cijena 10d

broj 12

SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

C. M. Kornbluth:

CRNA TORBICA

i druge najbolje SF pripovijetke

Sirius 012

Sadržaj

C. M. Kornbluth:
CRNA TORBICA
Poul Anderson:
NAZADNJAŠTVO
Murray Leister:
DA STE MOKLINAC
R. A. Lafferty:
ČOVJEK S PJEGAVIM OČIMA
Slobodan Šnajder:
MRTVA STRAŽA
Dmitrij Bilenkin:
ČARA
A. E. Van Vogt:
PROCES RASTA
Ludvik Souček:
POVRATAK OPEKE
Poul Anderson:
MEĐU DIDONIJANCIMA

CRNA TORBICA

C. M. Kornbluth:
The Little Black Bag
Preveo Krunoslav Poljak

Veliki satiričar američkog Science Fictiona Cyril Kornbluth, naravno, nije bio u pravu kad je ustvrdio da »što više ljudi ima na svijetu, to je njihov prosječni kvocijent inteligencije manji«, ali taj mu je biološki »zakon« omogućio da se izruga suvremenim američkim institucijama u kojima prevladala tehnokracija, surova borba za uspjehom i pogrešan odgoj omladine, dok u. pozadini svega toga caruje krajnja bijeda potlačenih. U ovoj pripovjetci, uz mračnu viziju budućnosti američkog društva, dao je i fantastičnu perspektivu napretka medicine koja i nije toliko fantastična koliko futurološka.

Stari dr Full osjećao je studen u kostima dok je hramao puteljkom. Izabrao je puteljak i stražnji ulaz a ne pločnik i glavna vrata zbog smeđe papirne vrećice koju je nosio pod rukom. Savršeno je dobro znao da žene plosnata lica i ljepljive kose i njihovi krezubi neoprani muževi iz njegove ulice ne bi ni zamijetili da unosi bocu jeftina vina u svoju sobu. Ta oni sami živjeli su od te tekućine, koju su katkad zamjenjivali viskijem kad bi im platna vrećica bila nešto deblja zbog prekovremenih sati. Ali. za razliku od njih, dr Full se stidio.

Dok je hramao uličicom, dogodila se zamršena nezgoda. Jedan pas iz susjedstva — onaj podmukli mali crni što ga je poznavao i mrzio jer je uvijek pokazivao zube i prijeteći režao — jurnuo je prema njegovim nogama kroz rupu u daščanoj ogradi što se dizala uz puteljak. Dr Full je ustuknuo, a zatim mahnuo nogom da udari životinju u rebra. Ali, studen u kostima povukla je nogu prema dolje, ona promaši i udari u poluzakopanu opeku, pa on naglo sjede na tlo psujući. A kad je osjetio miris vina i shvatio da mu je smeđi paket skliznuo iz ruke i razbio se, psovke su mu zastale na usnama. Psić je režeći pravio oko njega krug na udaljenosti od jednog metra. Šuljajući se, ali ga Full nije primjećivao, zaokupljen većom nevoljom.

Ukočenim prstima, sjedeći u blatu puteljka, dr Full je odmotao vrh smeđe vrećice zavijen na profesionalan način. Spuštao se rani jesenski sumrak; starac nije mogao jasno vidjeti što je ostalo, pa izvadi vrh s ručkom dvolitrenjaka i nekoliko krhotina, a zatim dno boce. Bio je previše zauzet da bi se veselio kad je opazio da je preostalo još oko pola litre. Imao je teškoća, a emocije mogu čekati pogodnije vrijeme.

Pas se približio i ton njegova rezanja se povisio. Full spusti dno boce i poče gađati psa zaobljenim trokutastim krhotinama vrha boce. Jedna od njih pogodi psa i on prestrašeno pobježe kroz ogradu,

zavijajući. Dr Full zatim stavi oštar rub donjeg dijela boce na usne i srkne iz nje kao iz neke divovske čaše. Dvaput je morao prestati kako bi odmorio ruke, ali je ipak za jednu minutu progutao pola litre vina.

Počeo je razmišljati o tome kako bi ustao na noge i odšetao uličicom do svoje sobe, ali je plima ugodnog osjećaja odagnala tu namjeru iz njegovih misli. Uostalom, bilo je neizrecivo ugodno sjediti tu i osjećati kako se smrznuto blato otkravljuje, ili se barem tako čini, i osjećati kako zima isparuje iz kostiju pod toplinom što se širi iz želuca prema udovima.

Trogodišnja djevojčica u skraćenom zimskom kaputiću ispuzi kroz istu rupu u ogradi od dasaka iz koje je malo prije iskočio pas. Ona se dogega do dra Fulla i počne ga proučavati držeći prljav kažiprst u ustima. Providnost je sreću dra Fulla učinila potpunom; stekao je slušateljstvo.

— Ah, draga moja — rekao je promuklo i nastavio: — Besmislena optužba. »Ako to smatrate dokazima«, morao sam im reći, »bolje bi bilo da se brinete za svoje poslove.« Morao sam im reći: »Ja sam bio ovdje prije vašega Općinskog liječničkog udruženja. A inspektorat nije nikad imao što da mi predbaci. I tako, gospodo, ima li sve to smisla? Utječem se vama kao članovima velike profesije...«

Djevojčici je očito bilo dosadno, pa je otišla uzevši jedan trokutasti komadić stakla da se njime igra. Dr Full odmah zaboravi na nju i nastavi ozbiljno sam sebe uvjeravati: »Nisu mogli dokazati ništa. Zar čovjek nema nikakvih prava?« Mozgao je nad tim pitanjem, u čiji je odgovor bio tako siguran, ali je na nj znalo odgovor podjednako dobro i Vijeće za etiku Općinskog udruženja liječnika. Hladnoća se opet počela uvlačiti u njegove kosti, a on nije više imao ni novca ni vina.

Dr Full si je zamišljao da se negdje u užasnom neredu njegove sobe nalazi boca viskija. Bio je to stari okrutni trik, koji je izvodio nad samim sobom kad god bi morao sabrati snage da ustane i pođe kući. Tu u uličici mogao se smrznuti. U kući će ga gristi stjenice i kašljat će od neugodnog zadaha što se diže iz izljeva, ali se neće smrznuti i biti prevaren za stotine boca vina koje još može popiti i za tisuće sati blaženog zadovoljstva koje još može osjetiti. Mislio je na onu bocu viskija — zar se ne nalazi iza visoke hrpe medicinskih stručnih časopisa? Ne, ondje je tražio prošli put. Nije li ispod izljeva, gurnuta daleko iza zarđalih cijevi? Okrutan je trik opet počeo djelovati. Da, govorio je u sebi u rastućem uzbuđenju, da, tako je! Danas te pamćenje ne služi više tako dobro, govorio je tužnom blagonaklonošću. Vrlo dobro znaš da si možda kupio bocu viskija i gurnuo je ispod izljeva za crne dane kao što je ovaj danas. Jantarska boca, oštro pucketanje pečata dok ga lomi, ugodan napor da se pokrene čep u navojima, a zatim osvježujuće peckanje u grlu, toplina u želucu i mračni, tupi, sretni zaborav pijanstva izbijali su u njemu

kao stvarnost. Znaš da bi mogla biti tamo! Mogla bi biti! govorio je. S blagoslovljenom uvjerenošću, koja je u njemu rasla, on se podigne na desno koljeno. Dok se dizao, čuo je iza sebe jauk i znatiželjno okrene glavu. Bila je to djevojčica, koja je ozbiljno porezala ruku na igrački — komadu stakla. Dr Full je vidio kako niz njen kaputić kaplje svijetla krv, stvarajući baricu do njenih nogu.

Gotovo je bio sklon potjerati sliku jantarne boce zbog te djevojčice. Znao je da je boca tamo kamo ju je sakrio, gurnuta ispod izljeva, iza zarđalih cijevi. Popit će gutljaj, a zatim se velikodušno vratiti da pomogne djetetu. Dr Full se uzdigne i na drugo koljeno, a zatim na noge i krene brzo teturajući neurednim puteljkom prema svojoj sobi, gdje će potražiti bocu koje nema ondje, najprije mirnim optimizmom, zatim pun straha i napokon ludom nestrpljivošću. Prije nego što završi traženje jantarske boce, bacat će naokolo knjige i tanjure gađajući nepostojeće pauke, a zatim će stisnutim šakama udarati o zid od opeke sve dok se na rukama ne otvore stari ožiljci i njegova mu gusta stara krv oblije ruke. Naposljetku će cmizdreći sjesti negdje na pod i utonuti u bezdan more, koja je bila njegov san.

*

Poslije dvadeset generacija glupog oklijevanja i »prijeći ćemo most kad dođemo do njega« genus homo našao se u ćorsokaku. Ustrajni biometričari su nepobitnom logikom isticali da mentalno zaostalih počinje bivati više od mentalno normalnih i nadnormalnih i da se taj proces odvija po eksponencijalnoj krivulji. Svaka činjenica koja bi se navodila u polemici samo je potvrđivala tvrdnju biometričara i neizbježno vodila k zaključku da će se genus homo uskoro naći u nemogućoj situaciji. Ako mislite da je to imalo utjecalo na način razmnažanja ljudi, ne poznajete genus homo.

Dakako, postojao je i efekt koji je sve to kamuflirao i bio rezultat druge eksponencijalne funkcije — akumulacije tehničkih sredstava. Moron naučen da udara po stroju za zbrajanje naizgled je bio bolji račundžija od srednjovjekovnog matematičara naučenog da broji na prste. Moron obučen da u dvadeset prvom stoljeću radi na ekvivalentu linotipa činio se boljim tipografom od renesansnog štampara ograničenog na nekoliko vrsta pisma pokretnog tipa. To vrijedi i za liječničku praksu. Bila je to zamršena stvar, s mnogo faktora. Nadnormalni su »poboljšavali proizvod« većom brzinom nego što su ga kvarili podnormalni, čija se obuka odvijala na tradicionalnoj osnovi. Fetiš visokog obrazovanja u dvadesetoj je generaciji doveo do čudnih manifestacija: »kolegija« u kojima nijedan član akademskog zbora nije mogao čitati riječi od tri sloga; »sveučilišta« na kojima su se dodjeljivale titule kao »profesor daktilografije«, »magistar

stenografije« i »doktor kartotekologije« uz tradicionalnu pompu. Šaka nadnormalnih služila se tim sredstvima kako bi velika većina stekla dojam da društveni poredak još postoji.

Jednog će dana nadnormalni nemilosrdno prijeći most; u dvadesetoj su generaciji neodlučno stajali na njegovim prilazima pitajući se što ih je zadesilo. A duhovi dvadeset generacija biometričara zlobno su hihotali.

Naše je zanimanje privukao stanoviti doktor medicine iz te dvadesete generacije. Zvao se Hemingway — John Hemingway, doktor bioloških znanosti i medicine. Bio je liječnik opće prakse i nije se slagao s tim da se zbog svake beznačajne bolesti trči specijalistima. On bi to često govorio otprilike ovim riječima: »Vama je potreban dobar stari liječnik opće prakse. Shvaćate? Dobar stari liječnik opće prakse ne tvrdi da zna sve o plućima, žlijezdama i ostalom, razumijete? Ali, vama je potreban liječnik opće prakse, potreban vam je, hm, dakle, potreban vam je... svestran čovjek! Eto, to je ono što dobivate kad nađete liječnika opće prakse... Dobivate svestranog čovjeka.«

No, nemojte na osnovi ovoga zaključiti da je dr Hemingway bio loš liječnik. On je znao izvaditi krajnike i slijepo crijevo, pomoći praktički pri svakom porodu i izvaditi dijete živo i zdravo, ispravno dijagnosticirati stotine bolesti i odrediti ispravan lijek ili njegu za svaku od njih. Zapravo, postojala je samo jedna stvar koju nije mogao na području medicine; kršiti drevna pravila liječničke etike. A dr Hemingway to nije nikad ni pokušavao učiniti.

Jedne je večeri dr Hemingway ćaskao s prijateljima i tada se zbio događaj koji ga je uveo u našu priču. Iza njega je bio težak dan, pa je u sebi želio da njegov kolega, dr fizike Walter Gillis, napokon umukne kako bi on to mogao svima reći. No Gillis je brbljao na svoj pompozan način:

— To morate prepustiti starom Mikeu; on nema ono što se naziva znanstvenom metodom, ali mu to morate prepustiti. Taj stari narkotičar muvao se naokolo s nekakvim staklenkama, pa sam ga, dakako u šali, pitao: »Što je sa strojem za putovanje kroz vrijeme, Mike?«

Dr Gillis nije bio svjestan toga da »Mike« ima kvocijent inteligencije šest puta veći od njegovog, a bio je, da budemo iskreni, njegov podvornik. »Mike« je nadzirao pseudofizičare u pseudolaboratoriju kamufliran u perača boca. Bio je to gubitak za društvo, ali kako smo već spomenuli, nadnormalni su još stajali na prilazima mostu. Njihova je neodlučnost vodila do mnogih takvih neshvatljivih situacija. I dogodilo se da je »Mike«, kojemu se njegov posao popeo navrh glave, bio dovoljno zlovoljan da... ali prepustimo riječ dru Gillisu:

— I on mi dade te brojeve cjevčica i reče: »Sukcesivni lanac. A sada me prestanite gnjaviti. Načinite vlastiti vremenski stroj, sjednite na nj i uključite ga. To je sve što vas molim, dr Gillis... to je sve što molim.«

— Recite — čudila se krhka i dražesna plavuša — vi imate odlično pamćenje, zar ne, doktore? — Ona mu uputi blaženi smiješak.

— Pa — reče Gillis skromno — uvijek dobro pamtim. Mogli biste to nazvati urođenom sposobnošću. Osim toga, ja sve odmah kažem tajnici i ona zapiše. Ne znam osobito dobro čitati, zapamtiti zaista mogu. No, gdje sam ono stao?

Svi su se zamislili, a zatim počeše nagađati.

— Niste li govorili nešto o bocama, doktore?

— Počeli ste se tući. Rekli ste »vrijeme kroz koje netko putuje«.

— Rekli ste da netko treba da nešto zaključi. Što treba da zaključi?

— Ne zaključiti... uključiti.

Luk obrva dra Gillisa namršti se od duševnog naprezanja i on napokon objavi:

— Ispravno je uključiti. Bila je riječ o putovanju kroz vrijeme. I tako sam uzeo brojeve cjevčica koje mi je dao i stavio ih u ciklus, postavio sam ga na sukcesino i evo ga ovdje... mog stroja za putovanje kroz vrijeme. On prebacuje stvari kroz vrijeme prilično dobro — on pokaže neku kutiju.

— Što je u toj kutiji? — upita ljupka plavuša.

— Putovanje kroz vrijeme — reče joj dr Hemingway. — Ona prebacuje stvari kroz vrijeme.

— Pazite — reče fizičar Gillis. On uzme crnu torbicu dra Hemingwaya i stavi je na kutiju. Okrene prekidač i crne torbice nestade.

— Nevjerojatno! — začudi se dr Hemingway. — A sada je vratite.

— Rekli ste nešto?

— Vratite moju crnu torbicu!

— Pa — odvrati dr Gillis — stvari se ne vraćaju. Pokušao sam okrenuti prekidač prema natrag, ali se one ne vraćaju. Vjerojatno mi je onaj glupi Mike dao neispravni upravljač.

Svi su počeli grditi »Mikea«, ali dr Hemingway nije u tome sudjelovao. Imao je neki nejasan dojam da bi morao nešto poduzeti. Razmišljao je: »Ja sam liječnik, a liječnici moraju imati crnu torbicu. Više nemam crne torbice... znači li to da više nisam liječnik?« On zaključi da je to besmisleno. Znao je da je liječnik. Znači, torbica je kriva zato što je nema. To nije dobro i on će sutra zatražiti drugu od onoga blesavog Ala u klinici. Al je u stanju naći stvari, ali je blesav. Nikad ni s kim ne razgovara ljubazno.

Idućeg se dana dr Hemingway sjeti zatražiti drugu crnu torbicu od svog podvornika — istu crnu torbicu uz pomoć koje je mogao

obavljati operacije krajnika i slijepoga crijeva i najsloženije porode i pomoću koje je mogao dijagnosticirati bolesti i liječiti svoju vrstu do dana kad se nadnormalni napokon odluče da prijeđu most. Al je bio malo ljutit što je crna torbica izgubljena, ali se dr Hemingway nije točno sjećao što se dogodilo pa nije upotrijebljen tragač i tako...

*

Stari dr Full probudio se iz noćnih užasa u danje užase. Njegovi nabrekli kapci grčevito su se otvarali. Bio je oslonjen o ugao sobe, negdje je nešto bubnjalo. Bilo mu je hladno i boljela su ga leđa. Kad mu se pogled zaustavio na donjem dijelu tijela, on prasne u smijeh. Bubnjalo je njegovo lijevo stopalo što je podrhtavalo na podu. Opet dolazi delirium tremens, zaključi dr Full ravnodušno. Obriše usta okrvavljenom rukom. I lagano se drhtanje pojača; bubnjanje postade glasnije i sporije. »Dobivam napadaj upravo u ovo divno jutro«, podrugljivo ustanovi. Čovjek ne zna što je užas sve dok ga ne napnu kao violinsku žicu, toliko da gotovo pukne. No napad popusti. Dobio je odgodu, ako je odgoda u njegovom starom tijelu s neprekidnom oštrom glavoboljom odmah iza očiju i s bolnom ukočenošću u zglobovima nešto na čemu čovjek mora biti zahvalan.

Nešto se dogodilo s nekakvim djetetom, s mukom je razmišljao. Spremao se da liječi neko dijete. Njegov se pogled zaustavi na crnoj torbici u kutu sobe i on zaboravi na dijete. »Zakleo bih se da sam to založio prije dvije godine!« reče dr Full. On se ispruži, uzme torbicu i tada opazi da je to tuđa torbica, koja je ovamo dospjela bogtepitaj kako. On oprezno dodirne bravu, a torbica se rastvori i u njoj se ukažu nizovi instrumenata i lijekova složenih u pretince. Otvorena se činila mnogo većom nego kad je bila zatvorena. Nije mogao shvatiti kako će se opet složiti u prijašnje male dimenzije, ali je zaključio da je to neki trik proizvođača instrumenata. Zbog toga će biti vrednija za zalagaonicu, zadovoljno pomisli

Tek radi sjećanja na stara dobra vremena on dopusti očima i prstima da prijeđu po instrumentima prije nego što je zatvorio torbu i krenuo u zalagaonicu. Većinu tih instrumenata nije mogao prepoznati. Tu su bili instrumenti sa sječivima za rezanje, kliješta za držanje i izvlačenje, stezaljke za pridržavanje, igle i konac za šivanje, injekcijske brizgaljke — dr Full pomisli da bi te šprice mogao posebno utrapiti narkomanima.

Krenimo, odluči, i pokuša sklopiti torbicu. Nije se zatvarala sve dok slučajno nije dodirnuo bravu i ona se odjednom sklopila. Zaista nenadmašivo, pomisli, gotovo spreman da zaboravi da ga je najprije zanimala samo njena vrijednost kao zaloga.

S točno određenim ciljem, sada mu nije bilo teško ustati. Odlučio

je krenuti niz prednje stubište, kroz prednja vrata i zatim pločnikom. Ali najprije...

On opet otvori torbicu na kuhinjskom stolu i počne premetati staklenke s lijekovima. »Bilo što čime ću dobro i čvrsto prodrmati autonomni živčani sustav«, gunđao je. Staklenke su imale brojeve, a tu je bila i plastična kartica na kojoj su bile popisane. Na lijevom rubu kartice bio je popis sistema: vaskularni, muskularni, živčani. Posljednju je rubriku slijedio sve do desnog ruba kartice. Tu su bili stupci za »stimulans«, »depresant« i tako dalje. Pod »živčani sustav« i »depresant« on nade brojku 17 i drhtavim rukama izvadi malu bočicu s tim brojem. Bila je puna tamnomodrih pilula i on uzme jednu. Kao da ga je udarila munja.

Dr Full se dugo nije osjećao tako dobro, osim pod kratkim djelovanjem alkohola, pa je već i zaboravio kakav je to osjećaj. Uhvatila ga je panika dok se osjećaj polako širio kroz njegovo tijelo i na kraju zabridio u vrhovima njegovih prstiju. On se ispravi, bolova nestade, a drhtanje u nogama se smiri.

To je divno, pomisli. Moći će otrčati u zalagaonicu, založiti crnu torbicu i nabaviti piće. On krene niz stube. Nije malaksao ni na ulici blistavoj od jutarnjeg sunca. Crna torbica koju je nosio u lijevoj ruci imala je neku smirujuću, autoritativnu težinu. Hodao je uspravno, zamijetio je, i nije se pognuto šuljao kako se bio navikao posljednjih godina. Malo samopoštovanja, pomisli, to mi je potrebno. Ako je čovjek posrnuo, to ne znači...

— Doktore, brzo, dođite! — netko je vikao vukući ga za ruku. — Djevojčica ima groznicu! — Bila je to jedna od bezbrojnih ružnih žena iz geta, slijepljene kose, u prljavoj jutarnjoj haljini.

— Ah, ali ja već odavno ne obavljam praksu — počeo je promuklo, no nije se je mogao otresti.

— Ovuda, doktore! — požurivala je gurajući ga prema nekoj veži. — Pregledajte djevojčicu. Imam dva dolara, dođite! — To je stvar prikazalo u drugom svjetlu. Dopustio je da ga odvuče kroz hodnik u nečist stan, što je vonjao po kupusu. Sada je prepoznao ženu, odnosno pogodio tko bi ona mogla biti — novi stanar što je uselio prošle noći. Ti se ljudi sele noću, u kolonama pohabanih automobila, vlasništvo prijatelja ili rođaka, s pokućstvom vezanim na krovu, psujući i pijući do u sitne sate. To je i objašnjavalo zašto ga je zaustavila: nije još znala da je on stari dr Full, pijani pokvarenjak u kojeg nitko nije mogao imati povjerenja. Crna je torbica jamčila za njega i izbrisala djelovanje neobrijana lica i prljavoga crnog odijela.

Gledao je trogodišnju djevojčicu, koju su, posumnja on, tog trenutka smjestili u geometrijsko središte svježe presvučenoga dvostrukog kreveta. Tko zna na kakvom je smrdljivom i prljavom madracu obično spavala. Učini mu se da je prepoznaje kad je opazio

skoreni krvavi zavoj na njenoj desnoj ruci. Dva dolara, pomisli... Ružno crvenilo širilo se po njenoj tankoj ručici. On gurne prst u šupljinu njenog lakta i osjeti kako se kuglice slične špekulama razmiču ispod kože i ligamenata. Dijete počne vrištati; žena pokraj njega zajeca i počne plakati.

— Napolje! — žustro joj dade znak rukom i ona jecajući odlupeta van.

Dva dolara, mislio je: malo vračajmo nad njom. uzmimo novac i recimo joj da ide u bolnicu. Streptokok, čini se, iz onoga smrdljivog puteljka. Pravo je čudo što neka od te djece i odrastu. On spusti crnu torbicu i odsutno stade tražiti ključ, a zatim se sjeti i dirne bravu. Torbica se naglo otvori i on izvadi škare za zavoje, s tupim donjim krakom. Stavi donji krak ispod zavoja i počne rezati nastojeći da ne ozlijedi dijete pritiskom na upaljeno mjesto. Čudio se kako lako i brzo blistave škare prolaze kroz skorenu krpu na rani. Činilo se da uopće ne pomiče škare prstima. Gotovo se činilo da škare pomiču njegove prste dok su pravile čistu svijetlu liniju kroz zavoj.

Nema sumnje, daleko su napredovali, mislio je — oštrije su od noža za mikrotomiju. On vrati škare u njihov pregradak na neobično velikoj ploči u koju se torbica pretvorila kad se razmotala i nagne se nad ranu. Zazviždi na ružnu duboku ranu i znatnu infekciju koja se odmah ukorijenila u mršavu tijelu djeteta. No, što da se radi s nečim takvim? Nervozno je prebirao po sadržaju crne torbice. Ako razreže ranu i izvadi malo gnoja, žena će pomisliti da je nešto učinio i dobit će dva dolara. Ali u bolnici će htjeti znati tko je to učinio i ako se razljute, mogu ovamo poslati policajca. Možda je u torbici kakav lijek...

On prijeđe pogledom po kartici do »limfni« i zatim potraži vodoravno do stupca nad kojim je pisalo »infekcija«. Činilo mu se da nešto nije u redu; ponovno provjeri, ali s istim rezultatom. U pravokutniku prema kojem su vodili redak i stupac nalazili su se simboli »IV g 3cc«. Bočica označenih rimskim brojkama nije bilo, ali tada primijeti da su tako označene šprice. On uzme špricu broj IV, na kojoj je već bila igla i čak se činilo da je šprica puna. Znači — tri kubika onog što se nalazi u šprici broj IV treba da učini nešto s infekcijama u limfnom sustavu. Ali što znači ono »g«? On dobro pogleda staklenu štrcaljku i opazi slova ugravirana u nešto nalik na disk na vrhu cijevi. Slova su išla od »a« do »i«, a tu je bila i crtica na cijevi na suprotnoj strani od kalibracije.

Slegnuvši ramenima, stari dr Full okrene disk i izravna »g« s crticom, a zatim podigne špricu u visinu očiju. Kad je pritisnuo klip, nije vidio da iz vrha igle štrca tanki mlaz tekućine kako je očekivao. Oko vrha se na tren stvorila neka vrsta tamne maglice. Pogledavši bolje, primijetio je da na vrhu igle i nema otvora. Ona je imala

uobičajeni kosi rez preko obline cijevi, ali taj rez nije otvarao ovalni otvor. Zbunjen, on opet pritisne klip. Opet se nešto pojavi oko vrha i nestade. »Uredit ćemo to«, reče doktor. On gurne iglu u kožu na svojoj ruci. U prvi je tren pomislio da je promašio — da je vrh igle kliznuo po površini kože umjesto da zapne i uđe pod nju. Ali, primijeti sitnu krvavu točkicu i shvati da jednostavno nije osjetio ubod. Što god bilo u šprici, zaključi on, ne može naškoditi ako služi za ono što je zabilježeno — i ako može izaći iz igle koja nema otvora. Dr Full dade sebi tri kubika i izvuče iglu. Pojavi se oteklina — bezbolna ali inače tipična.

Dr Full dade tri kubika »g« iz šprice IV djetetu s groznicom. Dijete nije prestalo jaukati pošto je igla ušla i pojavila se oteklina. Ali poslije nekoliko trenutaka ono jedanput teško uzdahne i zašuti.

Dakle, reče doktor sam sebi sledivši se od užasa, ovaj put si to učinio. Ubio si je tom stvari.

Tada dijete sjedne i upita:

— Gdje je moja mama?

Liječnik, ne vjerujući, uzme njenu ruku i opipa lakat. Infekcije žlijezde je nestalo i temperatura je postala normalna. Tkiva napunjena krvlju oko rane pred njegovim su se očima praznila. Puls djeteta bio je jak ali ne brži nego što bi smio biti u djeteta. U nenadanoj tišini sobe čulo se kako majka djevojčice jeca u kuhinji. Istodobno začuje optužujući glas neke djevojke:

— Hoće li ozdraviti, doktore?

On se okrene i opazi plavokoso osamnaestgodišnje djevojče ispijena lica, naslonjeno na okvir vrata. Gledala ga je s puno prezira i nastavila.

— Čula sam za vas, doktore Full. Nemojte ni pokušati izmusti tu ženu. Vi ne možete izliječiti ni bolesnu mačku.

— Zaista? — zagunđa on. Ta mlada osoba dobit će lekciju koju je doista zaslužila. — Možda biste htjeli biti tako dobri da pogledate mog pacijenta?

— Gdje je moja mama? — djevojčica je bila uporna, a vilica plavokose se objesi. Ona priđe krevetu i oprezno upita:

— Je li ti sada dobro, Terezo? Sve je prošlo?

— Gdje je moja mama? — upita Tereza. A zatim optužujući počne mahati ranjenom rukom prema doktoru. — Ti si me ubo! — žalila se i besmisleno hihotala.

— Pa — reče plavokosa djevojka — moram vam se ispričati, doktore. Te brbljave babe govore da ne znate... Hoću reći da ne znate liječiti ljude. Govore da niste pravi liječnik.

— Povukao sam se iz profesije — reče on. — Ali slučajno sam nosio ovu kutiju jednom kolegi, vaša me dobra majka opazila i... — on se prezirno nasmiješi, dirne bravu kutije i ona se složi opet u crnu

torbicu.

— To ste ukrali — reče glatko djevojka.

On zapišti.

— Nitko vam ne bi povjerio takvu stvar. Vjerojatno je vrlo skupa. Ukrali ste tu kutiju. Htjela sam vas zaustaviti kad sam došla i vidjela kako pregledavate Terezu, ali činilo se da joj ne činite ništa nažao. Ali kad ste rekli da nosite tu kutiju kolegi, znala sam da ste je ukrali. Platite mi ili ću ići na policiju. Takva stvar sigurno vrijedi dvadeset-trideset dolara.

Majka bojažljivo uđe. Oči su joj bile crvene od plača, ali radosno krikne kad je vidjela da djevojčica sjedi i nešto brblja. Žestoko zagrli dijete, padne na koljena, poljubi doktora u ruku i odvuče ga u kuhinju neprestano govoreći nešto na svom materinjem jeziku. Djevojka je sve to gledala s gađenjem. Dr Full dopusti da ga odvuče u kuhinju, ali glatko odbije šalicu kave i tanjurić anisovih kolačića.

— Pokušaj mu dati malo vina, mama — reče podrugljivo djevojka.

— Da, da — zadovoljno je dahtala žena. — Volite vino, doktore? — Ona stavi pred njega vrč s purpurnom tekućinom, a djevojka zahihoće kad doktorova ruka posegne za njim. Dr Full povuče ruku. U svojoj uobrazilji osjeti kako to vino miriše, zamisli okus i osjećaj što mu je grijao želudac i udove. Zatim počne kalkulirati po staroj navici: obradovana žena neće zamijetiti dok isprazni dvije čaše, a kad je bude zastrašio pričom kako je Terezu gotovo odnio anđeo smrti, istrusit će još dvije čaše — zatim, zatim više neće biti važno. Do tada će već biti pijan.

Ali, prvi put u mnogo godina pojavila se i protuslika: odjek bijesa prema plavokosoj djevojci, koja ga je progledala, i ponos zbog uspjeha u liječenju. Na svoje veliko iznenađenje on povuče ruku od vrča i reče naglašavajući:

— Ne, hvala. Bojim se da bi mi piće naškodilo tako rano ujutro — potajno je gledao lice plavokose djevojke i njezino ga iznenađenje raspoloži. A tada mu žena stidljivo pruži dvije novčanice i reče:

— To nije mnogo novca, doktore, ali hoćete li opet doći pogledati Terezu?

— Vrlo ću rado pratiti taj slučaj do kraja — reče on. — Ali, oprostite, zaista mi se žuri. — On čvrsto zgrabi crnu torbicu i ustade; želio je što prije biti daleko od vina i ove djevojke.

— Čekajte, doktore — reče ona — i ja idem u istom smjeru. — Ona izađe s njim i zajedno krenu ulicom. Dr Full se nije na nju osvrtao sve dok nije stavila ruku na torbicu. Tada se stari liječnik zaustavi i pokuša je urazumiti.

— Pričekajte, draga. Možda ste u pravu. Možda sam je i ukrao. Da budem iskren, ne sjećam se kako sam do nje došao. Ali vi ste mladi i možete sami zarađivati.

— Fifti-fifti — reče ona — ili idem u policiju. I ako kažete samo još jednu riječ, bit će šezdeset posto meni a četrdeset vama. A vi dobro znate tko će izvući kraći kraj, zar ne, doktore?

Poražen, on krene prema zalagaonici. Njena je bestidna ruka ostala na ručici zajedno s njegovom, a njene su pete lupkale po pločniku prateći njegov dostojanstven korak.

U zalagaonici su doživjeli razočaranje.

— Nije standardna — reče vlasnik nimalo iznenađen genijalnom bravom. — Nikad nisam vidio ovakvu. Neka jeftina japanska roba? Pokušajte dolje na kraju ulice. Ovo ne bih mogao nikome utrapiti.

Na kraju ulice ponudili su im jedan dolar. Čuli su istu jadikovku:

— Nisam kolekcionar, mister. Ja kupujem stvari koje se mogu preprodali. Kome bih to mogao prodati, nekom Kinezu, koji ne zna što su to medicinski instrumenti? Svi izgledaju nekako čudno. Jeste li sigurni da ih niste sami izradili? — Nisu primili jedan dolar.

Djevojka je bila zbunjena i ljutita; i doktor je bio zbunjen, ali je trijumfirao. Imao je dva dolara, a djevojka je imala pravo vlasništva na polovicu nečega što nitko nije želio. Ali, tada se odjednom sjeti: nije li time uspio izliječiti dijete?

— Dakle — obrati se djevojci — odustaješ li? Kao što vidiš, stvar je praktički bezvrijedna.

Ona se zadubila u misli.

— Nemojte otkinuti ručku, doktore. Ne shvaćam to, ali tu ipak nešto vrijedi... da li ti momci prepoznaju dobru robu kad je vide?

— Da. Oni od toga žive. Otkuda god ona došla...

Ona se uhvati za njegove riječi paklenom sposobnošću da izvuče odgovore ne postavljajući pitanja.

— Znala sam to. Ni vi ne znate? U redu, možda ja mogu doznati. Uđite ovamo. Tu stvar neću pustiti iz ruku. U tome ima novaca... na neki način, iako ne znam kakav, tu je novac.

On krene za njom u kafeteriju i zatim u gotovo prazan ugao lokala. Ona nije obraćala pažnju na poglede i hihotanje gostiju dok je otvarala crnu torbicu, koja je pokrila gotovo cijeli stol u kafeteriji. Počela je pretraživati njen sadržaj: izvadila je retraktor, dobro ga pogledala, prezirno ga bacila natrag, uzela spekulum, bacila ga, izvukla donju polovicu forcepsa, približila je svojim oštrim očima — i opazila ono što stare mutne doktorove oči ne bi nikad vidjele.

Dr Full je znao samo da ona gleda stražnji dio forcepsa i da postaje sve bljeđa. Vrlo pažljivo ona stavi polovicu forcepsa natrag u sukneni pretinac, a zatim vrati na mjesto retraktor i spekulum.

— Dakle? — upita on. — Što si vidjela?

— Made in USA — reče ona promuklo. Patentirano u srpnju 2450.

Htio joj je reći da je pogrešno pročitala natpis, da je to sigurno šala, da... Ali, znao je da je ona ispravno pročitala. Te škare za zavoj:

one su pomicale njegove prste a ne prsti njih. Injekcijska igla bez otvora. Lijepa plava pilula, koja ga je udarila poput munje.

— Znate li što ću učiniti? — iznenada živnu djevojka. — Ići ću u školu za bon ton. Nemate ništa protiv toga, doktore? Naime, mi ćemo se vrlo često viđati.

Stari dr Full nije odgovorio. Ruke su mu se iz dosade igrale plastičnom karticom iz torbice na kojoj su bili otisnuti redovi i stupci što su mu već dvaput poslužili kao putokaz. Kartica je bila malo zaobljena: zaobljenost se mogla prebacivati naprijed natrag, s jedne strane na drugu. Sa zaprepaštenjem je zapazio da se prilikom svakog pomaka na kartici pojavljuje drugi tekst. Pomak. »Nož s plavom točkom na ručki samo je za tumore. Tumor dijagnosticiraj instrumentom sedam, ispitivačem oteklina. Stavi ispitivač otekline...« Pomak. »Prevelika doza ružičastih pilula u boci 3 može se neutralizirati bijelom pilulom iz boce . .« Pomak. »Drži iglu za šivanje na kraju bez rupe. Dotakni njome jedan kraj rane koju želiš zašiti i pusti je da radi. Kad načini čvor, dodirni je...« Pomak. »Stavi gornju polovicu forcepsa u blizinu otvora. Pusti ga da radi. Pošto je ušla i prilagodila se obliku... Pomak.

*

Urednik opazi oznaku »Flannery 1 — nadriliječnici« u gornjem lijevom uglu rukopisa. On automatski zabilježi: »skratiti na 3/4« i gurne rukopis preko stola Piperu koji je redigirao feljton Edne Flannery o liječnicima šarlatanima. Ona je simpatična djevojka, mislio je on, ali kao i svi mladi preopširno piše. Zbog toga ono »skratiti«.

Piper vrati reportažu u gradskoj vijećnici uredniku, rukom pritisne reportažu Flanneryjeve i počne po njoj pisati olovkom, svaki udarac olovkom jedna riječ, istim jednolikim ritmom kao što glava teleprintera udara po valjku. Zapravo, on taj put nije čitao. Samo je gledao da li su slova i riječ u skladu sa stilom »Heralda«. Jednoliko udaranje olovke prekidalo bi se kad bi Piper povukao crnu crtu, koja bi završavala stiliziranim slovom »d«, preko riječi »prsa«. Umjesto nje upisao je »grudi« ili bi spojio razbijenu riječ — u čijoj je sredini Flanneryjeva slučajno lupila po tipki za razmak — s pomoću dvije zakrivljene crtice slične zagradama zaokrenutim za devedeset stupnjeva. Debela crna olovka oštro povuče krug oko ri ječi »kraj«, koju je ona, kao i svi mladi, stavljala na kraju svojih članaka. On se vrati na prvu karticu radi drugog čitanja, Ovaj put je olovka vukla crte sa stiliziranim »d« na kraju preko pridjeva i cijelih rečenica, označavala velikim slovom »L« početke odlomaka, spajala u jedno neke autoričine odlomke dugim zakrivljenim linijama.

Na dnu druge kartice olovka uspori i stane. Urednik, naviknut na

ritam rada svoga najboljeg redaktora, gotovo istog trenutka podigne pogled. Piper je u neprilici škiljio na reportažu. Ne trošeći riječi, redaktor gurne rukopis svom šefu, umjesto njega uzme kriminalistički izvještaj i udubi se u nj udarajući olovkom. Urednik pročita reportažu do četvrte kartice i vikne Howardu »Zamijeni me!«, pa teškim korakom krene kroz žamor redakcije prema kabini iz koje je glavni urednik rukovodio svom tom ludnicom.

Urednik pričeka da grafički urednik, rukovodilac štamparije i glavni fotograf završe razgovor s glavnim. Kad je došao na red, baci članak Flannervjeve na stol i reče: — Kaže da ovaj nije šarlatan. Glavni urednik počne čitati: »Prljava priča o nadriliječništvu, koje »Herald« razobliču je u ovom feljtonu, danas se ponešto mijenja, na ugodno iznenađenje reporterke. Njeno istraživanje činjenica o protagonistu današnjeg nastavka počelo je na isti način kao i u slučajevima desetak prethodnih lažnih doktora medicine i čudotvoraca. No ovaj put moramo javiti, za razliku, da je dr Bayard Kendrick Full, unatoč neobičnim metodama koje su izazvale sumnje s pravom preosjetljivog Udruženja liječnika, pravi liječnik, koji se povodi za najvišim idealima svoje profesije.

Reporterka »Heralda« doznala je za dra Fulla u Vijeću za etiku jednoga općinskog udruženja liječnika. Rečeno joj je da je dr Full bio brisan iz Udruženja 18. srpnja 1941. zbog navodne »mužnje« nekoliko pacijenata koji su patili od beznačajnih bolesti. Dr Full im je rekao da boluju od raka i da im on svojim metodama liječenja može produžiti život. Pošto je izbacilo dra Fulla iz Udruženja, vijeće nije za njega čulo sve dok u središtu grada, u nekadašnjoj stambenoj zgradi, nije otvorio »sanatorij«.

Reporterka »Heralda« otišla je u sanatorij u 89. ulici očekujući da će dobiti dijagnozu o mnogobrojnim imaginarnim bolestima i da će joj biti obećano potpuno ozdravljenje ako plati stanoviti novčani iznos. Očekivala je da će prostorije biti neodržavane, instrumenti prljavi i da će naići na mistični ambijent u kojem djeluju nadriliječnici koje je prije toga posjećivala.

Prevarila se.

Sanatorij dra Fulla besprijekorno je čist, od ukusno namještenog predvorja do blistavih bijelih ambulanti. Na recepciji privlačna plavokosa sestra, koja je pozdravila reporterku, imala je meki glas i uljudno se ponašala, pa je samo pitala za ime i prezime i opću prirodu onog na što se žali. Reporterka je, kao obično, navela »neugodnu bol u leđima«. Sestra je zamolila reporterku »Heralda« da sjedne, a malo zatim je povela u ambulantu na drugom katu i predstavila je dru Fullu.

Navodnu prošlost dra Fulla, kako ju je opisao predstavnik Udruženja liječnika, teško je pomiriti s njegovim današnjim izgledom.

To je sjedokosi muškarac šezdesetih godina, bistra pogleda, sudeći po vanjštini — nešto više od srednjeg rasta i očigledno u dobroj fizičkoj kondiciji. Njegov je glas čvrst i ljubazan, bez onoga poniznog cviljenja nadriliječnika koje je reporterka i predobro upoznala.

Sestra nije izašla iz sobe kad je on poslije nekoliko pitanja o prirodi i mjestu bolova, počeo pregled. Dok je reporterka ležala potrbuške na stolu za pregled, doktor je pritisnuo neki instrument na njena krsta. Poslije jedne minute na njeno je iznenađenje izjavio: »Mlada ženo, nema razloga da vas bilo što boli na tom mjestu. Kažu da danas takve bolove mogu izazvati emocionalna uzbuđenja. Najbolje je da posjetite psihologa ili psihijatra ako se bol nastavi, za nj ne postoji fizički uzrok, pa vam ja ne mogu pomoći.«

Njegova iskrenost osupnula je reporterku. Nije li možda naslutio da je ona, tako reći, špijun koji se uvukao u njegov glavni štab? Ona pokuša ponovno: »U redu, doktore, molim vas pregledajte me jer se, osim bolova, cijelo vrijeme loše osjećam. Možda mi je potrebno kakvo sredstvo za jačanje.« U taj mamac nadriliječnik mora zagristi — to je poziv da pronađe sva moguća tajnovita stanja što nagrizaju pacijenta i »zahtijevaju« svestrano liječenje. Kako je rečeno u prvoj reportaži ovog feljtona, reporterka se prije polaska u lov na šarlatane podvrgla temeljitom liječničkom pregledu, na kojem je utvrđeno da je sto posto zdrava osim »ožiljka« na donjem lijevom vrhu pluća, posljedica napada tuberkuloze u djetinjstvu, i tendencije prema »hipertiroidizmu« prejakom funkcioniranju tiroidne žlijezde, koja joj onemogućuje da dobije na tjelesnoj težini i ponekad prouzrokuje neznatno gubljenje daha.

Dr Full je pristao da obavi pregled te je uzeo nekoliko blistavih, besprijekorno čistih instrumenata iz pretinaca na velikoj ploči, koja je doslovno bila pokrivena instrumentima — od kojih većinu reporterka nije nikad dotad vidjela. Najprije je upotrijebio instrument u obliku cijevi sa zavinutim brojča nikom na površini i sa dvije žice što su završavale na plosnatim diskovima. On postavi jedan disk na vanjski dio reporterkine desne šake a drugi na vanjski dio lijeve. Gledajući kazaljku instrumenta, on reče neki broj koji je pažljiva sestra zapisala u formular. Isti je postupak ponovio nekoliko puta temeljito pokrivši anatomiju reporterke i temeljito je time razu vjerivši da je riječ o čistom šarlatanu. Reporterka nije vidjela takav način pregleda u razdoblju dok se pripremala za ovaj feljton.

Doktor je zatim uzeo formular od sestre, tiho se s njom posavjetovao i rekao: »Tiroidna žlijezda vam je malo suviše aktivna, mlada ženo. I nešto nije u redu s lijevim krilom vaših pluća — ništa ozbiljno, ali bih rado pogledao izbliza.«

On izabere jedan instrument, koji se, koliko je reporterki poznato, zove »spekulum« — uređaj sličan škarama što rastvara tjelesne otvore

kao što je otvor u uhu, nozdrve i slično, kako bi liječnik mogao za vrijeme pregleda gledati u unutnšnjost organa. Ali taj je instrument bio prevelik da bude spekulum za uho ili nos, a istodobno premalen da bude nešto drugo. Dok se reporterka »Heralda« spremala postaviti još pitanja, sestra koja je pomagala doktoru Fullu reče joj: »Običavamo je zavezati oči pacijentima dok im pregledavamo pluća — dopuštate?« Začuđena reporterka dopusti da joj sestra veže oči besprijekorno čistim povojem i nervozno stane čekati što će se dogoditi.

Ona ne zna što se zbivalo dok su joj oči bile povezane — ali je kasnije rendgenski pregled povrdio njene sumnje. Na rebrima s lijeve strane osjetila je nešto hladno — hladnoću koja kao da je ulazila u njeno tijelo. Zatim je osjetila kao da se nešto zatvara i hladnoće je nestalo. Čula je kako dr Full govori sigurnim glasom: »Imate stari tuberkulozni ožiljak. On vam ne smeta osobito, ali osobi aktivnoj poput vas potreban je sav kisik koji udiše. Ostanite ležati i to ću vam srediti.«

Zatim se ponovio osjećaj hladnoće, što je sada trajao duže. »Još jednu dozu alveola i malo vaskularnog ljepila«, čula je reporterka »Heralda« riječi dra Fulla i šuškanje sestre u odgovor na njegov nalog. Zatim čudnog osjećaja nestade i povez s očiju bude skinut. Reporterka nije opazila na rebrima nikakvog ožiljka, a liječnik je ipak tvrdio: »Gotovo je. Izvadili smo fibrozu — a bila je to zaista lijepa fibroza; ona je ogradila infekciju i zato ste još živi. Zatim smo usadili nekoliko gruda alveole — to su sitni organi, što uzimaju kisik iz zraka koji udišete i šalju ga u krv. Ne bih se htio miješati u vaše zalihe thyroxyna. Navikli ste da budete osoba kakva jeste i ako odjednom postanete ravnodušniji i sve ostalo, to bi vas samo uznemirilo. Što se tiče boli u leđima: raspitajte se kod općinskog Udruženja liječnika za nekoga dobrog psihologa ili psihijatra. I čuvajte se šarlatana: ima ih posvuda.«

Doktorova samouvjerenost oduzela je dah reporterki. Pitala je koliko je dužna, na što joj je rečeno da plati sestri pedeset dolara. Kao i obično, reporterka nije htjela platiti sve dok nije dobila potvrdu koju je potpisao sam liječnik s podrobno navedenim uslugama za koje je platila. Za razliku od većine drugih, doktor je sa smiješkom napisao: »Za uklanjanje fibroze iz lijevoga plućnog krila i obnovu alveola« i to potpisao.

Kad je izašla iz sanatorija, reporterka je odmah otišla specijalistu za pluća koji ju je pregledao kad se pripremala za ovu seriju reportaža. Usporedba rendgenskih snimaka načinjenih na dan »operacije« i snimaka načinjenih prije toga dokazat će, po mišljenju reporterke, da je dr Full kralj svih nadriliječnika i šarlatana.

Specijalista za pluća je, unatoč velikoj zauzetosti, našao vremena za reporterku za čiji je feljton pokazivao živo zanimanje od samog

početka. Grohotom se smijao u svojoj ambulanti u Park aveniji dok mu je ona opisivala čudnu operaciju kojoj je bila podvrgnuta. Ali, prestao se smijati kad je načinio rendgenski snimak grudi reporterke, razvio ga, osušio i usporedio ga sa snimcima koje je prije načinio. Specijalist za grudi načinio je još šest rendgenskih snimaka tog popodneva i na kraju morao priznati da svi svjedoče isto. Reporterka »Heralda« je od njega doznala da ožiljka koji je imala prije osamnaest dana kao posljedicu tuberkuloze više nema i da ga je zamijenilo zdravo plućno tkivo. On tvrdi da je to slučaj bez presedana u povijesti medicine. No on se ne slaže s reporterkinim mišljenjem da je dr Full zaslužan za tu promjenu.

Reporterka »Heralda« ne vidi, međutim, druge mogućnosti. Ona je zaključila da je dr Bayard Kendrick Full — kakva god bila njegova navodna prošlost — sada neortodoksni, ali vrlo uspješan praktičar, čijim bi se rukama reporterka povjerila kad god bi to bilo potrebno.

Naprotiv, s »prečasnom« Annie Dimsworth — harpijom koja pod maskom religije pljačka naivne bolesnike što je posjećuju u prljavom »zdravstvenom salonu« i koji pune bankovni račun »prečasne« na kojem se upravo nalazi 53.238,64 dolara — nije isti slučaj. Sutrašnji će članak, popraćen fotokopijama bankovnih izvoda i izjavama pod zakletvom, pokazati da. .«

Glavni urednik okrene posljednju karticu »Flannery — nadriliječnici« i počne kuckati o zube olovkom pokušavajući donijeti pravilan zaključak. Naposljetku reče uredniku: »Baci to. A najavu stavi u okvir.« On otkine posljednji odlomak — najavu o »prečasnoj« Annie — i dade ga uredniku koji odgega natrag k svom stolu.

Grafički urednik vratio se plešući od nestrpljenja dok je pokušao uhvatiti pogled glavnog urednika. Na interfonu se upali crvena lampica, što je značilo da glavni direktor i izdavač žele s njim razgovarati. Glavni urednik na brzinu razmisli o posebnom feljtonu u vezi s tim drom Fullom, zaključi da to nitko ne bi vjerovao i da je on najvjerojatnije ipak varalica. On baci reportažu među odbijene članke i uključi interfon.

*

Dr Full je gotovo zavolio Angie. Kako je njegova praksa rasla od monopola na bolesti u susjedstvu pa preko ambulante u općinskim zgradama u gradu do sanatorija, činilo se da s njom raste i ona. Ah, mislio je on, ponekad se i porječkamo...

Djevojka je, na primjer, bila malo previše zainteresirana za novac. Htjela je specijalizirati za kozmetičku kirurgiju — da skida bore s lica bogatih žena i tako dalje. Nije shvaćala u početku da je ta stvar njoj povjerena, da su oni sluge a ne vlasnici crne torbice i njenoga

bajoslovnog sadržaja.

On je taj sadržaj uvijek vrlo oprezno — i bezuspješno — pokušao analizirati. Svi su instrumenti bili malo radioaktivni, na primjer, ali ne baš u pravom smislu te riječi. Geiger Müellerov brojač je na njih reagirao, ali pločice elektroskopa ne bi pale u njihovoj blizini. Nije bio u toku najnovijih dostignuća znanosti, ali je znao da to jednostavno nije u redu. Pod vrlo velikim povećanjem na superglatkoj površini instrumenata vidjele su se crte: nevjerojatno tanke crte urezane na nekim mjestima, što sve nije imalo smisla. Magnetska svojstva instrumenata bila su u sukobu s razumom: ponekad su ti magneti osjetno privlačili, ponekad ne tako jako, a ponekad uopće nisu.

Dr Full ih je stavio pod rendgen drščući od straha da ne uništi fini mehanizam što u njima radi. Bio je siguran da nisu od homogenog materijala, da su ručke i možda oštrice samo ljuske ispunjene malim mehanizmima — ali pod rendgenom mehanizmima nije bilo ni traga. Oh, da, oni su uvijek bili sterilni i nisu rđali. Prašina bi s njih pala ako bismo ih potresli: no to je još pojmio. Oni su ionizirali prašinu ili su sami bili ionizirani ili tako nešto. U svakom slučaju, već je čuo za nešto slično u vezi s gramofonskim pločama

Angie to ne bi razumjela, ponosno je mislio. Ona je vodila knjige, prilično uredno, a možda mu je ponekad dala i kakav koristan poticaj kad bi bio sklon zadovoljiti se postignutim. Selidba iz geta u grad bila je njena zamisao, a i sam sanatorij. Dobro, dobro, to je širilo sferu njegove korisnosti. Neka dijete nosi krznene kaputе, neka se vozi u kabrioletu, kako danas zovu otvorene automobile. On sam je bio i prezauzet i prestar. Tako je mnogo toga morao učiniti.

Dr Full je zadovoljno mislio na svoj glavni plan. Ona neće za to imati mnogo razumijevanja, ali će morati shvatiti njegovu logiku. Tu čudesnu stvar koja im se dogodila valja prenijeti dalje. Ona sama nije liječnik; iako su instrumenti praktički sami radili, sve je ovisilo više o poznavanju medicine nego o vještini. Postojali su drevni kanoni umjetnosti liječenja. I kad uvidi logiku toga, Angie će morati popustiti; morat će pristati da crnu torbicu preda cijelom čovječanstvu.

Vjerojatno će je predati Kolegiju kirurga sa što je moguće manje publiciteta — u redu, možda malo ceremonija, a obradovao bi se kad bi dobio malu uspomenu na taj događaj, pokal ili uokvirenu zahvalnicu. U stanovitom bi smislu bilo olakšanje riješiti se te stvari. Neka divovi znanosti odluče tko da se njome koristi. Ne, Angie će razumjeti. Ona ima dobro srce.

Drago mu je što ona u posljednje vrijeme pokazuje toliko zanimanja za kirurgiju — zanima se za instrumente, satima čita karticu s uputama, čak i vježba na pokusnim kunićima. Ako je prenio na nju malo ljubavi prema čovječanstvu, sentimentalno je razmišljao stari dr Full, njegov život nije bio uzaludan. Ona će zacijelo shvatiti da

je u interesu čovječanstva da instrumenti budu u znalačkijim rukama nego što su njihove i da se skine veo tajne, nužan kad se radi nasitno.

Dr Full se nalazio u ambulanti na pročelju zgrade. Kroz prozor je vidio kako se Angiejin žuti kabriolet zaustavlja pred trijemom. Sviđao mu se njezin izgled dok se penjala stubištem: lijepa, vitka, mislio je. Osjećajna djevojka kao što je ona mora shvatiti. Netko je bio s njom — neka debela žena, koja je sop tala penjući se, sa suviše odjeće na sebi, i drska. Što ona hoće?

Angie ude u ambulantu zajedno s debelom ženom.

— Doktore — reče plavuša ozbiljno. — Dopustite da vam predstavim gospođu Coleman. — U školi za bon-ton Angie nije naučila sve, ali gospođa Coleman, očigledno novopečena bogatašica, mislio je doktor, nije opazila grešku.

— Miss Aquella mi je toliko govorila o vama, doktore, i o vašem izvanrednom sistemu! — oduševljavala se.

Prije nego što je mogao odgovoriti, umiješa se Angie:

— Oprostite na trenutak, gospođo Coleman.

Angie uzme doktora za ruku i odvede ga u sobu za pri manje.

— Slušajte — reče ona brzo — znam da je to protiv vaših načela, ali to nisam mogla propustiti. Tu staru babu srela sam u školi Elizabete Barton. Tamo nitko nije htio s njom razgovarati. Mislim da je njen muž crnoburzijanac ili nešto slično i ona sjedi na gomili para. Natuknula sam joj da imate odličan sistem skidanja bora. Zamislila sam to tako da joj povežete oči, otvorite njen vrat nožem iz serije za kožu, uštrcate malo firmola u mišice, izvadite malo masti kiretom iz serije za salo i sve poprskate skintitom. Kad skinete povez s očiju, nestat te bora, a ona neće znati što se dogodilo. Platit će pet stotina dolara. Nemojte reći »ne«, doktore. Samo ovaj put učinite onako kako vam kažem. Već dugo sam vaša ortakinja, zar ne?

— Oh — reče doktor — vrlo dobro. — Ionako će joj uskoro morati spomenuti svoj glavni plan. Ovaj put neka bude po njezinu.

U ambulanti je gospođa Coleman razmislila. Kad je doktor ušao, ozbiljno mu je rekla.

— Dakako, vaš je sistem permanentan?

— Da, gospođo — odgovori on kratko. — Molim vas, legnite ovamo. Miss Aquella, uzmite sterilni desetcentimetarski zavoj za oči.

On okrene leđa debeloj ženi kako bi izbjegao razgovor i pravio se kao da prilagođava rasvjetu. Angie poveže ženi oči a liječnik odabere potrebne instrumente. On pruži plavokosoj djevojci par retraktora i reče joj:

— Samo podmećite kutove oštrica dok režem. — Ona ga prestrašeno pogleda i stane gestikulirati prema ženi na ležaju. On utiša glas: — U redu. Podmetnite kutove i mičite ih uzduž reza. Reći ću vam kad treba da ih izvadite.

Dr Full je držao nož kožne serije pred očima dok ga je podešavao na tri centimetra dubine. Malo uzdahne sjetivši se da ga je posljednji put upotrijebio da bi iz grla izvadio tumor koji je bilo, po mišljenju drugih liječnika, »nemoguće operirati«.

— U redu — reče nagnuvši se nad ženu. Pokusno pokuša prijeći kroz tkivo. Oštrica uđe i krene kroza nj kao prst kroz živu ne ostavljajući za sobom u brazdi ranu. Samo su retraktori držali rastavljene rubove ureza.

Gospođa Coleman se vrpoljila i blebetala:

— Doktore, to je tako osobit osjećaj! Jeste li sigurni da trljate na pravi način?

— Uvjeren sam u to, gospođo — odvrati doktor umorno. — Molim vas da ne govorite za vrijeme masaže.

On kimne Angie, koja je stajala pripravna s retraktorima. Oštrica utone svoja tri centimetra čudesno režući samo mrtva tvrda tkiva epiderme i živo tkivo kože, a na zagonetan način sklanjajući u stranu sve manje i veće krvne žile i mišićno tkivo, ne dodirujući nijedan sustav ili organ osim onog na koji je bila podešena. Liječnik nije znao zašto, ali bio je umoran i ogorčen zbog te profanacije. Angie je umetala oštrice retraktora i pomicala ih kad bi doktor izvadio oštricu, a zatim povukla da razdvoji strane ureza. Pokaže se nezdrava mišićna traka, koja se izvila poput mrtvog luka iz plavo sivih ligamenata. Liječnik uzme špricu broj IX postavljenu na »g« i podigne je do razine očiju. Pojavi se maglica i nestade; vjerojatno nije postojala mogućnost da se tim instrumentima načini embolija, ali zašto da riskira? On uštrca u mišić jedan kubik »g« — koji je u kartici bio označen kao »firmol«. Angie i on gledali su kako se priljubljuje uz grkljan.

On uzme malenu kiretu za masno tkivo i izvadi žućkasto tkivo bacajući ga u uređaj za spaljivanje, a zatim kimne Angie. Ona popusti retraktore i urez se sklopi u neoštećenu kožu, koja se sad objesila. Doktor je već bio pripremio raspršivač — postavljen na »skintit«. Poštrcao je kožu i ona se stegne u novoj čvrstoj liniji vrata.

Kad je dr Full uklonio instrumente, Angie skine gospođi Coleman povez i radosno joj reče:

— Gotovo je! U čekaonici je zrcalo...

Gospođi Coleman nije bilo potrebno dvaput spominjati. Ne vjerujući, prstima opipa podbradak, a zatim odjuri u čekaonicu. Liječnik se namršti kad je čuo kako klikće od radosti, a Angie mu se obrati laganim smiješkom.

— Uzet ću novac i poslati je napolje — reče ona. — Neće vas više gnjaviti.

Ona pođe za gospođom Coleman u prijemnu kancelariju, a liječnik je snatrio nad kutijom s instrumentima. Ceremonija, dakako — imao je pravo na nju. Ne bi se svatko, mislio je, odrekao tog izvora novca za

dobro čovječanstva. No čovjek dođe u godine u kojima je novac manje važan i kad misli na stvari koje je učinio i koje bi se mogle pogrešno shvatiti ako je, samo ako je koja od tih stvari slučajno bila pitanje slobodne poslovne ocjene. Liječnik nije bio religiozan, ali čovjek o nekim stvarima ozbiljno razmišlja kad mu se približava kraj.

Angie se vrati s nekim papirom u ruci.

— Pet stotina dolara — reče ona poslovno. — A je li vam jasno da smo je mogli obrađivati centimetar po centimetar — uz cijenu od pet stotina dolara centimetar?

— Htio sam s tobom o tome razgovarati — reče on.

U njenim je očima zamijetio strah. Ali čega se boji?

— Angie, bila si dobra djevojka i imala si razumijevanja, ali ovako ne može vječno.

— Razgovarajmo o tome drugi put — reče ona odsječeno. — Sada sam umorna.

— Ne... osjećam da smo otišli predaleko na vlastitu ruku. Instrumenti...

— Ne govorite o tome, doktore — prosikta ona. — Ne govorite o tome ili ćete zažaliti! — U njenom se licu pojavio izraz koji ga podsjeti na prljavo plavokoso stvorenje koje je nekoć bila. Ispod politure škole za bon-ton izgaralo je biće što je provelo djetinjstvo na smrdljivom, prljavom ležaju, koje je provelo djetinjstvo igrajući se u kaljuži sporednih uličica i čija je prva mladost protekla u slabo plaćenom napornom radu i besmislenim sastancima pod uličnim svjetiljkama.

On potrese glavom da odagna tu sliku.

— Stvar je u slijedećem — počne on strpljivo. — Pričao sam ti o obitelji koja je izumila forceps i držala ga u tajnosti nekoliko generacija, kako ga je mogla dati svijetu a nije.

— Znali su što rade — reče plavuša odsječeno.

— O tome nema više razgovora — reče razdraženo doktor. — Odlučio sam da instrumente predam Kolegiju kirurga. Imamo dovoljno novca za udoban život. Možeš dobiti i kuću. Namjeravam otići nekamo gdje je umjerenija klima. — Ljutio se na nju što mu je priredila neugodnu scenu. Ali nije bio spreman na ono što je slijedilo.

Angie zgrabi crnu torbicu i pojuri prema vratima s panikom u očima. On pruži ruku za njom, ščepa je za lakat i zavi ne ga u iznenadnom napadaju srdžbe. Ona zarije nokte slobodne ruke u njegovo lice, psujući. Nečiji prst takne bravu crne torbice i ona se groteskno raširi u golemu ploču, na kojoj su blistali veliki i mali instrumenti. Pola tuceta ih se rasipa po podu.

— Vidiš li što si učinila? — zariče doktor. Ona je još imala u ruci ručicu torbice, ali je sada stajala mirno, drščući od bijesa koji ju je gušio. Liječnik se nezgrapno sagne da pokupi instrumente. Nerazumna djevojka! ogorčeno je mislio. Načiniti takvu scenu . ..

Tada osjeti među lopaticama prodornu bol i padne potrbuške. Svjetla je nestalo »Nerazumna djevojka!«, pokuša reći. I naposljetku: »U svakom slučaju, znat će da sam pokušao...«

Angie pogleda na njegovo ispruženo tijelo iz kojeg je izvirivala ručka noža broj šest za izrezivanje rana: »... siječe sva tkiva. Koristiti se njime za amputaciju. U blizini vitalnih organa i većih krvnih sudova ili živčanih snopova služiti se krajnje oprezno .. «

— Nisam to htjela učiniti — reče Angie tupo, sledivši se od užasa. Sada će doći detektivi, neumoljivi detektivi, koji će rekonstruirati zločin na osnovi prašine u sobi. Ona će bježati, skrivati se, a oni će je naći i sudit će joj u sudnici pred sucem i porotom; branitelj će držati govore, ali će je porota ipak osuditi. A na prvoj stranici novina pisat će: »PLAVOKOSA UBOJICA PROGLAŠENA KRIVOM!« i možda će biti osuđena na električnu stolicu i ići će golim hodnikom, u kojem će sunčana zraka probijati prašni zid. Na kraju hodnika bit će željezna vrata. Njena krzna, kabriolet, haljine, lijep muškarac s kojim će se upoznati i za kojeg će se udati...

Magla filmskih klišeja se raziđe i ona je znala što mora poduzeti. Vrlo smireno ona izvadi iz pretinca na ploči kutiju za spaljivanje — metalnu kocku s mjestom drukčije teksture na jednoj stranici. »... za uništavanje fibroza i ostalih neželjenih tvari: jednostavno taknuti disk...« Nešto se baci u kutiju i dodirne disk. Nastane neka vrsta bezglasnog zviždanja, vrlo snažnoga i neugodnog ako ste preblizu aparata, i neka vrsta bljeska bez svjetla. Ako se tada otvori kutija, u njoj nema više ničega. Angie uzme drugi nož iz serije za čišćenje rana i mrko se dade na posao. Sreća što nije bilo krvi... Posao je završila za otprilike tri sata.

Te je noći spavala čvrsto, potpuno iscrpljena emocijama koje su pratile ubojstvo i užase poslije njega. Ali, ujutro se osjećala kao da liječnika nikad nije ni bilo. Pojela je doručak, obukla se neuobičajeno pažljivo, a zatim se opet neuobičajeno pažljivo razodjenula. Ništa ne činiti drukčije nego obično, govorila je sebi. Ne činiti nijednu stvar drukčije nego prije. Poslije dan dva možeš telefonirati policajcima. Reći ćeš da je otišao da nešto popije i da si se zabrinula. Ali nemoj se prenagliti, mala... nemoj se prenagliti.

Gospođa Coleman trebala je doći u 10.00 sati ujutro. Angie je računala da će moći nagovoriti doktora na još jednu operaciju za 500 dolara. Sad će je morati obaviti sama — mora početi prije ili kasnije.

Žena je došla ranije. Angie joj objasni:

— Liječnik me zamolio da danas ja obavim masažu. Sad, kad je započeo proces očvršćenja tkiva, potreban je samo netko tko poznaje te metode... — dok je govorila njen pogled odluta na kutiju s instrumentima, koja je bila otvorena! Proklela je samu sebe zbog te greške, jer je žena pratila njen pogled i odskočila.

— Kakve su to stvari? — pitala je. — Zar ćete me njima sjeći? Sumnjala sam da tu nešto nije u redu...

— Molim vas, gospođo Coleman — reče Angie — molim vas, draga gospođo Coleman... to su instrumenti za masažu!

— Instrumenti za masažu? Koješta! — pravdala se žena visokim glasom. — Taj me je doktor operirao. Mogao me je ubiti.

Angie bez riječi uzme manji nož iz serije za čišćenje rana i probode njime svoju ruku. Oštrica je prolazila kroz tkivo poput prsta kroz živu, ne nanoseći ranu. To će uvjeriti staru kobiletinu!

Nije je uvjerilo, ali ju je zaprepastilo.

— Što ste s tim učinili? Oštrica se uvlači u ručku, evo to je!

— Pogledajte bolje, gospođo Coleman — reče Angie očajnički misleći na pet stotina dolara. — Dobro pogledajte i vidjet ćete da, uh, potkožni masirer jednostavno klizi ispod tkiva ne čineći nikakve štete, stežući i očvršćujuci same mišiće umjesto da to čini kroz slojeve kože i masnoga tkiva. To je tajna liječnikove metode. Uostalom, kako je jučerašnja vanjska masaža mogla djelovati?

Gospođa Coleman počela se smirivati.

— Djelovalo je, istina — prizna ona milujući novu liniju vrata. — Ali vaša je ruka jedno, a moj vrat drugo! Dopustite da vidim kako to funkcionira na vašem vratu!

Angie se nasmiješi...

*

Al se vratio na kliniku poslije izvrsnog ručka koji ga je gotovo pomirio sa još tri mjeseca koje će morati provesti na dužnosti. A zatim, pomisli on, zatim slijedi blažena godina na blaženom nadnormalnom južnom polu na radu u njegovoj specijalnosti — vježbama u telekinezi za razdoblje tri do šest. Dakako, u međuvremenu se svijet mora kretati naprijed i, naravno, on mora poduprijeti to kretanje.

Prije nego što je sjeo za pisaći stol rutinski pogleda na ploču s torbicama. Ono što je vidio natjera ga da se ukoči od iznenađenja. Uz jedan od brojeva gorjela je lampica — prva poslije tko zna koliko vremena. On pročita broj i progunđa:

»U redu, 674.101. To je ta«. On stavi broj na odabirač kartica i poslije nekoliko sekundi imao je izvještaj u ruci. Oh, da — Hemingwayeva torbica. Veliki se glupan nije sjetio kako i gdje ju je izgubio; nitko od njih se nikad i ne sjeća. Ima ih na stotine svuda naokolo.

Alova metoda u tim slučajevima bila je da pusti torbicu da se sama pojavi. Te stvari su upravljale samima sobom, s njima je bilo praktički nemoguće nanijeti štetu, tako da se onome tko bi našao izgubljenu

torbicu moglo slobodno dopustiti da se koristi njome. Ako je isključite, imat ćete društveni gubitak, a ako je ostavite uključenom, može biti na neko dobro. Kako je on to shvaćao iako ne baš najbolje, stvar nije bila »istrošena«. Jedan mu je temporalist pokušao objasniti, iako ne s mnogo uspjeha, da su prototipovi u odašiljaču bili provedeni kroz niz točaka događaja. Al ga je nedužno pitao znači li to da su prototipovi bili rastegnuti, tako reći, kroz cjelokupno vrijeme. Temporalist je mislio da se šali i ostavio ga lju titog.

— Volio bih ga vidjeti kako to čini — pomisli mračno Al dok se telekinezirao u komunikacijsku komoru pošto se oprezno osvrnuo nije li blizu koji liječnik. U komori je rekao:

»Šefa policije« a zatim šefu policije: »S kompletom medicinskih instrumenata 674.101 izvršeno je ubojstvo. Izgubio ga je prije nekoliko mjeseci jedan od mojih ljudi, dr John Hemingway. Nije znao jasno objasniti kako ga je izgubio.«

Šef policije uzdahne i repče:

— Pozvat ću ga i saslušati.

Odgovori će ga iznenaditi i iz njih će saznati da je ubojstvo daleko izvan njegove nadležnosti.

Al je nekoliko sekundi stajao pokraj ploče uz crvenu žaruljicu koju je aktivirala životna sila na izdisaju, dajući, kao svoj posljednji čin, upozorenje da se garnitura broj 674.101 nalazi u rukama ubojice. S uzdahom Al izvuče utičnicu i svjetlo se ugasi.

*

— Da — rugala se žena. S mojim vratom biste se šalili, ali svoj ne želite ugroziti tom stvari.

Angie se samouvjereno nasmiješi, smiješkom koji će šokirati i okorjele radnike u mrtvačnici. Ona podesi nož za rezanje kože na tri centimetra prije nego što je njime povukla preko svog vrata. Smiješeći se, jer je znala da će oštrica rezati samo mrtvo okoštalo tkivo epiderme i živo tkivo kože, na tajnovit način odmičući ustranu sve veće i manje krvne žile i mišićno tkivo...

Dok se smiješila, nož uđe pod kožu i njegova je oštra kovina sjekla kroz velike i male krvne žile, mišićno tkivo i hrskavicu dušnika: Angie si je prerezala grlo.

U nekoliko minuta što su prošle do dolaska policije koja je pozvala gđa Coleman, instrumenti su se pokrili rđom, a bočice koje su sadržavale vaskularno ljepilo i grudice ružičastih, gumenastih alveola i rezervnih sivih stanica i svitke receptornih živaca, sadržavale su samo crnu sluz i iz njih je, kad su ih otvorili, provalio zadah plinova raspadanja.

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A., Munchen)

NAZADNJAŠTVO

Poul Anderson:
Backwardness
Preveo Nikola Popović

Kao mali dječak želio je biti raketni pilot — a koji dječak ne bi ovih dana to zaželio? No rano je saznao da nije dovoljno visok za taj poziv. Poslije se odlučio za psihologiju, pa je čak dobio i diplomu s pohvalom. A onda je jedna stvar izazivala drugu, ili jedna vodila k drugoj, i Joe Husting je završio kao tajni agent. Nije to bio ni tako loš život: imao je svojih draži i promjenljivosti kada bi bio u lovu u New Yorku zbog neke velike pljačke ili ubojstva koje bi se proteglo na Floridu, područje Grenlanda ili na Luna City.

U baru nije sada bilo posjetilaca, ali on je provodio vrijeme nad svojim pivom i nije osjećao potrebu ni za kakvom žurbom. Proljeće je došlo. Vrata su bila otvorena za blagi povjetarac, duga je prostorija bila svježa i zamračena, nekoliko ljudi ljenčarilo je nad svojim poslijepodnevnim pićima, a televizor je bio utišan. Rastreseno, kroz dim cigareta, Joe Husting je promatrao program.

Galaksije, opet, dakako. Njihov je divovski svemirski brod prošišao kao munja prema vlažnom smeđem terenu na stotinu milja odavde. Pogled iz visine... a sada opet kadar iz blizine usred kruga među stražarima UN, a zatim među gledaocima, kojih je bilo na tisuće. Komentator je govorio kako je kapetan broda sada na razgovoru s generalnim sekretarom, a posada ima slobodni izlaz na Zemlji. — Oni su prijateljski raspoloženi. Neće nikome učiniti ništa nažao. Oni su već zamijenili svoj tovar urana 235 za milijardu naših dolara i namjeravaju te dolare potrošiti kod nas kao i ostali dobronamjerni turisti. I sekretarijat UN i predsjednik Sjedinjenih Država zatražili su od svih nas da ne smetnemo s uma da su oni sa zvijezda. Civilizirani su već milijun godina. Imaju snagu i moć o kojima mi i ne sanjamo. Ako netko nanese neko zlo Galaktijcima, može izazvati najveće zlo.

Hustingsove misli odlutaše. Krupna stvar, da, možda najveća u cijeloj povijesti. Planet Zemlja, član Galaktičke federacije! Sve zvijezde otvorene i za nas! Isplatilo se živjeti upravo u ovo vrijeme kad se sve može dogoditi... hm. Za početak mogao bi imati neki čisti kamen (imitaciju dijamanta) u modernom okviru i nuditi ga po kućama kao pravi sveti plameni kamen, ali to bi bio samo početak...

Odjednom je postao svjestan da se pojačao potmuli zvuk elektrokola i bat cipela na ulici. Na udaljenosti od nekoliko blokova nadolazio je ustaljeni zvuk uzbuđenja. Koji je to vrag? Ostavio je svoje pivo i odšetao do vrata da pogleda van. Neki otrcani čovjek žurio je

prema gomili. Husting ga dohvati za suvratke i zaustavi.

— Što se to događa, prijane? — upita ga.

— Zar nisi čuo? Galaktijci! Pola tuceta njih. Spustili se u nekoj ulici u gornjem gradu. Imaju nekakve leteće pojaseve, ušli su u neki dućan tamo i kupili robe za milijun dolara! A sada kreću ovamo. Pusti me!

Husting je neko vrijeme stajao pušeći cigaretu. Osjećao je neki podražaj duž kičme. Lutalice sa zvijezda, civilizacija stara milijun godina, što obuhvaća cijelu Mlječnu stazu! Za njega bi, zapravo, bilo nešto da vidi jednoga od njih i da možda razgovara s njim... Mogao bi o tome pričati svojim unucima, kad bi ih imao.

Pričekao je dok prvi red mase ne dođe do njega, a onda se počeo umješno i bezobzirno gurati. Bilo mu je potrebno nekoliko minuta znojenja da stigne do barijere.

Nevidljivo polje sila koje je Galaktijce čuvalo od milijun ljudi New Yorka bila je dobra mjera opreza. Mogli bi biti na smrt pregaženi od najdobronamjernije gomile.

Bilo je sedam tih članova posade s galaktičkog broda. Bili su visoki, puni snage, simpatična izgleda, kao što se i očekivalo, mješovita jedinstvena soja, s tamnom kosom, punih usnama i tankim aristokratskim nosevima. Za milijun godina možete očekivati da sve ljudske rase budu stopljene u jednu. Nosili su blistave plave tunike i kratke mekane čizme, pletene kovinaste pojase, u kojima su zvjezdolike točkice svjetlucale kao dragulji! I nakit! Bože moj, pa oni su očito pokupovali sav lažni šareni nakit koji im je prodavaonica Macyja mogla ponuditi i povješali ga oko mišićavih vratova i čvrstih ruku. Vidrino krzno i hermelin natovarili su na ramena, gotovo cijeli imetak u krznima. Jedan je od njih pažljivo brojio novac koji mu je preostao, dovoljan da bi šokirao i slona. Ostali su prijazno buljili u milijunski narod Zemlje.

Joe Husting se zgrčio i odupro pritisku koji ga je mogao zdrobiti na ekran polja sila. Obliznuo je odjednom suhe usne, a srce mu je tuklo. Zar će biti moguće, zar će se zbilja dogoditi da ON, sasvim beznačajni ON, razgovara s bogovima sa zvijezda?

Negdje na drugom mjestu u velikoj zgradi političari, specijalisti i najznačajnije ličnosti zujali su kao ljutite ose. Trebalo je da konferiraju sa suprotnom stranom iz galaktičke misije, dakako, jedini i pravi put da se izbjegnu svakojaka iznenađenja jest da se sastavi komisija koja će šest mjeseci provesti u sastavljanju dnevnog reda. No, generalni sekretar Ujedinjenih naroda imao je izvjesna ovlaštenja i ovaj put ih je i iskoristio. Privatni razgovor — konferencija s kapetanom Hurdgom u četiri oka — mogao je pomoći da se za pola sata postigne više nego što bi to moglo učiniti zemaljsko svjetsko vijeće za godinu dana.

Nagnuo se naprijed i ponudio kutijom cigara.

— Ne znam smijem li vam ponuditi — dodao je. — Možda duhan ne odgovara vašem metabolizmu?

— Mojem čemu? — upitao je posjetitelj ljubazno. Bio je to krupan čovjek, neznatno sklon debljanju, s dostojanstvenim sjedinama na sljepoočicama. Nije bilo nikakvo čudo što se Galaktičari šišaju i briju prema običajima na Zemlji. To je bio i najprikladniji stil.

— Hoću reći da mi pušimo ove trave, no možda bi vas one otrovale — rekao je Larson. — Napokon, vi ste ipak s drugog planeta.

— Oh, to je sasvim u redu — odgovorio je Hurdgo. — Te iste trave rastu na svakom planetu sličnom Zemlji, kao što je slučaj sa živim bićima i životinjama. Nema velike razlike. Hvala. — Uzeo je jednu cigaru i protrljao je medu prstima. — Miriši dobro.

— Za mene je to jedna od najčudnovatijih stvari uopće. Nikad nisam očekivao da će evolucija djelovati gotovo identično u cijelom svemiru. ZAŠTO?

— E pa, upravo je tako. — Kapetan Hurdgo je odsjekao vrh cigare i stavio ga na sjajni tanjurić. — No, naravno, ne na tipove planeta različite od Zemlje nego upravo na one slične Zemlji. To je činjenica.

— Ali zašto? Mislim, kakav je to proces? To ne može biti koincidencija!

Hurdgo slegne ramenima.

— Ne znam. Ja sam samo praktičar, svemirski letač. Nikad nisam razmišljao o tome. — Stavio je cigaru u usta i dodirnuo okvir vrlo ukrašenog prstena na ruci kada ga je prinio cigari. Dim je slijedio nakon male, snažne iskre.

— To je vrlo ingeniozan izum — reče Larson. Poniznost, da, to je bio najbolji način koji je jedan običan Zemljanin i mogao izabrati. Zemlja je kasno stigla u kozmos i morala bi biti svjesna te činjenice.

— Što to?

— Vaš prsten. Taj upaljač.

— Ah, to! Dakako. Mali atomskoenergetski gizmo je unutra. — Hurdgo je mahnuo svojom glomaznom rukom. — Poslat ćemo ljude k vama da vam pokažu kako se te stvarčice izrađuju. Ponudit ćemo vam i strojeve dok ne budete mogli izgraditi svoje vlastite pogone. Omogućit ćemo vam da krenete ukorak s vremenom.

— To je... vi ste nevjerojatno velikodušni — reče Larson sav sretan i ne vjerujući.

— Za nas to nije nikakav problem i možemo s vama trgovati kad vi započnete time. Što više planeta, to bolje za nas.

— Ali, oprostite... ja snosim veliku odgovornost. Mi bismo morali saznati sve potrebne uvjete za članstvo u Galaktičkoj federaciji. Ne znamo ništa o vašim zakonima, vašim običajima, vašim...

— Nema mnogo toga da se objašnjava — reče Hurdgo. — Svaki se

planet može sasvim lijepo sam brinuti o sebi. Do vraga, kako zamišljate da bismo mi mogli policijski vladati na pedeset milijuna planeta? Ako ovladate tom sposobnošću, možete time doći do... oh, ne znam kako se to kaže na engleskom. Skupina stručnjaka s kompjutorima, koja se bavi tim stvarima... bez galaktičkih taksa, platit ćete samo ono što dobijete, bez profita, a oni će financirati i besplatne usluge, kao što je ova moja misija.

— Razumijem — reče Larson. — Vijeće za koordinaciju.

— Da. Mislim da je to. Generalni sekretar je zaklimao glavom čudeći se. On se ponekad pitao kakva će biti uljudba za milijun godina. Sada je to znao i to ga je ošamutilo. Konačna jednostavnost, prezir nad složenim aparatom međuzvjezdane vlade!

Hurdgo je pogledao kroz prozor na nadmene kule New Yorka.

— Najveći grad koji sam ikada vidio — primijeti on — a vidio sam mnogo planeta. Ne shvaćam kako upravljate njim. Mora biti vrlo zamršeno.

— I jeste, gospodine. — Larson se kiselo nasmijao. Galaktičari su već odavno prešli tu fazu u kojoj je potreban tako veliki ljudski mravinjak. Oni su već izgubili vještinu potrebnu za vladanje, kao što je Larsenov narod već zaboravio kako se kreše kremen.

— E, pa dobro, da krenemo na posao. — Hurdgo je pušio cigaru i oblizivao usne. — Evo kako to funkcionira. Već davno smo otkrili i ustanovili da ne možemo dopustiti nekom novom planetu da se probije u svemir a da ne budu upozoreni svi. To bi bila prevelika opasnost. Zato smo postavili detektore duž cijele galaksije. Kad oni otkriju... ovaj, kako vi to nazivate, vibracije, vibracije pogona neke nove zvijezde, oni upozore Vijeće za koordinaciju, pa se šalje brod da stupi u doticaj s tim novim ljudima i da ih upozna s pravilima.

— Ah, tako. Tako nešto sam i očekivao. Mi smo upravo izumili stroj brži od svjetla... vrlo primitivan, dakako, u usporedbi s vašim. Upravo smo ga iskušavali kad ste...

— Aha. I tako smo moji momci i ja dobili zadatak da vas odmah upozorimo i da vidimo je li sve u redu kod vas. Mi ne volimo da ratoborni ljudi vršljaju okolo bez kontrole, znate. To bi bilo preopasno.

— Uvjeravam vas da...

— Dobro, dobro, prijane, sve je u redu. Vi ste uspostavili vrlo čvrst svjetski sustav i kompjutori nam kažu da ste prestali ratovati. — Hurdgo se namrgodio. — Moram priznati, imate neke čudne navike. Ne razumijem baš sve što radite... čini mi se da razmišljate na smiješan način, ništa slična nisam čuo ni na jednom drugom planetu. Ali i to je sve u redu. Svatko na svoj način. Imate i čiste račune sa zdravljem.

— Pretpostavimo... — Larson je govorio vrlo polagano. —

Pretpostavimo samo na trenutak da mi ne budemo primljeni .., što će biti tada? Da li biste nas vi reformirali?

— Reformirali? Ha? Kako to mislite? Poslali bismo policijski brod i raznijeli svaki planet u ovom sustavu u komadiće. Ne možemo dopustiti da slobodno jure okolo ljudi koji bi mogli započeti neki rat.

Znoj se pojavio ispod Larsenova pazuha i počeo se polako slijevati preko rebara. Usta su mu bila suha. Svi planeti...

No, za milijun godina može se naučiti razmišljati sa stajališta vječnosti. Pet milijardi ratobornih Zemljana moglo bi uništiti pedeset milijardi Galaktijaca prije nego što bi bili pobijeđeni. Nije bilo na njemu da prosuđuje supermana.

*

— Halo, vi tamo!

Husting je morao vikati da bi ga čuli tamo kraj rakete. Ali najbliži svemirac ga je pogledao i nasmiješio mu se.

— Hi — odvrati on.

Nevjerojatno, on je pozdravio maloga Joa Hustinga kao prijatelja. Zašto? Čekaj malo! Možda mu se svidjela otvorena drskost. Možda se nitko nije prije ni usudio razgovarati sa strancima. A ako mu govorite samo »da, gospodine!« pa makar to bio i čovjek s galaksije, time ga udaljujete, zapravo, činite da se osjeća usamljenim.

— Ah, sviđa vam se ovdje? — Husting je proklinjao svoj vlastiti jezik, naljutio se što je zatajila njegova govorljivost upravo u ovom trenutku, najvažnijem od svih.

— Svakako. Najveći grad koji sam dosad vidio. I pogledaj što sam nabavio! — Svemirac podiže ogrlicu od crvenkastog stakla. — Zar im neće oči iskočiti kad stignem kući!

Netko je pokazao na Hustinga na barijeri, pa se on utrtario, teško zadahtao od straha i pokušao se iskobeljati.

— Hej, isključite to. Ozlijedit ćete jadnog momka. — Jedan od Galaktijaca dotakne dugme na svojem pojasu. Polagano ali postojano polje sila se proširilo, gurajući gomilu natrag... i dogodilo se nekako da je Husting ostao unutra, među sedmoricom sa zvijezda.

— Jesi li dobro, prijane? — Zabrinute ruke podigle su ga na noge.

— Ja? Dakako... da, svakako, dobro sam! — Husting je ustao i nacerio se licima koja su ga okružavala.

— Hvala vam, mnogo vam hvala!

— Drago nam je što smo ti mogli pomoći. Moje je ime Gilgrath. Zovi me Gil. — Čvrsta su prsti stisnuti Hustingsovo rame. — A ovo je Bronni, tamo su Col, i Jordo, i...

— Drago mi je što smo se upoznali — šaptao je Joe jedva čujno. — Ja sam Joe.

— Reci, je li doista sve u redu? — reče Gil oduševljeno. — Pitao sam se što se to događa s tvojim narodom.

— Što se događa? — Husting je zbunjeno zaklimao glavom, razmišljajući da li ONI prodiru u njegov mozak i čitaju njegove misli, kojih ni sam nije bio svjestan. Navrla su mu neodređena sjećanja, mrkooki Anubis koji veže srce čovjeka.

— Znaš — reče Gil — kao da su odbojno nedruštveni.

— Da — doda Bronni. — Na svakom planetu na kojem smo dosad bili svatko nam je prilazio, pozdravljao nas, častio nas pićem, i...

— Zabave — podsjeti ga Jordo.

— Eh, čovječe, sjeti se one zabave na Alphazu. Sjećaš li se onih djevojaka? — Col je zakolutao očima.

— Vi imate mnoštvo vrlo lijepih djevojaka ovdje u New Yorku — žalio se Gil — a mi smo dobili naređenje da nikoga ne uvrijedimo. Reci, bi li neka od onih djevojaka imala što protiv kad bih je pozdravio?

Husting je jedva uspijevao misliti. Refleks nakupljen u nizu godina progovorio je sada iz njega.

— Vi nas potpuno pogrešno shvaćate. Mi se bojimo obratiti vam se i razgovarati s vama. Uvijek smo vjerovali da vi ne želite da vas uznemiravamo.

— A mi smo vjerovali da vi... — Gil se pljesnu rukom po bedru i progovori, smijući se grohotom. — Pa zar to nije sjajno? Oni nisu htjeli smetati nama, a mi nismo htjeli smetati njima!

— Hej, pa u tom slučaju... — započe Jordo.

— Čekaj, čekaj — Husting zamaše rukama. Još uvijek ga je rukovodila navika, njegov je mozak sporo dolazio k sebi. — Dajte da vam ovo objasnim. Vi hoćete posjetiti grad, je li tako?

— Svakako da želimo — reče Col. — Očajno je dosadno tamo u svemiru.

— Pa, vidite — brbljao je već slobodno Husting — vi nikada nećete biti potpuno oslobođeni ove gomile reportera (blic im je za to vrijeme desetak puta zaslijepio oči). — Nećete se moći opustiti i ići kamo želite budu li svi znali da ste Galaksijci.

— Na Alphazu — prosvjedovao je Bronni.

— Ovo nije Alphaz. Imam jednu ideju. Poslušajte... — Sedam tamnih glava sagnulo se da čuju užurbani šapat. — Možete li nas prebaciti odavde? Da odletimo nevidljivi ili tako nešto?

— Svakako — reče Gil. — Hej, ali kako vi znate da mi to možemo?

— Nije važno. OK, mi ćemo se uvući u moj apartman i poslati po odijela po zemaljskom kroju i stilu, a onda ćemo...

*

John Joseph O'Reilly, kardinal i nadbiskup New Yorka, imao je prijatelja među visokim ličnostima kao i medu malim svijetom. Smatrao je da ne bi bilo zazorno pustiti pipke i organizirati razgovor s kapelanom svemirskog broda. Ono što bi mogao saznati može imati životnu važnost za vjeru. Pop sa zvijezde stigao je svjetlosnim ekranom da bi izbjegao znatiželjnike i bio je primljen u dnevnoj sobi.

Pošto je Thyrkna postao ponovo vidljiv, pokazalo se da je zdepast i sjedokos čovjek u uobičajenoj tamnoplavoj tunici. Smiješio se i pozdravio rukovanjem na najobičniji način. Napokon, razmišljao je O'Reilly, ovi su Galaksijci u toku milijun godina prevladali napuhani ponos.

— Velika je čast za mene što sam vas upoznao — rekao je.

— Hvala — klimnuo je glavom Thyrkna i pogledao po sobi. — Vrlo je lijepo ovdje kod vas.

— Izvolite sjesti. Mogu li vam ponuditi nešto za piće?

— Nemam ništa protiv

O'Reilly je donio ćaše i bocu. Na određeni skroman način kardinal je bio znalac i zato je brižljivo izabrao Chambertin Clos. Kušao je ritualno onih nekoliko kapljica. Koji god niži svetac imao udjela u ovome, bio je darežljiv, vino je bilo izvrsno, Napunio je čašu gostu, pa svoju.

— Dobro došli na Zemlju — nasmiješio se.

— Hvala. — Galaksijac je ispio svoju čašu u jednom gutljaju. — Aaaah! Ovo prija.

Kardinal se trgnuo, ali je natočio još jednom. Ne možete uvijek očekivati da neka druga uljudba ima isti ukus. Kinezi vole odstajala jaja, a preziru sir. On sjede i prekriži noge.

— Ne znam kojom titulom da vam se obraćam — reče skromno.

— Titulom? Što to znači?

— Mislim: kako vas naziva vaše stado?

— Moje stado? Ah, vi mislite na momke na brodu? Jednostavno: Thyrkna. To me sasvim zadovoljava.

Posjetilac je iskapao drugu čašu i podrignuo se. No, pa to bi učinio i kultivirani Eskim.

— Čini mi se da je bilo nekih poteškoća oko prenošenja moje poruke — reče O'Reilly. — Vi, očito, niste znali što znači riječ kapelan.

— Mi ne znamo svaku riječ vašega žargona — priznao je Thyrkna. — To u nas funkcionira na slijedeći način: kad se približimo nekom planetu, mi slušamo njegov radio, shvaćate?

— Oh, dakako. Onaj koji možete čuti kroz ionosferu.

Thyrkna je trepnuo.

— Ha? Ja ne znam sve pojedinosti. O tome morate porazgovarati s nekim od naših teh... tehničara. No, u svakom slučaju, mi imamo aparate koji analiziraju različite jezike i komentiraju ih. To postižemo

za dva do tri sata. Onda nas uspavljuju i nauče jeziku. Kad se probudimo, spremni smo za spuštanje i razgovore.

Kardinal se nasmijao.

— Oprostite, gospodine. Otvoreno govoreći, ja sam bio iznenađen kako to da se ljudi vaše nevjerojatno visoke civilizacije koriste našim najgorim dijalektom s ulice. Sada vidim zbog čega. Sve se bojim da program koji ste primali nije bio baš na najvišoj razini. Bio je vjerojatno za najšire mase slušalaca, za najniži zajednički nazivnik i, oprostite na mojoj metafori. Dakako, vi ćete pomisliti... ali ja vas uvjeravam, nismo svi tako loši. Zanosimo se nadom u budućnost. To vaše elektronska učenje, na primjer... ono što bi moglo učiniti za podizanje kulturne razine običnog čovjeka to nadilazi svaku predodžbu.

Thyrkna je izgledao šaljivo zbunjen.

— Nisam još nikoga čuo govoriti kao vas Zemljance. Zar vam nikada ne ponestane daha?

0'Reilly se osjećao ukorenim. Među Velikim Galaktijcima šutnja je vjerojatno isto tako značajna kao i stotinu riječi, a iza njih leži milijun godina dostojanstva.

— Oprostite — reče kratko.

— Oh, dobro, sve je u redu. Pretpostavljam da se i mnogo naših načina mora vama činiti smiješnim. — Thyrkna dohvati bocu i natoči sebi još jednom punu čašu.

— Zašto sam vas zamolio da dođete... ima tako mnogo izvanrednih stvari koje mi možete ispripovijedati, ali ja bih vam želio postaviti nekoliko vjerskih pitanja.

— Svakako, samo nastavite — reče Thyrkna prijateljski.

— Moja je crkva već duže vremena razmišljala o toj mogućnosti. I vi ste ljudska bića, premda mnogo naprednija od nas, i to je čudotvorno otkrovenje božje volje. Ali ja bih želio od vas čuti nešto potanje o oblicima vašeg vjerovanja u Njega...

— Što želite time reći? — Thyrkna je bio zbunjen. — Ja sam hm... kuničar. Dio je mojeg posla da koljem zečeve, nemamo dovoljno prostora za goveda na brodu. Hranim bogove, i to je sve.

— Bogove? — Kardinalu je čaša ispala iz ruke i tresnula na pod u tisuću komadića.

— Uzgred, da vas upitam kako se zovu vaši vrhovni bogovi? — pitao je Thyrkna. — Bila bi dobra zamisao zaklati im jednu ili dvije krave dok smo ovdje na vašem planetu...

— Ali vi... vi ste pagani, neznabošci...

Thyrkna je pogledao na sat.

— Recite, imate li vi ovdje televiziju? — pitao je. — Sad će biti vrijeme za »Šerifa u New Yorku«. Imate doista dobru televiziju na svom planetu.

*

Negdje u ranim jutarnjim satima, pri prvom svjetlu, Joe Husting otvori jedno krmeljivo oko i zažali što je to učinio. Cijeli je apartman bio u neredu. Što se to, zaboga, dogodilo?

Oh, pa da, one djevojke koje su pokupili usput... ali zar su oni zbilja ispraznili sve te boce što su sada ležale prazne na podu?

Zagunđao je i ostao visjeti na svom krevetu sve dok nije sasvim otvorio oči. Zašto je miješao viski s tamnim pivom?

Grmljavina mu propara bubnjiće. Okrenuo se na sofi i zamijetio kako se Gil pojavljuje iz spavaće sobe. Svemirac se udarao po grudima i ispuštao urlike neke pjesme koju je naučio sinoć. — Oh, Roly, Poli . ..

— Prestani, molim te! — zagunđao je Husting.

— Ha? Čovječe i ti si se oljoljao, jel' da? — Gil je suosjećajno pucnuo jezikom. — Evo, samo trenutak. — Izvadio je iz svog pojasa bočicu za lijekove. — Uzmi nekoliko kapi ovoga. To će ti pomoći.

Husting ih je nekako progutao. U jednom trenutku je osjetio vatru, pa vrtoglavicu, a onda...

... onda je bio opet onaj stari. Bilo je kao da je odspavao barem deset sati bez konzumiranja alkohola, bar u posljednja dva tjedna.

Gil se vratio iz spavaće sobe i počeo buditi svoje prijatelje. Husting je sjedio kraj prozora grčevito razmišljajući. Ovaj lijek za mamurluk bio bi vrijedan sto milijuna kad bi samo uspio dobiti isključiva prava. Ali to neće ići, tehnički izaslanici na Zemlju pokazat će Zemljanima kako se to priređuje, kao što će učiniti sa svemirskim brodovima, nevidljivim ekranima i tako dalje. Možda bi mogao od Galaktijaca iskamčiti onoliko koliko imaju kod sebe i raskrčmiti po sto dolara kapljicu prije nego što cijela misija stigne na Zemlju.

Bronni uđe veseo i rasložen.

— Hej, jesi li došao k sebi, Joe? — razgalamio se. — Nisam se tako dobro zabavljao otkako smo bili na Alphazu. Što ćemo dalje, moj stari druže? — Krupna mesnata šaka spusti se i zaustavi kao malj među plećima Hustingovim.

— Vidjet ću što se još može učiniti — odvratio je Zemljanin oprezno. — Ali ja imam posla, vi to znate. Velike se stvari kuhaju.

— Znam — reče Bronni. Namignuo je. — Ti si neki spretan momak. Kako si samo uspio izgovoriti sve one laži onda, tamo. Bio sam siguran da će onaj vrag pozvati policiju.

— Ah, prešao sam ga i tutnuo mu u ruke desetaču. Nije bilo ni tako teško.

— Čovječe! — Bronni je zviznuo oduševljeno. — Nikad nisam čuo nikog da tako spretno veze riječi kao što si ti to učinio s njim.

Gil je podigao i ostale, pa zatim spomenuo da bi sada mogao podnijeti dobar doručak.

Husting ih sve povede do lifta pa na ulicu. U razgovoru je sada bio vrlo kratak, jer je bilo mnogo toga o čemu je morao napeto razmišljati. Bili su već na doručku usred jaja i šunki kad je progovorio.

— Vi, svemirci, vjerojatno ste vrlo pametna čeljad. Čak iznad prosjeka ostalih, je li tako?

— Točno — reče Jordo. Namignuo je konobarici što je prolazila. — Svemirac mora znati mnoge stvari — doda Col. — Brodovi, doduše, putuju sami po svemiru, ali ipak ne možeš pustiti svakog šupljoglavca u brod.

— Razumijem — mrmljao je Husting. — Tako sam i mislio.

Obrazovanje na fakultetu pomaže razumijevanju, osobito kad netko nije baš lišen predrasuda. Samo jedan primjer: Sir Isaac Newton je otkrio (a) tri zakona kretanja, (b) zakon gravitacije, (c) diferencijalni račun, (d) elemente spektroskopije, (e) dobar dio akustike, i (f) razne sitnice, a uz to nalazio vremena da bude na nekoliko službenih i počasnih položaja. Jedan jedini čovjek! A za genija on i nije bio tako izuzetan tip. Većina darovitih Zemljana dali su značajne doprinose na nizu raznih područja znanosti.

A sada... takav superiorni um i nije više potreban. Najosnovnija dostignuća, izrađivanje oruđa, jezik, odijevanje i društvenu organizaciju postigli su i majmunski tupoglavci. Jednostavno je premnogo vremena prolazilo od jednog otkrića do drugog.

Ako uzmete u obzir milijun godina, svašta se moglo dogoditi. Newton je utemeljio suvremenu fiziku u toku jednog ljudskog života. Stotinu manje talentiranih ljudi u razdoblju od tisuću godina mogli su polako ali mukotrpno postići isto. A milijun...

Konobarica je vrisnula i poskočila. Bronni joj se bezobrazno nacerio kad se okrenula i pogledala ga strogo u oči.

Joe ju je umirio na jedvite jade.

Poslije doručka poveo je galaktičke emisare van do prekrasnog mosta — i prodao im Brooklynski most.

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A., Munchen)

DA STE MOKLINAC

Murray Leinster:
If You Were a Moklin
Preveo Krunoslav Poljak

Do posljednjeg trenutka nisam mogao zamisliti da će Moklin biti prvi planet i kojeg će ljudi kidnuti, brzo, teško dišući i strašno se obilno znojeći. Za to nije bilo razloga. Ljudi su bili na Moklinu više od četrdeset godina i nitko nikad nije ni pomislio da nešto nije u redu sve dok to nije zamijetio Brooks. A kad je zamijetio, nitko mu nije vjerovao. No ispalo je loše. Vrlo zlo. A možda je sada sve u redu.

Možda! Nadam se.

Isprva, čak i pošto je poslao duge izvještaje u šest brodova zaredom, nisam opažao da se stanje pogoršava. Nisam to shvatio sve dok nije došla stara »Palmyra« i spustila se na pretposljednjem putovanju koje će Kompanija organizirati na Moklin.

Do tog jutra sve je bilo vedro, a tog sam jutra sjedio u trijemu trgovačke postaje dokono, samo sjedio i radosno disao. Gledao sam neko moklinško dijete. Djevojčicu, uzrasta otprilike ljudskoga šestogodišnjeg djeteta, kako se igra u blatnoj bari dok njeni roditelji kupuju u postaji. Bila je to lijepa djevojčica — kao da pripada ljudskoj rasi. Imala je dugu bradu, upravo kao i Stari Dobričina prvi čovjek koji je došao ovamo, otvorio trgovačku stanicu i učio Moklince govoriti.

Moklinci nisu zaboravili Starog Dobričinu. Sagradili su mu, kad je umro, veliku grobnicu u moklinškom stilu, i na Moklinu se rodilo više djece s dugom bradom nego što biste ih mogli potjerati štapom. I činilo se da je sve u redu. Sve!

Sjedeći u trijemu, čuo sam nekog Moklinca kako govori u prodavaonici. Govorio je engleski da se ne može bolje. Rekao je Deethu, našem prodavaču Moklincu:

— Ali, Deethe, u onoj drugoj trgovačkoj postaji to mogu kupiti jeftinije! Zašto bih ovdje više plaćao?

— Ja tu ništa ne mogu — odgovorio mu je Deeth također na engleskom. — Takva je cijena. Plati ili ostavi.

Sjedio sam ondje zadovoljno dišući, razmišljajući kako je lijepo na svijetu. Zovem se Joe Brinkley, a ja i Brooks zastupamo Kompaniju na Moklinu — samo ljudi mogu biti namještenici Kompanije i dobivati plaću, dakako — i sentimentalno sam razmišljao kako Moklinci svakog dana postaju sve sličniji ljudima i kako je sve lijepo.

Šestogodišnja djevojčica ustade iz blatne mlake i iscijedi bradu — brada je bila potpuno jednaka onoj na slici Starog Dobričine u

prodavaonici — i potrči cestom za svojim roditeljima. Zaista je ta djevojčica vrlo slična ljudskom biću.

Divlji Moklinci nisu ni izdaleka toliko slični ljudima. Oni što žive u šumi zelenkaste su boje i imaju tanjuraste oči, a nosevi im se mogu micati kao u zemaljskih zečeva. Da ne znate, ne biste nikad ni pomislili da pripadaju istom rodu kao i Moklinci koji stanuju oko trgovačke stanice. Oni se međusobno križaju, samo što su djeca sličnija ljudima negoli njihovi roditelji a koža im ima gotovo istu boju kao u Zemljana, što je sasvim prirodno ako o tome razmislite urno što to nije nitko učinio. Bar ne do tada.

Ni ja nisam na to mislio do tad; Nisam razmišljao ni o izvještajima nad kojima se Brooks preznojavao i slao ih svakim Kompanijinim brodom. Dakle, sjedio sam zadovoljno kad sam zapazio da Sally, stablo koje baca sjenu na trijem trgovačke postaje, počinje izvlačiti korijenje; pažljivo ga je smotala i odšetala. Opazio sam da se i ostala stabla pokreću, napuštajući uzletište. Odgegala su da bi ostavila slobodan prostor i gurala su se međusobno, ona manja su skičala ispod velikih i sva su bila razdražena. Nekako su uvijek znala kad dolazi brod. Zato su se i odmicala. No brod nismo očekivali još najmanje mjesec dana.

Ipak, raščistila su uzletište pa sam počeo osluškivati neću li čuti brodski pogon, iako nisam vjerovao da brod dolazi. Isprva nisam čuo ništa. Prošlo je vjerojatno deset minuta do trena kad sam čuo piskavi zvižduk, a odmah zatim glasnu grmljavinu — repulzore kako udaraju o tlo pod sobom. Na sreću, ispod njih nije mokro tlo, inače bi zaprljali svu okolicu.

Ustao sam iz naslonjača i izašao da pogledam. Odista, stara se »Palmyra« spustila s neba, mjesec dana prije nego što je trebalo, a stabla su se naokolo gurala da bi joj načinila mjesta. Brod se zaustavio, zalebdio u visini od tri metra — tada se začuo kao neki uzdah — i zatim pristao na tlu. Sa svih strana počeli su se strčavati Moklinci radosno mašući.

Ti Moklinci zaista vole ljude! Ljudi su za njih pojam razumnog bića! Jedni će Moklinci odvući teret u postaju, drugi će se penjati po svemu što čeka otpremu, svi spremni da dodaju robu u brod i nadajući se da će ugledati znance među posadom. Ako uspiju nekog čovjeka nagovoriti da ih posjeti kod kuće dok je brod na Moklinu, o tome će pripovijedati tjednima. A tek kako se odnose prema gostima!

Vade raskošnu moklinsku nošnju za goste — meku, svilenu odjeću — iznose moklinsko voće i moklinska pića (morali biste ih jednom kušati!). A kad se ljudi moraju vratiti na brod, u vrijeme polaska, Moklinci ih prate ovjenčane vijencima cvijeća.

Ljudi su uzor na Moklinu. I Moklinci svakog dana postaju sve ljudskiji. Tu je Deeth, naš prodavač. Ne možete ga razlikovati od

čovjeka. Sličan je čovjeku po imenu Casey, koji je nekoć radio u postaji. Deeth ima mnoštvo braće i sestara, koji su isto tako slični ljudima kao i on. Zakleli biste se...

No to je pretposljednji put što je na Moklin sletio zemaljski brod, iako to još nitko ne zna. Njegova se vrata za putnike otvore i kroz njih izađe kapetan Haney. Ugledavši ga, Moklinci počnu radosno klicati. On im mahne rukom i pomogne nekoj Zemljanki da izađe. Bila je crvenokosa, a oko nje se osjećala neka poslovna atmosfera. Moklinci su mahali, izvikivali pozdrave i smiješili se. Djevojka im je izgledala smiješno. Kapetan Haney joj nešto reče, a ona stisne usne. Zatim Moklinci dovezoše teretna kolica, kapetan i djevojka sjedoše u njih, a Moklinci ih stadoše vući i gurati prema postaji uz glasan smijeh i povike — sve u tako prijateljskom tonu da se svatko u kolicima morao osjećati ugodno. Moklinci vole ljude! Neopisivo im se dive! Čine sve što mogu smisliti da budu kao ljudi. Oni su bistri, a ponekad me prođe jeza kad pomislim kako im postaju sve bliskiji.

Kapetan Haney side s kolica i pomogne djevojci da siđe. Njene su oči plamtjele. Bila je to djevojka najluđeg izgleda koju sam u životu vidio, prekrasna s tom crvenom kosom, ali i s tim plavim očima koje su me neprijateljski gledale.

— Halo, Joe — reče kapetan Haney. — Gdje je Brooks?

Rekao sam mu. Brooks je u potrazi, gore u planinama iza postaje. Srdit je, zabrinut i razdražljiv, a ponaša se kao da traži nešto čega tamo nema a ipak to mora naći.

— Šteta što nije ovdje — reče Haney. Zatim se obrati djevojci. — To je Joe Brinkley, Brooksov pomoćnik. Joe, ovo je inspektor Caldwell, gospođica Caldwell.

— Bit će dovoljno da me oslovljavate s inspektorice — reče djevojka odrešito. Pogledala me s optužbom u očima. — Došla sam provjeriti što je s tom trgovačkom postajom konkurenata na Moklinu.

— Oh — rekao sam — to je gadna stvar. No ona ne šteti mnogo našim poslovima. Zapravo, čini mi se da uopće ne šteti.

— Iskrcajte moju prtljagu, kapetane — reče inspektorica Caldwell zapovjednički. — Zatim se možete pobrinuti za svoje poslove. Ostat ću ovdje dok ne svratite prilikom povratka.

— Hej, Deethe — pozvao sam. No, on je bio odmah iza mene. Gledao je djevojku s poštovanjem i divljenjem. Zakleli biste se da je čovjek! On je pljunuti Casey, koji je boravio na Moklinu do prije šest godina.

— Da, gospodine — reče Deeth. Zatim se obrati djevojci: — Da, madam. Pokazat ću vam vašu sobu, madam, tamo će odmah biti otpremljen vaš prtljag. Ovuda, madam.

Odveo ju je, ali nije morao slati po prtljag. Došla je skupina Moklinaca noseći ga i nadajući se da će im djevojka reći »hvala«. Na

Moklinu još nikada nije boravila ljudska žena i svi su bili uzbuđeni. Da je ovamo neka žena došla prije, stvar bi ranije pukla. No sada su Moklinci bili posvuda oko nje, diveći joj se.

Bilo je i djece s bradom Starog Dobričine i djece samo s brkovima — dječaka i djevojčica — i svega ostalog. Pokazao sam kapetanu Haneyu neku djecu koja su mu bila nevjerojatno slična i on je upravo rekao:

— Pa, tko će ga znati! — kad se vratila inspektorica Cal dwell.

— Što čekate, kapetane? — reče ona ledeno.

— Brod obično ostaje na tlu nekoliko sati — objasnio sam.

— Ti Moklinci su tako ljubazna bića da smo zaključili da je korisno za postaju ako posada s njima održava prijateljske veze.

— Ne vjerujem — reče inspektorica Caldwell, iz čijeg su glasa vrcale ledene iglice — da ću preporučiti da se taj običaj nastavi.

Kapetan Haney slegne ramenima i ode, pa sam tako doznao da inspektorica Caldwell kotira vrlo visoko u hijerarhiji Kompanije. Nije stara, negdje u sredini svojih dvadeset godina, rekao bih, no obitelj Caldwell je najutjecajnija u Kompaniji i svi nećaci, nećakinje i ostali pohađaju specijalnu školu da bi se mogli uposliti u poduzeću. Dobro uče i većina ih je zaista dorasla dobrim mjestima koja dobivaju. Kompanija posluje dvadeset do trideset sunčevih sustava i njome se upravna po vrlo strogim propisima. Ako ste Caldwell, pružit će vam se prilika da napredujete, ali morate se pridržavati discipline.

Kapetan Haney se jedva probio kroz Moklince koji su mu željeli pokloniti cvijeće, voće i ostalo. Moklinci su zaista ludi za Zemljanima! Stigao je do ulaznih vrata i nestao u njima. Vrata se zatvore, a Moklinci se povuku. Tada »Palmyra« zagrmi. Upali se repulzor. Brod se nadme, zarokće i otpiri u visinu. Brujanje je postajalo sve dublje i dublje i sve tiše i tiše — zatim se iznenada začu oštar zvižduk i broda nestade. Sve je to potpuno normalno. Nitko ne bi pomislio da je to bio pretposljednji put što je jedan zemaljski brod uzletio s Moklina!

Inspektorica Caldwell ledeno zatopta nogom.

— Kad namjeravate poslati po Brooksa? — upita.

— Odmah — odvratio sam. — Deethe...

— Poslao sam kurira po njega, madam — reče Deeth. — Ako je čuo slijetanje broda, možda je već na putu ovamo.

On se nakloni i ode u prodavaonicu. Bilo je Moklinaca koji su došli vidjeti slijetanje broda, a sada su htjeli trgovati. Inspektorica Caldwell odskoči.

— Što je to? — upita uznemireno.

Stabla što su se sklonila s uzletišta da načine mjesta »Pal myri« gegala su se natrag. Prvi put sam shvatio da se to nekome tko je tek stigao na Moklin može činiti smiješnim. U stanovitom smislu to su stabla uobičajena izgleda. Imaju deblo, grane i tako dalje. Samo što

mogu uvući korijenje u rupe koje čine u tlu i na tim mjestima najčešće i ostaju. Ali, mogu se i kretati. Kad nema dovoljno vode, ili ako ih je previše, ili dosade li jedno drugome, ona izvuku korijenje i odgegaju tražeći bolje mjesto kako bi tamo pustila korijenje.

Stabla na našem uzletištu naučila su da u određenim vremenskim razmacima slijeće brod i da mu moraju načiniti mjesta. Sada je brod otišao i ona su počela teturati natrag prema svojim mjestima. Mlađa su se stabla gegala brže od velikih i zauzimala bolja mjesta, a stara zlovoljna stabla gnjevno su mahala granama i pušila se od bijesa.

Objasnio sam što se zbiva. Inspektorica Caldwell je samo buljila. Zatim se tromo približila Sally. Volio sam Sally. Prilično je stara — njeno je deblo debelo jedan metar — i ona uvijek pruži granu da ujutro zasjeni moj prozor, a ja nikad ne dopuštam da neko drugo stablo zauzme njeno mjesto. Ona dođe gunđajući i odmota korijenje, pa ih jedan po jedan uvuče u rupe koje je ostavila i zadovoljno se umiri.

— Nisu li... opasna? — upita uznemireno inspektorica Caldwell.

— Ni najmanje — odvratio sam. — Stvari se na Moklina mogu mijenjati. One se ne moraju boriti. Stvari se drugdje bore jer se ne mogu mijenjati, bude ih previše, a borba je jedini način da se suprotstave konkurenciji. Ali na Moklinu postoji specijalna vrst evolucije. Mogli biste je okarakterizirati kao kooperativnu. Ovdje je ugodno živjeti. Jedino što sve tako brzo sazrijeva. Na primjer, Moklinac odraste za četiri godine.

— A što je s onom drugom trgovačkom postajom? — zafrkće ona. — Tko stoji iza nje? Kompanija ima isključivo pravo ovdje. Tko se ubacio na naše područje?

— Brooks to pokušava ustanoviti — odvratio sam. — Imaju potpuni asortiman trgovačke robe, ali Moklinci uvijek kažu da su ljudi koji vode postaju nekamo otišli, u lov ili slično. Zato nismo vidjeli nijednog od njih.

— Niste? — upita kratko djevojka. — Ja ću ih vidjeti! Ne možemo imati konkurenciju na našem ekskluzivnom teritoriju! Ostali Brooksovi izvještaji... — Ona zastade. — Taj me vaš prodavač podsjeća na nekog znanca.

— On je Moklinac — objasnio sam — ali izgleda kao službenik Kompanije Casey. Casey je direktor područja na Khatimu Dva, ali je nekoć bio ovdje, a Deeth je njegova pljunuta slika i prilika.

— Odvratno! — reče s gađenjem inspektorica Caldwell.

Nekoliko se stabala uporno odguravalo. Borila su se, na svoj stabalski način, za osobito dobro mjesto. A druga su naokolo gegala, ljutita kao risovi jer ih je netko istisnuo s mjesta koja su im se svidjela. Gledao sam ih. Zatim sam se nasmiješio jer se nekoliko mladih stabala uvuklo ispod velikih koja su se borila i stavilo korijenje u rupe za koje

su se velika stabla gurala.

— Ne sviđa mi se vaše stajalište! — reče bijesno inspektorica Caldwell.

Ona ljutito ode u postaju, a ja se zabezeknuh. Što je loše u tome što sam se nasmijao kad su ta mlada stabalca oduzela boljima od sebe najbolja mjesta?

Brooks se vratio tog popodneva stupajući pred skupinom svojih vodiča, šumskih Moklinaca sa zelenkastom kožom i tanjurastim očima. On je zgodan muškarac, snažne građe i čvrstih vilica.

Kad je iz šume izašao na uzletište — do tada su se sva stabla tamo vratila — nestrpljivo je grabio velikim koracima. U pratnji šumskih Moklinaca izgledao je vrlo dramatično, poput video slike istraživača na nekom nepoznatom planetu, što se vraća iz mračnih opasnih šuma praćen čudnim urođenicima koji još ne znaju da li je taj posjetitelj iz svemira bog ili nešto drugo. Znate već kako je to.

Opazio sam da ga je inspektorica Caldwell dobro promotrila i zamijetio sam da su joj se raširile oči. Gledala ga je kao da ju je šokirao, ali ne neugodno.

On zatrepta očima kad ju je vidio. Zatim zagunđa:

— Što je ovo? Ženski Moklinac?

Inspektorica Caldwell se ispruži u svoj svojoj visini pa se nakostriješi.

— Ovo je inspektorica Caldwell — brzo sam rekao — koju je jutros ovdje iskrcala »Palmyra«. Oh, inspektorice, ovo je Brooks, šef postaje.

Oni se rukuju. On je pogleda i reče:

— Već sam izgubio nadu da će itko obratiti pažnju na moje izvještaje. Došli ste provjeriti moj izvještaj da trgovačku postaju na Moklinu valja napustiti?

— Nisam! — reče oštro inspektorica Caldwell. — To je be smisleno! Ovaj planet ima velikih mogućnosti, ova je postaja unosna, a urođenici su nam skloni. Promet mora dalje rasti. Uprava čak namjerava uvesti specijalne kulture.

To me se dojmilo kao odlična zamisao. Rado bih vidio šio će se dogoditi ako Moklinci stanu uzgajati nove vrste bilja! To bi zaista bio prizor! — s normalnim moklinskim biljkama kako gledaju strance što dobivaju najbolja mjesta za rast i specijalnu pažnju! Ne mogu ni naslutiti što bi se dogodilo, ali volio bih to vidjeti!

— Odmah bih vas htjela upitati — reče ljutito inspektorica Caldwell — zašto ste dopustili da se podigne konkurentska trgovačka postaja, zašto to niste prije javili i zašto niste doznali koja se kompanija krije iza toga?

Brooks ju je gledao. Počeo se ljutiti.

— Do vraga! — odvrati. — O svemu tome piše u mojim izvještajima. Zar ih niste pročitali?

— Dakako da nisam! — reče inspektorica Caldwell. — Dobila sam kratak izvještaj o ovdašnjoj situaciji i rečeno mi je da je istražim i ispravim.

— Oh! — reče Brooks. — Znači, to je!

Zatim je izgledao kao da je progutao nekoliko nepristojnih riječi. Bilo je smiješno gledati ih kako bulje jedno u drugo, kako oboje poprima izgled kao da u onom drugom vidi nešto što ga neizmjerno mnogo zanima, a ipak, oboje baca ljutite iskre.

— Ako mi pokažete uzorke njihove robe — reče arogantno inspektorica Caldwell — a nadam se da barem to možete, ustanovit ću koja ih kompanija prodaje.

On se neveselo naceri i povede je u postaju. Iznijeli smo robu koju su na naš zahtjev kupili Moklinci. Brooks složi stvari po stolu i makne se u stranu da bi vidio što će ona poduzeti. Pri tom se i dalje cerio bez zadovoljstva. Ona uzme video projektor.

— Hmmm — reče prezrivo. — Kvaliteta nije osobita. To je... — ona zastade. Uzme u ruku šumski nož. — Ovo je — reče — proizvod tvrtke. .. — Zatim opet zastade. Uzme malo sukna i opipa ga. Pušila se od ljutine. — Shvaćam. Budući da smo tako dugo na ovom planetu i Moklinci su se navikli na našu robu, ljudi s druge postaje prave njezine duplikate! Jesu li njihove cijene niže?

— Pedeset posto — odvrati Brooks.

— Ali naš promet nije opao — umiješao sam se. — većina Moklinaca kupuje kod nas, iz prijateljstva. Ti su Moklinci naši veliki prijatelji.

U tom trenutku ude Deeth, koji je izgledao točno kao Casey koji je nekoć bio ovdje na Moklinu. On mi se nasmiješi.

— Jedna djevojka vam je upravo donijela nešto da vidite — reče mi.

— Glupost! — odvratih zbunjen i obradovan. — Pošalji je unutra i nađi poklon za nju.

Deeth izađe. Inspektorica Caldwell nije ništa opazila. Bjesnila je na tu drugu kompaniju što kopira našu trgovačku robu i obara nam cijene na planetu na kojem imamo isključivo pravo. Brooks ju je mrko gledao.

— Pogledat ću tu njihovu postaju — najavila je — i ako žele trgovački rat, imat će ga! Možemo oboriti cijene ako moramo. Iza nas je sva moć Kompanije!

Činilo se da se i Brooks ljuti, možda zato što nije pročitala njegove izvještaje. No u to ude Moklinka. Nije bila ružna. Moglo se vidjeti da je Moklinka — nije imala tako uvjerljivo ljudski izgled kao, recimo, Deeth — ali je bila vrlo lovjekolika. Ona mi se nasmijulji.

— Čestitam — reče i pokaže mi ono što je nosila.

Pogledao sam. Bilo je to moklinško dijete, dječak, tek rođen. Uha

su mu imala oblik mojih, a nos mu je izgledao kao da je netko na nj stao — takav je i moj nos — ukratko, izgledao je kao vrlo umanjeni radni model mene osobno. Poškakljao sam ga za podbradak i rekao: »Gici, gici«. Ono je gugutalo u mene.

— Kako se zoveš? — pitao sam djevojku.

Rekla mi je. Nisam je poznavao niti sam je ikada prije vidio, pa ipak mi je htjela ugoditi, u redu — moklinški stil.

— Vrlo lijepo dijete — rekao sam. — Vrlo bistro. Nadam se da će kad odraste biti pametnije od mene. — Tada je ušao Deeth s punim rukama robe kakvu je Stari Dobričina darovao prvom moklinškom djetetu koje se rodilo s dugom bradom sličnom njegovoj, a ja sam rekao: — Hvala na čestitkama. Vrlo sam počašćen.

Ona uzme robu, opet se zahihoće i izađe. Dijete me je radosno gledalo preko njena ramena i mahalo ručicom. Upravo kao čovjek. Zaista bistro dijete, s koje god strane gledali.

Zatim sam čuo buku. Inspektorica Caldwell me je gledala s prezirom u očima.

— Rekli ste da su to ljubezna stvorenja? — ogorčeno je upitala. — Rekla bih da bi bolje odgovarala riječ zaljubljena! — njen glas je drhtao. — Bit ćete premješteni odavde čim se »Palmyra« vrati!

— Što se dogodilo? — pitao sam iznenađeno. — Ona mi je čestitala, a ja sam joj dao poklon. To je običaj. Bila je zadovoljna. Ne sjećam se da sam je ikada prije vidio.

— Niste je vidjeli? — rekla je. — To je bezosjećajno! Odvratni ste!

Brooks se počne zagrcavali, zatim hihotati i napokon se poče savijati od smijeha. Smijao se inspektorici Caldwell. Zatim sam shvatio i počeo sam puhati. Zatim sam hukao i vriskao. Što se više ljutila, postajalo je smješnije. Gotovo je eksplodirala od ljutitosti.

Vjerojatno smo ludo izgledali nas dvojica u postaji, vrišteći od smijeha, dok je ona bila sve bješnja i bješnja. Naposljetku sam morao leći na pod da bih se udobnije smijao. Shvaćate, nije razumjela ni riječi od onog što sam joj rekao o posebnoj vrsti evolucije ovdje na Moklinu. Što me je ljutitije i prezrivije gledala, jače sam se smijao. Nisam se mogao suspregnuti.

Kad smo sutradan krenuli prema drugoj postaji, atmosfera je bila takva da je ne biste mogli nazvati srdačnom. Krenuli smo samo inspektorica i ja, a pratili su nas Deeth i još nekoliko Moklinaca. Obukla se u zeleno odijelo za šumu i sa svojom crvenom kosom zaista je dobro izgledala. No pogledala me je hladno kad je Brooks rekao da je odvedem u drugu postaju i prvih nekoliko kilometara nije progovorila ni riječi.

Dugo smo pješačili, a zatim su Deeth i ostali otišli naprijed pa nisu mogli čuti što ona govori. A ona je ljutilo primijetila:

— Moram reći da mister Brooks nije osobito susretljiv. Zašto on

nije pošao sa mnom? Boji li se ljudi u onoj postaji?

— Ni govora — odvratio sam. — On je dobar momak. A vi ste mu pretpostavljeni i niste pročitali njegove izvještaje.

— Ako sam mu pretpostavljena — reče ona oštro — uvjeravam vas to je zato što sam mjerodavna!

— Ne sumnjam u to — odvratio sam. — Da niste inteligentni, njega to ne bi smetalo. Ali muškarac ne voli da mu lijepa djevojka zapovijeda. On želi njoj zapovijedati. Ako je ružna, nije važno.

Ona odmahne glavom, ali joj to nije bilo neugodno. Zatim reče:

— Što piše u tim izvještajima što sam morala pročitati?

— Ne znam — priznao sam. — No on se znojio nad njima. Ljuti ga što se nitko nije potrudio da ih pročita.

— Možda — složi se ona — u njima stoji ono što bih morala znati o toj drugoj trgovačkoj postaji. Što vi o njoj znate, mister Brinkley?

Rekao sam joj što je Deeth govorio Brooksu. Brooks je za nju saznao jer su jednog dana neki Moklinci došli trgovati i uljudno pitali zašto tražimo tako mnogo za ovo ili ono. Deeth im je rekao da su cijene odavno takve, a oni su pak rekli da druga trgovačka postaja prodaje iste stvari jeftinije. Deeth je pitao koja je to druga postaja. Oni su mu rekli da postoji postaja koja prodaje istu robu kao i mi, samo jeftinije. I to je sve što su rekli.

Zatim je Brooks rekao Deethu da istraži stvar i on je otišao i vratio se. Druga se postaja nalazi jedva dvadesetak kilometara daleko od naše i ona prodaje robu jednaku našoj. A cijene su im upola manje. Deeth nije vidio ljude koji je vode — vidio je samo prodavače Moklince. Ni mi nismo uspjeli vidjeti te ljude.

— Zašto ih niste vidjeli?

— Svaki put kad bismo Brooks ili ja otišli tamo — objasnio sam — Moklinci koji rade za njih rekli bi da su ti ljudi nekamo otišli. Možda otvaraju nove postaje. Napisali smo im obavijest i u njoj ih pitali što namjeravaju, ali nisu odgovorili. Dakako, nismo vidjeli ni njihove poslovne knjige ni prostorije u kojima žive...

— Mnogo ste mogli doznati da ste pogledali u knjige! — prekinula me je. — Zašto niste jednostavno ušli i zatražili da vam Moklinci pokažu ono što želite, kad su već ti ljudi odsutni?

— Zato što — odgovorio sam strpljivo — Moklinci imitiraju ljude. Ako izazovemo gužvu, i oni će je početi izazivati. Ne smijemo davati loše primjere kao što su fizičko nasilje, nasilno ulaženje, ubijanje ili bigamija, inače će Moklinci činiti to isto.

— Bigamija! — rekla je ironično. — Ako me pokušavate uvjeriti da imate dovoljno smisla za moral...

Malo sam se naljutio. Brooks i ja smo joj objasnili da je to divljenje i da je evolucija na Moklinu takva da se rađaju djeca s dugom bradom i da je čestitka Moklinke samo čestitka što je njeno dijete slično meni i

ništa više. No ona nije slušala.

— Gospođice Caldwell — rekao sam — Brooks i ja rekli smo vam sve. Htjeli smo vam to reći na delikatan način kako bismo poštedjeli vaše osjećaje. Ako biste vi sada htjeli poštedjeti moje bio bih vam zahvalan.

— Ako mislite na svoje finije osjećaje — reče ona podrugljivo — poštedjet ću ih čim ih zamijetim.

Zašutio sam. Nema smisla prepirati se sa ženom. Probijali smo se kroz šumu bez riječi. Odjednom naiđemo na gnjezdavi grm. Bio je prilično velik. Na njemu je bilo nekoliko desetaka gnijezda, od vrlo sitnih, ne većih od ljudske šake, pa do velikih, zrelih, ovijenih mekom tvari, koja su se rastvorila i primila u sebe domaćinstva ptica brbljavica.

Dvije su brbljavice sjedile na grani uz gnijezdo što je bilo dovoljno veliko da se otvori i primi u sebe jaja, ali se još nije otvorilo. Brbljavice su dizale larmu kao da ga psuju i požuruju da se otvori jer im se žuri.

— To je gnjezdavi grm — rekao sam. — Na njemu rastu gnijezda za ptice brbljavice. Ptice — hm — oplođuju tlo oko njega. One se lakomo hrane i mnogo hrane im pada iz kljuna, gnjije i postaje gnojivo. Gnjezdav grm i ptice brbljavice žive u simbiozi. Tako djeluje evolucija na Moklinu, upravo kao što smo vam pričali Brooks i ja.

Odmahnula je svojom crvenom glavom i nastavila koračati ne izustivši ni riječi. I tako smo stigli do druge trgovačke postaje. I tu je obuze ono podmuklo i dugotrajno bjesnilo, koje momke slične meni ispunjava strahopoštovanjem.

U postaji su bili samo Moklinci. Rekli su da su ljudi nekamo otišli. Gledali su je zadivljeno i s poštovanjem. Pokazali su joj skladište. Bilo je praktički identično našem — samo što su rekli da su neke artikle rasprodali zahvaljujući niskoj cijeni. Ponašali su se uljudno i radovali se njenom posjetu.

No nije doznala ništa o tome odakle dobivaju robu, a ni koja kompanija kvari poslove na Moklinu. Gledala je glavnog prodavača i u njoj je kipjelo.

Kad smo se vratili, Brooks se znojio nad memorandumom koji je pripremao za slijedeći brod Kompanije. Inspektorica Caldwell umarširala je u prodavaonicu i davala kontroliranim, otrovnim glasom naređenja. A zatim je otišla ravno Brooksu.

— Upravo sam naredila prodavačima da smanje cijene za sedamdeset pet posto — rekla je glasom koji je malo treperio od gnjeva. — Naredila sam da se udvostruči i kredit za kupnju robe. Oni žele trgovački rat? Imat će ga!

Luđa je više nego što koristi poslovima. Brooks umorno reče:

— Htio bih vam ukazati na neke činjenice. Obišao sam sva ki

centimetar teritorija u krugu od pedeset kilometara tražeći mjesto na kojem slijeće brod koji donosi robu toj postaji. Nisam našao takvo mjesto: znači li to što za vas?

— Postaja postoji, zar ne? — odvrati ona. — Ima skladište robe, zar ne? A mi imamo isključivo pravo trgovine na Moklinu, nije li tako? To je za mene dovoljno. Moj je zadatak da ih odavde potjeram!

No ona je bila malo previše ljutita da bi to pogodovalo poslovima. Brooks joj umorno reče:

— Na raspolaganju im je gotovo cijeli planet i mogli su podići postaju na bilo kojem drugom mjestu. Mogli su otvoriti trgovinu na drugoj hemisferi i odrediti cijene koje im se svide. Zašto su postavili postaju odmah do nas? Ima li to smisla?

— Ako su blizu — odvrati ona — imaju kupce koji su već navikli na robu što dolazi sa Zemlje. Osim toga, tu su našli Moklince već izvježbane kao tumače i prodavače! I... — Tada izbije ono što je u njoj kuhalo, kipjelo, pušilo se i gorjelo. — I ondje su našli poslovođu koji je vrlo lijep, mlad muškarac, mister Brooks! On vam je ne samo sličan u svakoj pojedinosti vanjštine nego ima i mnogo od vašeg načina ponašanja. Morali biste biti vrlo ponosni!

Poslije toga ona zalupi vratima sobe. Brooks je žmirkao.

— Ona ne vjeruje ništa — reče ogorčeno — osim da su muškarci pokvareni. Je li istina da je taj Moklinac nalik na mene?

Potvrdno sam kimnuo glavom.

— Smiješno. Nisu mi ga nikad pokazali da bi dobili poklon. — Zatim me je ozbiljno pogledao. — Kolika je sličnost?

Da nosi tvoje odijelo, zakleo bih se da si to ti — rekao sam mu iskreno.

Zatim je Brooks polako, vrlo polako, problijedio.

— Sjećaš li se kad si s Deethom i njegovim rođacima išao u lov? Tada je poginuo jedan Moklinac. Ti si nosio odjeću gosta, zar ne?

Čudno sam se osjećao, ali sam potvrdio. Gostinjsko odijelo je za Moklince isto što i najbolja spavaća soba i batak pileta za ljude. A i moklinški lov je nešto. Oni odlaze u lov na garlikhte, koje možete slobodno nazvati zmajevima jer imaju ljuske, lete i vrlo su neugodni.

Love se tako da uzmete sa sobom nekoliko ptica brbljavica koje se ne gnijezde — one nisu ni za što dok su u medenom mjesecu — i brbljavice lepršaju naokolo dok ne dođe garlikht da ih ulovi. Tada one pojure prema lovcima kriješteći kao da žele reći: »Drž'te se! Dolazim! Mjesta da prođem!« Za njima leti garlikht i lovci sa hvataju dok leti mimo njih.

Brbljavicama se zatim daju njegove iznutrice i one posjedaju oko njih i jedu, brbljajući, i čini vam se kao da razgovaraju kako su već i prije već mamile garlikhte, samo mnogo bolje.

— Jesi li imao gostinjsku odjeću? — ponovi Brooks pitanje

Osjećao sam se čudno ali sam opet potvrdio. Moklinska je gostinjska odjeća vrlo laka na koži i vrlo je ugodna. Ta odjeća nije praktična za lov, ali Moklincima se ne sviđa ako je čovjek koji je njihov gost ne nosi. I dakako, da bi je nosio mora skinuti svoje ljudsko odijelo.

— Zašlo je to važno? — htio sam znati. No bio sam one raspoložen.

— Jesi li u toku lova došao na jedan dan ovamo po duhan i da se okupaš?

— Ne — rekao sam i počeo me obuzimati neki strah. Bili smo daleko u Thunlibskim planinama. Tamo smo pokopali mrtvog Moklinca i potrošili mnogo vremena dok smo iznad njegova tijela podigli grobnicu. Zašto?

— U toku tog tjedna — reče mrko Brooks — i dok si ti imao gostinjsku odjeću, netko je došao u tvom odijelu, uzeo duhana, proveo ovdje dan i zatim opet otišao. Joe, upravo kao što postoji Moklinac koji bi se mogao izdavati za mene, tako postoji i Moklinac koji bi mogao tebe zamijeniti. On je to, zapravo, i učinio. Nitko nije u njega ni posumnjao.

Uhvatila me panika.

— Ali, zašto je to učinio? — htio sam zrnati. — Nije ništa ukrao! Je li to učinio samo da bi se hvalisao pred drugim Moklincima kako te je prevario?

— Možda je — reče Brooks — provjeravao može li me prevariti. Ili kapetana Haneyja s »Palmyre«. Ili...

Pogledao me je. Osjećao sam kako se kočim. To bi se moglo pretvoriti u gadnu zbrku!

— Nisam ti to prije rekao — nastavi Brooks — ali već dugo na to mislim. Moklinci vole biti ljudi i dobivaju ljudsku djecu — djecu koja izgledaju kao ljudi. Možda požele da budu i lukavi kao ljudi. — On se bezuspješno pokuša nasmiješiti. — Ta mi je trgovačka postaja od samog početka bila sumnjiva. Ne bi smjela postojati, a ipak je tu. Razumiješ li?

Osjetio sam slabost i bilo mi je mučno. To je opasna stvar! No brzo sam rekao:

— Ako hoćeš da ima Moklinaca koji bi se mogli izdavati za mene i tebe, i ako snuju da nas uklone i da sami zauzmu naša mjesta... Ne, ne mogu to vjerovati Moklinci vole ljude!! Oni ni za što ne bi učiniti ljudima nešto na žao!

Broks nije obraćao pažnju mojim riječima. Samo je grubo rekao:

— Pokušavao sam nagovoriti Kompaniju da se povučemo odavde, i to brzo! A poslali su ovu inspektoricu Caldwell, koja ne samo što je žena nego je još i crvenokosa! Oni samo misle na konkurenciju! A ona opet u nama vidi samo grupu pohotnih pokvarenjaka.

Tada se nečeg dosjetih.

— Ona je prva žena koja je došla na Moklin. I ima crvenu kosu. To je prva crvena kosa koju su Moklinci vidjeli. Imamo li vremena?

On je računao. Zatim reče:

— Budemo li imali sreće, uspjet će. Našao si rješenje!

— Zatim se izraz njegova lica malo ublaži. — Ako se to dogodi, bit će, jadnica, teško pogođena! Žene ne vole imati krivo. Osobito crvenokose! No to bi moglo značiti spas za — čovječanstvo ako dobro razmisliš.

Namignuo sam mu. A on uzrujano nastavi:

— Pazi, ja nisam Moklinac! Ti to znaš. Ali ako postoji Moklinac koji mi je dovoljno sličan da zauzme moje mjesto... Razumiješ? Moramo misliti na inspektoricu Caldwell, u svakom slučaju. Ako vidiš da sam prekrižio prste, ti klimaj malim prstom. Tada ću znati da si to ti. I obratno. Razumiješ? Zaklinješ li se da ćeš paziti na inspektoricu Caldwell?

— Dakako! — odvratio sam i klimnuo malim prslom. On je prekrižio svoje prste. To je znak za koji ćemo znati samo nas dvojica. Osjećao sam se mnogo bolje.

Brooks je nezadovoljan otišao slijedećeg jutra u posjet drugoj trgovačkoj postaji da vidi Moklinca koji mu je toliko sličan. S njim je otišla i inspektorica Caldwell, bijesna kao i uvijek, a pretpostavljao sam da će biti vatrometa kad Brooks bude vidio svog moklinskog dvojnika, koji, po njenom mišljenju, nije samo slučajnost. U čemu ona ima pravo, samo je njeno tumačenje pogrešno.

Prije odlaska Brooks je prekrižio prste; značajno me pogledao. Klimnuo sam mu malim prstom. Otišli su.

Sjedio sam u sjeni Sally i pokušao razmišljati. Obuzeo me je grdni strah. »Palmyra« će doći za dva tjedna s terelom nove robe. S nostalgijom sam razmišljao kako je sve bilo u redu na Moklinu, i kako se Moklinci dive ljudima, i kako je sve bilo ugodno, i kako je za Moklince velika čast što žele biti kao ljudi, i kako nijedan Moklinac ne bi mogao ni pomisliti da nanese zlo čovjeku, i kako oni radosno, s poštovanjem i puni sreće podražavaju ljude. Moklinci su divan narod. Ali...

No sada je svemu tome kraj. Voleći ljude, Moklinci su poslali lukavi i sada je to izmaklo kontroli. Moklinci su spremni učiniti sve kako bi rađali djecu sličnu ljudima. To je velika počast. Ali, nijedan čovjek do sada nije vidio Moklinca starog četiri ili pet godina, koji je potpuno odrastao i tako je sličan Brooksu da ga nitko ne bi od njega mogao razlikovati. To nije nikakva urota. To je samo rezultat ljubavi Moklinaca prema ljudima. Osim toga. Moklinci se boje da ljudi ne bi rado vidjeli sebe u moklinškom ogledalu. I kad su već svoju djecu učinili toliko sličnim ljudima, oni to drže u tajnosti upravo kao što djeca čuvaju tajne pred odraslima.

Moklinci su vrlo slični djeci. Morate ih voljeti. No čovjeka može lako uhvatiti panika pri pomisli što će se dogoditi ako se Moklinci počnu predstavljati kao ljudi medu ljudima i ako zažele da njihova djeca dobiju najkvalitetnije mozgove, najrazvijenije talente i tako dalje..

Znojio sam se dok sam tu sjedio. Mogao sam vidjeti cijelu sliku. Brooks se zabrinuo da se Moklinci ne izgube među ljudima, da ih ne nadmudre kad njihova djeca odrastu postavši veliki političari, privrednici, svemirski istraživači, najljepše djevojke i najzgodniji momci u Galaktici — sve što bi ljudi sami htjeli biti. I sama pomisao na to dovoljna je da svaki Zemljanin osjeti kako gubi hrabrost. No Brooks se zabrinuo i za inspektoricu Caldwell, koja je visoka, crvenokosa i koja ne želi shvatiti neke stvari.

Vratili su se s puta u drugu postaju. Inspektorica je bila zbunjena i ljutita. Brooks se znojio i bio uplašen. Dao mi je neprimjetno znak i ja sam mu klimnuo malim prstom, tek toliko da se uvjerim da ga nizu zamijenili bez znanja inspekto ice Caldwell, a on opet da se meni nije ništa dogodilo dok je on bio odsutan. Nisu vidjeli Moklinca koji je izgledao kao Brooks. Nisu doznali ništa više nego što smo otprije znali — a to je bilo gotovo ništa.

Vrijeme je prolazilo. Brooks i ja smo se znojili i čekali da se »Palmyra« vrati s neba i u međuvremenu priželjkivali da inspektorica Caldwell napokon shvati što valja učiniti. Svakog jutra on bi prekrižio prste, a ja sam mu odvraćao klimanjem malim prstom... I on je nježno pazio na inspektoricu Caldwell.

Druga trgovačka postaja nije se uznemiravala. Robu je i dalje prodavala uz pola naše cijene. I tako smo po nalogu inspektorice Caldwell opet smanjili naše cijene na polovicu njihovih. Oni su opet smanjili na polovicu svoje i tako se to nastavljalo a mi smo se znojili.

Tri dana prije dolaska »Palmyre« naša se roba prodavala uz točno jedan posto od cijene koju je imala prije mjesec dana, a druga ju je trgovačka postaja prodavala uz pola te cijene. Činilo se da ćemo morati plaćati Moklincima da kupuju kod nas robu kako bismo uspješno konkurirali drugoj postaji.

Inače se površinski sve činilo normalnim. Moklinci su se, kao i uvijek, motali oko nas, ljubazni i puni divljenja. Nekoliko su dana dolazili samo da vide inspektoricu Caldwell i promatrali su je s puno poštovanja.

Brooks je bio mrzovoljan. Zaljubio se u nju do ušiju, a ona je to znala i mučila ga. Izderavala se na njega, a on joj je strpljivo i uljudno odgovarao — jer je znao da će joj biti potreban da je tješi kad se dogodi ono čemu se nadao. Gotovo je ispraznila naše skladište niskim cijenama. Na policama u prodavaonici više nema gotovo ničega. Ali, druga trgovačka postaja imala je puno skladište.

— Mister Brooks — rekla je ogorčeno inspektorica Caldwell za vrijeme doručka — morat ćemo uzeti veći dio tereta s »Palmyre« kako bismo popunili zalihe.

— Možda — odvrati on — a možda i ne.

— Ali, moramo upropastiti tu drugu postaju — rekla je očajnički. Zatim se skršila — To je... to je moj prvi samostalni zadatak. Moram ga uspješno obaviti!

On je oklijevao. U tom je trenutku ušao Deeth. Blistao je od simpatije prema inspektorici.

— Čestitka za vas, madam. Ima ih tri. Piljila je u njega. Brooks ljubazno reče:

— U redu, Deethe, uvedi ih i pripremi darove. Inspektorica Caldwell je ne vjerujući mucala:

— Ali... ali...

— Ne ljutite se — reče Brooks — oni to smatraju čašću. A to, zapravo, i jest.

Tri mlade Moklinke uđu hihoćući se. Uopće nisu izgledale loše. Bile su slične ljudima kao i Deeth, samo što je jedna od njih imala duge spuštene brkove slične onima koje je imao jedan član posade »Palmyre«, a tome je razlog bio što Moklinci, prije dolaska inspektorice Caldwell, nisu vidjeli ženu. Ali, sigurno je da su joj se divili! A moklinska se djeca brzo rađaju. Vrlo brzo.

Pokazale su joj ono što su tako ponosno i sretno držale u rukama. Imale su tri moklinška djeteta, svaka po jedno. I svako je dijete imalo crvenu kosu, istu kao i inspektorica Caldwell, i sve su bile djevojčice, pljunuta njezina slika i prilika. Zakleli biste se da su to ljudska djeca i zakleli biste se da su njezina. Ali, nisu to, dakako, bila. Gugutala su poput djece i mahala ručicama.

Inspektorica Caldwell bila je u pravom smislu riječi paralizirana. Buljila je u njih, postajala crvena poput vatre, bijela poput krede i ostala bez riječi. Zato je Brooks morao uzvratiti počast. Pretjerano se divio djeci, a Moklinke su hihotale i primile darove koje je donio Deeth i poslije toga zadovoljno otišle.

Kad su se vrata zatvorila, inspektorica Caldwell je klonula.

— Oh! — jadikovala je. — Istina je! Vi niste .. . oni mogu postići da im djeca izgledaju slična kome god zažele.

Brooks je zagrli i ona se nasloni na njegovo rame i zaplače.

— Ovdje na Moklinu postoji čudna evolucija, draga, ovdje djeca nasljeđuju željene karakteristike. Ne stečene nego željene karakteristike! A što bi moglo biti poželjnije od tebe?

Žmirkao sam prema njima. Rekao mi je hladno:

— Bi li ti izašao odavde i ostao vani?

— Najprije jedna mjera opreza — rekao sam. Klimnuo sam malim prstom. On je prekrižio prste prema meni.

— I sada, kad je isključena greška, ostavit ću vas na samu.

To sam i učinio.

Poslije dva dana »Palmyra« je dojurila iz nebeskih prostranstava. Bili smo spremni za odlazak. Inspektorica Caldwell drhtala je na trijemu postaje kad su Moklinci stigli, vičući i mašući rukama, s uzletišta vukući teretna kolica na kojima je bio kapetan Haney. Vidio sam ostale svečano raspoložene skupine oko članova posade, koji su — jer je to bilo predviđeno zaustavljanje — dobili izlaz s broda na nekoliko sati kako bi posjetili svoje prijatelje Moklince.

— Imam uobičajeni teret — započe kapetan.

— Ne istovarujte ga — reče inspektorica Caldwell odlučno. — Napuštamo ovu postaju. Imam takva ovlaštenja, a Brooks me je uvjerio da je to nužno. Molim vas, dajte prenijeti prtljag na brod.

Zinuo je prema njoj:

— Kompanija ne želi popustiti pred konkurencijom...

— Ovdje nema konkurencije — reče inspektorica. Stislo joj se grlo. — Reci mu ti, dragi — obrati se Brooksu.

— Ona je u pravu, kapetane — reče on. — Druga postaja je stvar samih Moklinaca. Oni vole činiti sve što čine ljudi. Budući da ljudi trguju, i oni su otvorili prodavaonicu, Kupuju od nas robu i prave se da je prodaju, uz pola cijene, mi snižavamo cijene, a oni kupuju od nas još više robe i prave se kao da je prodaju uz pola cijene... Neki Moklinac je sigurno pomislio da je divna stvar biti dobar trgovac, pa su njegova djeca lukavi trgovci. Prelukavi! Likvidirat ćemo ovu postaju prije nego što Moklinci smisle nešto drugo...

On je, dakako, mislio da bi djeca Moklinaca, krenu li Moklinci sa svojeg planeta, mogla zavladati ljudskom civilizacijom. Ljudsika priroda to ne bi mogla podnijeti! No, to je stvar koja se može ispripovijedati samo najnadležnijima i o njoj se ne smije posvuda pričati.

— Najbolje je da dadete signal za uzbunu — reče odrešito inspektorica Caldwell.

Otišli smo do broda i na »Palmyri« se oglasi sirena, čije se prodorno zavijanje čulo na trideset kilometara. Svaki član posade koji je čuje mora smjesta trčeći krenuti prema brodu. Dojurili su iz svih smjerova. I tada je iznenada došao momak u moklinškoj gostinjskoj odjeći vičući:

— Hej! Čekajte! Nisam uzeo svoje odijelo...

I zatim nastade mrtva tišina. Jer u vrsti za smotru našao se drugi momak, koji je dotrčao na znak uzbune, ali je bio u brodskoj uniformi. Moglo se vidjeti da su on i momak u moklinškoj gostinjskoj odjeći potpuno isti. Blizanci. Identični. Pljunuta slika i prilika jedan drugoga. I sigurno je da je jedan od njih Moklinac. Ali koji?

Kapetanu Haneyju su oči iskočile iz duplja. Ali tada se momak u

uniformi »Palmyre« nasmiješio i rekao:

— U redu! Ja sam Moklinac. A mi Moklinci smo tako slični ljudima da sam poželio da skoknem do Zemlje i vidim druge ljude. Moji su roditelji to smislili prije pet godina, učinili da izgledam kao ovaj divan čovjek i skrivali me do ovog trena. No, mi ne želimo praviti neprilike ljudima i zato sam sve priznao i napustit ću brod.

On je to shvatio kao šalu. Engleski je govorio gotovo kao posada broda. Ne znam kako bi itko mogao razlikovati tko je član posade a tko Moklinac. No Moklinac se nasmiješio i sišao s broda, a drugi su mu se Moklinci neizmjerno divili što se uspio makar na nekoliko minuta predstavljati kao čovjek medu ljudima.

Tako smo brzo krenuli odatle da smo mu dopustili da zadrži našu uniformu.

Moklin je prvi planet koji su ljudi napustili, na brzinu, teško dišući i obilno se znojeći. Bila je to stvar koju ljudi jednostavno ne mogu podnijeti. Ne zato što bi bilo nešto loše s Moklincima. Oni su divan narod. Oni vole ljude. Ljudi jednostavno ne mogu podnijeti misao da se Moklinci predstavljaju kao ljudi i da budu sve ono što ljudi sami žele biti. Mislim da je to zaista bila lažna uzbuna.

Inspektorica Caldwell se udala za Brooksa i njih dvoje je otišlo u neku postaju na Briariusu Četiri — mjesto kao stvoreno za medeni mjesec — i nadam se da žive sretno. Ja sam otišao na drugi posao koji mi je Kompanija dodijelila — strogo mi naredivši da nigdje ne govorim o Moklincima, što i ne činim — a Svemirska patrola ne dopušta ljudskim brodovima da se spuštaju na Moklin ni iz kojih razloga.

No ja sam uštedio novaca i zabrinut sam. Stalno razmišljam o ona tri moklinška djeteta za koja inspektorica Caldwel zna da im nije otac. Zabrinut sam za tu djecu. Nadam se da im se nije ništa dogodilo. Moklinška djeca brzo rastu, već sam vam rekao. Do sada su sigurno odrasla.

Odat ću vam tajnu. Kupio sam mali privatni svemirski brod. malen ali dobar. Idućeg tjedna putujem na Mokin. Ako se koja od njih tri nije udala, ja ću se njome oženiti, u moklinškom stilu, i odvesti je u ljudsku koloniju na nekom planetu. Imat ćemo nekoliko djece. Točno znam kakvu djecu želim. Imat će mnogo mozga — mozga prve kvalitete — a djevojčice će zaista biti lijepe!

No, osim toga, morat ću dovesti i neke druge Moklince i predstaviti ih kao ljude. Naime, mojoj će djeci biti potrebni drugi Moklinci za osnivanje obitelji, zar ne? Ne bi se moglo reći da ne volim ljude. Volim ih! Da momak kojem sam identičan, Joe Brinkley, nije slučajno poginuo u lovu, nikad ne bih ni pomislio da zauzmem njegovo mjesto i postanem Joe Brinkley. No ne možete mi predbacivati što želim živjeti među ljudima.

Zar i vi to ne biste željeli da ste Moklinac?
(Copyright za Jugoslaviju VPA, Zagreb)

ČOVJEK S PJEGAVIM OČIMA

R. A. Lafferty:
The Man with Speckled Eyes
Preveo Goran Pavelić

U onim je danima postojala klika od šest ljudi koji su sve to kontrolirali. Svaka nova stvar išla bi jednom od njih — ili ne bi išla nigdje. Ne može se dopustiti da se mase dočepaju otkrića i izuma.

Njih šestero nisu radili previše složno. Zvali su ih klikom jer su zbog svog utjecaja odskakali od drugih; i zbog njihovih imena: Claridge, Loric, Immermann, Quinn, Umholtz i Faster.

Sada ih je od šestero ostalo samo dvoje. Claridge, Loric. Immermann, Quinn — svaki dan nestao je po jedan, i to prilično temeljito.

Prilikom svakog nestanka netko je o tome morao nešto znati; i svaki put je taj netko odbio da govori.

Claridgeov čovjek Gueranger, bio je s Claridgeom za vrijeme nestanka ili neposredno prije. To je priznao. Međutim, iz njega nisu uspjeli izvući ništa sabrano.

— Štos je u tome da ne znam u čemu je štos — tvrdio je Gueranger. — Da bio sam tamo, ali ne znam, što se dogodilo.

— Zar ne znate što ste vidjeli? — pitao je istražitelj.

— Ne, ne znam. U tome i je štos. Ne prihvaćam i neću reći što sam vidio. Naravno, znam da sumnjate da sam ubojica. Ali gdje je tijelo? Nađete li ga — bilo gdje — u bilo kojem obliku, sigurno ću lakše spavati.

U drugom slučaju se činilo da i Ringer i Mayhall znaju nešto o nestanku svog poslodavca Lorica. Njih trojica šetali su jedne večeri trgom. Samo su se dvojica vratila — poprilično izvan sebe

— Znam što mi se činilo da vidim — osmjelio se Ringer — i neću to reći. Nisam tvrdoglav i ne bojim se podsmijeha, ali sam cijelu stvar zapečatio u kutku mozga i neću kopkati po njoj. Nisam lud da po tome opet prčkam pa da totalno poludim.

— Loric? — procijedio je Mayhall. — Bit će da je jadni bedak progutao samog sebe. Uglavnom, sasvim je otišao. Da, bio sam s njim i ništa preciznije neću reći o tome što se dogodilo.

— Jednostavno neću to objasniti — rekao je Immermannov savjetnik Herbert.

— Nestao je i ne vjerujem da će se vratiti. Ne. Ako je to bio trik, nisam u njemu sudjelovao i ne shvaćam ga. Da li mislim da je želio nestati iz osobnih razloga? Da li je, kamo god je otišao, otišao svojom voljom? Ne, gospodo, nije otišao svojom voljom! Nikad nisam vidio

čovjeka koji bi bi manje voljan otići.

— Neću reći što se dogodilo gospodinu Quinnu — rekao je Pacheco, Quinnov suradnik. — Naravno da znam da je bio važna ličnost, za mene najvažnija na svijetu. Kažete da ćete iz mene na bilo koji način izvući odgovore? U tom slučaju čut ćete samo blebetanje luđaka.

— Da, pretpostavljam da me možete objesiti zbog ubojstva. Ne znam kako te stvari idu. To bi ipak bilo pretjerano. Mislim da postoji neka latinska izreka o tome kako treba naći tijelo. Sad prestanite, dečki. Poludjet ću, kažem vam.

Istražitelji nisu prestali, ali od svjedoka nisu ništa uspjeli doznati. Četiri nestanka bila su jednaka, a svjedoci su govorili iste stvari.

»Otimaju li Vanzemaljci naše najnadarenije?« — glasili su naslovi.

*

— Oh, k vragu — rekao je Umholtz u svom prenatrpanom uredu.

— K vragu — rekao je Easter u svom čistom uredu.

Obojica su znali da nisu posebno nadareni, kao što nisu bili ni ona četvorica što su nestali. Oni su prometali i dijelili nadarenost, to je sve. Popularno rečeno, bili su odgovorni za izume što su ih izbacili na tržište. Ali Vanzemaljci — skloni takvim spektakularnim otmicama — izabrali bi genije, a ne mešetare nadarenošću.

Četvorica su nestala, još dvojicu to čeka. Hoće li slijedeći biti Umholtz ili Easter? Umholtz je osjećao da će to biti on. On i njegov asistent, Planter, brinuli su o tome, kada ih je posjetio pomoćnik Shartel.

— Ima vani jedan koji vas želi vidjeti, gospodine Umholtz — reče Shartel smjerno, jer je bio tek upola debeo kao njegov gazda.

— Izumitelj? — Umholtz bi uvijek prezirno podigao obrve kada bi izgovorio tu riječ, iako su izumitelji bili roba kojom je trgovao.

— Tko nam drugi dolazi, gospodine Umholtz? Ovaj je vrijedan pažnje, ali vjerojatno ni zbog kojeg svog izuma.

— Ćaknut? Što ima?

— Ćaknut od glave do pete, a neće reći što ima.

— Ovih dana ne primamo klijente, Shartel. To ti objašnjavam svakih deset minuta. Čitavo vrijeme trošimo na brigu o nestancima. Kreativna zabrinutost, kako je Plater zove, a ja ne dijelim njegov humor. Nemam vremena za nekakvog ćaknutog tipa danas.

— Taj je bio kod Claridgea, Immermanna i Quinna; samo nekoliko sati prije njihova nestanka.

— Svi izumitelji imaju isti put. Ne mogu otići nikom drugom. A nije li bilo i nekoliko drugih koji su ih vidjeli?

— Svi su ostali bili čisti. Ovaj je posljednji. Vlasti ga traže i ostavile

su poruku da ih pozovemo ako se pojavi. Nazvat ću ih čim uđe ovamo. Postoji slaba prilika da nešto zna, ali ne izgleda tako.

— Uvedi ga, Shartel. Kako se zove?

— Sijenić. A i izgleda kao da je spavao na plastu sijena.

Sijenić nije imao sijena u kosi — ona je bila samo takve boje i oblika. Imao je plave oči sa sretnim, opasnim zlatnim pjegama i prijateljski, smiješan osmjeh. Više je ličio na drskog komedijaša, ali ima svakakvih izumitelja. Bilo je u njemu ne što seljački jednostavnog. Ali i nešto panterskog.

— Imam nešto što bi mogao biti najkorisniji izum — počne Sijenić. — Dobro. Udaljili ste potčinjene. Nikada ne govorim u njihovoj prisutnosti. Skloni su me ismijavati. Nudim vam priliku da se pomoću mog izuma popnete na sam vrh, goodine Umholtz.

— Sijeniću, sličite mi na čovjeka opsjednutog jednim od četili nemoguća izuma. Ako je tako, trošite moje vrijeme. Ali zanima me nešto drugo. Da li je istina da ste ih svu četvoricu Claridgea, Lorica, Immermanna i Quinna, posjetili na dan njihova nestanka?

— Imena su mi poznata. Četiri slijepa miša! Ni jedan od njih nije najprije pogledao moj izum. Svi su mu se smijali. Zaboravite te budale, Umholtz. Uvijek će biti budala, ali ono što imam je jedinstveno. To je nemogući izum.

— Po vašem izgledu, dižem četiri prsta za četiri nemoguća izuma, i taj je jedan od njih. Sijeniću, opišite ga jednom iječi!

— Anti gravitaoijski stroj.

— Četvrti prst. Nije čak ni doba anti gravitacijskim izumima, Sijeniću. Te se stvari događaju sezonski. Većina antigravitacijskih strojeva pojavljuje se u ranu zimu. U redu, imate četiri sekunde da pokažete kako radi. Podignite vašim izumom onaj stol s poda.

— Teško da bih ga mogao podići u četiri sekunde, Umholtz. Trebalo bi mi nekoliko sati; trenutna demonstracija ne dolazi u obzir. To je prilično nepouzdan stroj, iako sam imao sreće prilikom nekoliko zadnjih pokušaja. Nije baš impresivan i morat ćete mnogo toga što vam kažem povjerovati na riječ.

— Otpada, Sijeniću. Čak i šarlatan može napraviti dobru predstavu... Zašto imate dva komada? Jedan izgleda kao kutija za ribički pribor, a drugi kao snop papira.

— Na papiru su matematički proračuni, Umholtz. Pogledajte pažljivo jednadžbe i bit ćete uvjereni i bez demonstracije.

— U redu. Ponosim se na brzinu kojom zamjećujem osnovne greške, Sijeniću. Izgledaju kao najobičnije jednadžbe, a prekidaju se kada je jasno da nikamo ne vode. Što se dogodilo sa donjim dijelovima vaših listova papira?

— Oh moj sin ih je pojeo. Samo nastavite i već ćete se uhodati u stvar .. Ah, stigli ste na kraj i smijete se! Da, nije li smiješno kako je

svaka velika istina jednostavna?

— Već sam ih sve vidio, Sijeniću, a ovo je jedna od naj prozirmjih Jedina je greška u tome što to neće raditi i čitava je stvar puna rupa poput ribarske mreže.

— Ali ponekad stvar radi, Umholtz, a rupe ćemo popuniti. Dogovoreno? Trebat će nekoliko godina; ali ako uložite mnogo novca, nastavit ću projekt u velikom stilu. Zašto tako kolutate očima, Umholtz? Zar je apopleksija nasljedna u vašoj obitelji?

— Bit će mi odmah dobro, Sijeniću. Oboljevam od izumitelja, ali se brzo oporavljam. No, ostavimo na tren izum po strani. Znate li gdje su nestali ona četvorica slavnih?

— Novine kažu da su kao nestali s lica Zemlje. Pretpostavljam da je netko poslao reportera ili nekog drugog da to provjeri.

— Na primjer, Claridge — reče Umholtz — Je li izgledao uznemiren kada ste ga posljednji put vidjeli?

— Mislim da je to bio onaj mali. Isto je tako kolutao očima, kao i vi prije nekoliko trenutaka. Kao da je bio bijesan što mora trošiti vrijeme na mene. Frišku figu! I ja sam trošio svoje vrijeme! Bio je slijep poput slijepog miša. Mislim da sve do samog kraja nije vjerovao da moj izum radi. Ali da se vratimo mojoj stvarčici. Ona će obavljati različite poslove. Čak i vi možete vidjeti u čemu će biti korisna.

— Bila bi, da radi, ali neće. A vaša matematika je djetinjasta, Sijeniću.

— Možda. Ne izražavam se baš dobro na tom području. Ali moj stroj radi. Stvara negativnu gravitaciju. To jest, tako radi većinu vremena.

Umholtz se nasmije. Nije trebalo da to učinite, ali to nije znao. A imao je ružan smijeh.

— Smijete mi se! — poviče Sijenić. Zlatna vatra bljesne u njegovim očima. Bio je ljutit. Seljačić je bio nalik na pantera. Dotakne svoj stroj, a ovaj odgovori na ljutnju svog gospodara suosjećajnim ping!

Umholtz se sada zabavljao razbješnjenim izumiteljom.

— A što činite sada, Sijeniću paniću? Uključiti stroj i uperiti ga u nešto? — gušio se od smijeha. Uživao je ismijavajući momka.

— Kakva beznadna trupina! Ukliučio sam ga prije minute, kad ste mi se smijali. On sada djeluje na vas. Na kraju će te se uvjeriti — prijetio je Sijenić.

— Znate li, Sijeniću, da je antigravitacijski stroj stara šala u našem poslu? Ali još uvijek dolaze s njim, i svi imaju sličan pogled.

— Lažete, Umholtz! Nitko nema takav pogled.

Bila je to istina. Zlatne pjege u plavim očima luđački su svjetlucale. Oči nisu bile usredotočene ni na što. Umholtzu se činilo kao da Sijenić ne gleda u njega, već kroz njega i još dalje. Čovjek je možda bio manijak koji je na neki način upleten u četiri nestanka. Nije važno,

već dolaze po njega. Stići će svakog trena.

— Antigravitacija je narušavanje zakona o masi i energiji — zadirkivao je Umholtz.

— Promijeniti predznak mase iz plusa u minus nije narušavanje nikakvog zakona — reče Sijenić jednolično. — Ne vrijedi vam se sada opravdavati, Umholtz, ili tražiti oprost. Nema koristi da molite za život. Zar ste gluhi, kao što ste slijepi i glupi? Jasno sam vam rekao da je demonstracija već počela. Svi ste vi tvrdoglava čeljad, ali sam na kraju njih četvoricu uvjerio, a i vas ću. Velim vam, Umholtz, ta ustaljena glupost me razbješnjava, a kada se razbjesnim, postajem vrlo opak. Izbrisao sam vas, blesane! Umholtz, otići ćeti vrišteći!

— Prije ću ja vas otpremiti na taj način — progovori Umholtz medenim glasom, jer su četiri čovjeka u crnom ušla u sobu i položila svoje zakonske ruke na Sijenića.

— Odvedite ga — zarokće Umholtz. — Luđi je od luđaka.

Sijenić nije otišao vrišteći, već režući i boreći se. Bio je to gadan čovjek, a one su zlatne pjege u njegovim očima bile pravi sumpor.

Ipak, iz momka nisu ništa izvukli. Sijenić je jednostavno bio čudan tip. Provjerili su ga od početka. U susjedstvu je bio poznat po neuspješnim izumima i razdražljivosti, ali nije nikoga ubio i nije bio u blizini one četvorice u vrijeme njihova nestanka.

Bio je lud. ali niie bilo razloga zbog kojeg bi ga zadržali.

*

— Nisam demonski raspoložen — reče Umholtz svojim ljudima, Planteru i Shartelu — ali nestanak četvorice ili petorice mojih konkurenata otvara mi neke očite mogućnosti. Oh, drugi će ih nadomjestiti ali proći će dosta vremena dok se uhodaju

— Što je imao onaj ćaknuti danas, gospodine Umholtz? — upita ga Planter

— Nije vrijedno spomena. Nešto najstarije i najgluplje.

Njih trojica šetali su uvečer parkom.

— Osjećam se nekako čudno — reče Umholtz i stavi jednu ruku na glavu, a drugu na trbušinu. — Mora da sam pojeo nešto loše za večeru

— To je zabrinutost reče Planter. — Nestanci su vas uznemirili. Misleći da biste vi mogli biti idući na popisu, natovarili ste sebi velik teret.

— Naprotiv, osjećam se kao da je velik teret skinut s mene — reče Umholtz — ali mi se taj osjećaj ne sviđa. Glava mi je laka.

— Šetnja ce vam dobro činiti — reče mu Planter. — Meni izgledate dobro. Nisam vas nikad vidio da hodate tako lako.

— Ne, ne, bolestan sam — zastenje Umholtz i počne gledati u zrak, kao da odatle očekuje napad. — Noge mi se sapliću. Lagan sam.

Želudac mi se okreće . .

Umholtz posrne i osjeti kako klizi po travi, kao da pada. Uhvati se za stablo — mali brijest.

— Počinje! — zaurla on stvarno ustrašen. Zagrlio je drvo i rukama i nogama. — Svi sveci, ne dajte da padnem — jecao je. — Kako sam se uopće našao na toj visini?

— Umholtz, nalazite se šest centimetara od tla — reče mu Planter. — Shartel, on je poludio. Hajde da mu prvo odvojimo noge. Kad ga spustimo na tlo, možda će ga proći manija o padanju.

— Budale, budale! Pustit ćete da padnem — vrištao je Umholtz, ali je gledao gore, a lice mu je bilo crveno kao da mu je krv otišla u glavu.

— Imao je pravo — grcao je Umholtz u predahu između vrištanja i jecanja. — Napokon sam uvjeren.

— Jedna mu je noga slobodna, Shartel — reče Planter — ali ju je zbog nečega teško držati na tlu. A sada mu povuci drugu nogu i postavit ćemo ga na zemlju Uuuups! Što je to? Letiš s njim, Shartel!

Shartel je krenuo za Umhollzom, ali se odjednom odvoji od njega i padne na travu s visine od nekoliko metara.

Umholtz se uhvati za granu pri vrhu drveta, ali se, trgajući granje, i dalje brzo uspinjao.

— Zaboga, dignite me odavde! — vrištao je Umholtz. viseći prema gore sa najgornje grane. Sličio je privezanom balonu što trza svoju uzicu.

— Dobacite mi konop! Učinite nešto! — jecao je viseći naglavačke s vrha drveta. — Inače ću pasti, a čak i ne vidim dno.

Grana odjednom popusti i otkine se, a Umholtz padne sa svijeta.

Pao je u večernje nebo; krik mu se sve slabije čuo kako je sve brže padao. Padao je i padao, smanjujući se, dok se nije vidjela samo točkica na nebu. Tada ga nestane.

— Što ćemo reći ljudima što što možemo reći kako kako objasniti što nam se učinilo da smo vidjeli? — cvokotao je Shartel, a kosti su mu se tresle kao kocke za poker u čaši.

— Ti ispričaj svoju laž, a ja ću svoju — promrmlja Planter. — Jesam lud. ali ne toliko lud da bih vidio takvo nešto.

*

Od klike je ostao samo Easter. On je bio najuravnoteženiji od svih i najmanje sklon zabrinutosti. Čudan sklop događaja progutao je njegove suparnike, ali Easter nije imao nikakvu teoriju o njihovim nestancima. Ako se tako nastavi, on bi mogao biti slijedeća žrtva.

— Mogao bih malo pokušati brinuti — mislio je. — Čovjek kao ja ne bi smio zanemariti ni jedno područje umovanja. Pokušat ću. To bi

mi moralo lako uspjeti.

I tako se Easter zabrinuo, ali mu nije baš išlo. Nije se lako zabrinuti ako nemate razvijenu sposobnost za to.

*

Čovjek je došao nenajavljen.

Bio je to čovjek kose boje sijena, plavih očiju sa sretnim opasnim pjegama, čovjek prijateljskog i smiješnog osmijeha. Bilo je u njemu nešto seljački jednostavno. Ali i nešto panter skog.

— Imam nešto što bi moglo biti najkorisniji izum počeo je Sijenić.

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A. München)

MRTVA STRAŽA

Slobodan Šnajder:

Borelov je pospani pogled klizio monitorom na kojem su, uz jedva čujno zujanje, hladno svjetlucali podaci o kretanju Sigme. Ništa mu nije privlačilo pažnju. Treperavo svjetlo uz donji rub teleskopskog ekrana raslo je iz godine u godinu. Ono je sada, deset godina otkako su prvi put ugledali Sigmu, zapremalo četvrtinu ekrana. Snažne emisije radio valova, višestruko jače od emisija iz bilo kojega ispitanog izvora, nisu se ni danas (ili noćas? Borel je u kutu monitora ustanovio da je na Sigmi jutro) mogle odgonetnuti, kao ni u početku putovanja, na izvrsno opremljenim postajama s ruba Sunčeva sustava.

I Borel i Jan samo su nevoljno mislili na te snopove valova što su ih trajno zapljuskivali, a za koje se u golemom Pamćenju Sigme nije mogao pronaći nikakav smisleni adekvat. Njima se činilo da su osobito česte »poruke« koje su povremeno hvatali objašnjive neshvatljivo velikim prirodnim eksplozijama; ali između tih »poruka« stizale su im pravilne emisije, što je, hoćeš nećeš, pothranjivalo najfantastičnije spekulacije.

Spekulacije, međutim, o nekakvom Nečemu u što je Sigma uranjala vođena Pamćenjem.

Jan je, prije priključenja prvoj posadi Sigme, radio u ekipi što je opsluživala »Galileja« u Moru tišine. »Galilej« je tada bio pet puta jači odašiljač od najjačega zemaljskog odašiljača, a More tišine je na Mjesecu. Emisija iz srca treperavog svjetla, što se sada paučinasto širilo s donjeg ruba ekrana, hvatala se »Galilejem« svakodnevno. Ali sasvim je nešto drugo

— Štos je u tome da ne znam u čemu je štos — tvrdio je Gueranger. — Da, bio sam tamo, ali ne znam što bi se dogodilo, kad neko piskaralo, htijući popularizirati znanost, objavi o tome report u nekakvom podlistu. I ovo sada, u Sigmi, Borelu se već godinama činilo da su se obreli među milijardama brbljavih bića koja žubore na nekom potpuno stranom jeziku, kojemu nisu mogli dokučiti nijedno pravilo, tjeskobno predmnijevajući da je posrijedi nešto važno. Poput Arijela i prozračnih silfa ona su bestragom nestajala u prostranstvu, zadajući posla jedino Pamćenju. Pamćenje je već desetljećima izba civalo svagda isti FACIT: preveden s nelijepa jezika kojim se sporazumijevaju te sprave na neki od ljudskih jezika — što je i samo Pamćenje bilo kadro savršeno obaviti kad bi to netko od njega zatražio — FACIT glasi: »Nesvodivo na bilo što poznato.«

Borel je, u glavnom obrisima, poznavao početnu shemu Pamćenja, a Jan bi se mogao smatrati stručnjakom za shemu pamćenja s konca

dvadesetog stoljeća. No pred današnjim stanjem sheme obojica su bili potpuno nemoćni — otprilike kao divljak pred raketnim motorom. Sva su pamćenja s kraja stoljeća ovladala načelima neprekinutog autodiktata u elektronskim razmjerima. Pamćenje Sigme — u bojazni koja nalikuje na ljudsku taštinu, da će ga neko zemaljsko pamćenje preteći (zahvaljujući obilnijim izvorima energije i podacima s desetaka svemirskih lađa koje su u doba mijene stoljeća stale kružiti vanjskim Svemirom) — poslalo je prije mnogo godina podatke o jednoj osobito jasnoj emisiji, lociranoj negdje u blizini Ho Ši Mina u Indokini — no odgovor iz Ho Ši Mina još nije dostigao Sigmu. »Nesvodivo na bilo što poznato!« Borel, više iz neke iznenadne objesti no iz zbiljske potrebe ili nade u promjenu, zamoli Pamćenje da mu i tisućiti put odgovori na isto pitanje. A potom zijevnu. Pamćenje upozori Borela da je propustio jutarnju gimnastiku i on ga isključi. Kad su posljednji put uhvatili neku zemaljsku emisiju? Prije nekih osam godina?

Borel se obrati Pamćenju, koje ga, saslušavši pažljivo njegovo pitanje i procijenivši ga, najprije ponovo upozori na propuštenu jutarnju gimnastiku a potom odgovori na francuskom (Pamćenje je već mjesecima odgovaralo na francuskom — potpuno neobjašnjiva galomanija, dok je Jan uvijek odabirao materinski, češki:) »Osam godina i 23 dana.« Dakle, prije osam godina uhvatili su vrlo snažnu poruku sa Zemlje, jednu od onih koje su bile dio svakodnevne Borelove rutine iz doba kad je opsluživao ogromnoga »Galileja«; klasičnu poruku, moglo bi se reći, koja je uključivala najjednostavnije matematičke operacije, formulu ribonukleinske kiseline, podatke o sastavu atmosfere i osnovne karakteristike života na Zemlji.

I još je nešto bilo u dodatku, a odnosilo se na pamćenje. Prva Sigmina posada nije ništa od toga razumjela, no to nije bilo ni potrebno. Poruka je pretekla Sigmu i nestala u prostoru. Kamo je bila upućena moglo se samo vrlo neodređeno naslućivati.

Sličnu je poruku uputio sam Jan prije pola stoljeća u srce sustava kojemu se Sigma nezaustavljivo približavala. Tada se još nisu slali odijeljeni podaci o zemaljskim pamćenjima već podaci o svemirskim brodovima koji su morali biti upućeni na daleke pošte. Sigma je na kraju »Galilejeve« poruke bila rastvorena u mnoštvo formula. Kolikogod jednostavne one bile, podrazumijevale su »razgovor« na višoj razini. Ljudi su čekali, i bila bi prvoklasna senzacija da netko u dalekim intergalaktičkim prostranstvima prepozna zakon komutacije. Bilo je zamišljeno da Sigma, s dvije ljudske posade, krene u susret poruci — ljudski je rod suviše nestrpljiv za Svemir.

Čudnovato je to danas izgledalo Borelu dok je promatrao brbljavu točku na Sigminu monitoru. Ukoliko u njenu srcu ima nekih tragova civilizacije koja je na takvom stupnju da se može uključiti u komunikaciju, njoj je upućeno pitanje — a Sigma leti po odgovor.

Borel pomisli kako se Jan malo predugo zadržao u stakleniku. On je, prije osam godina odgonetnuo onu zemaljsku poruku. Osnovne karakteristike života nisu se, dakako, nimalo izmijenile, ali su podaci o brodovima ukazivali na to da je raketna tehnika znatno uznapredovala. Podaci su opisivali triput veći broj nego što je Sigma i Borel se nostalgično sjeti kako su u pretkalkulacijama Sigmina tereta morali uzeti u obzir svaki kilogram. Brzina broda bila je neznatno veća, ali je znatno veća masa broda ukazivala na revoluciju u gradnji raketnih motora. To povećanje brzine neće, međutim, bitnije skratiti stoljetna putovanja vanjskim svemirom. U tom se pogledu takva demodirana ruševina kao što je Sigma mogla ravnopravno nositi s najnovijim svemirskim letjelicama. Kamo li su usmjerili tu poruku?

Sa sažaljenjem je Borel mislio o tome kako njegova vrsta već dvije stotine godina šalje radio poruke na sve strane i kako Nitko i Ništa iz Svemira ne odgovara. Sami u Svemir? Sami u, mjereno parsecima, tananoj ali krutoj ljuski fizičkih zakona? Kamo su usmjerili poruku?

Pamćenje mu iz svoga skladišta izvadi podatak da je zemaljska poruka upućena k jednoj zvijezdi s devet planeta, koja se na monitoru mogla nazreti kao blijedocrvena točka, otprilike sedam do deset puta manja od Sunca Sigmina sustava.

Borel slegnu ramenima.

Gdje je Jan?

Superiorne civilizacije, ako postoje, nisu njegov rod smatrale vrijednim odgovora. A možda im se nisu dopale značajke života na Zemlji? Možda su, na temelju njih, odgonetnule povijest zbivanja na Zemlji i sadašnje bespovijesno zemaljsko trajanje — koje znanost već dva stoljeća imenuje kao »historiju otkrića i tehnike« — potpuno iscrpivši sve sačuvane izvore ljudske povijesti? Niže civilizacije možda primaju zemaljske poruke kao što Borel i Jan primaju emisije ili pak putem svojih strojeva, proglašavajući ih besmislenim. I napokon, možda su ljudi sami u Svemiru, kao što su sami u Sunčevu sustavu.

To bi prouzrokovalo stanovite filozofijske konzekvencije. Kad bi se moglo definitivno utvrditi... no čovjek je beznadno zatvoren u ljusku ograničenja fizikalnih zakona... No kad bi se ipak... tada bi posvuda u ljudskom svijetu procvala nova theo-metafizika sa čovjekom bogom u središtu, a ljudi bi se vratili svojoj povijesti kao biblija. Borel se osmjehnu.

Tako je razmišljao Borel, a Pamćenje — koje se, kao i bilo koje pamćenje proizvodeno u vrijeme mijene stoljeća, nije moglo potpuno isključiti — bezglasno se rugalo slabom ljudskom mozgu, pozivajući ga na partiju domina.

— Je li ti dosadno? — upita Borel na francuskom.

— Are you bored? — odvrati Pamćenje, a Borel bijesno odmahnu rukom. Prijevod francuskog pitanja na engleski bijaše vrhunska

duhovitost do koje se Pamćenje dovinulo auto usavršavanjem. Uostalom, duhovitost mu nije ležala; njegovi su napori bili usmjereni sasvim drukčije. Borel je dobro znao da bi u nekom odlučujućem trenutku — no Pamćenje mora samo priznati da dotični trenutak kao takav — ono funkcioniralo besprijekorno i da bi u takvom trenutku bilo vrlo opasno ne postupiti po Njegovim uputama.

Ako bi ih bilo.

— Što radiš? — upita Borel, uistinu se dosađujući.

— Uspoređujem poruke s apstraktnim slikama Moderne galerije u Parizu.

To nije bio vic, kako je Borelu bilo vrlo dobro poznato, jer bi za Pamćenje takav vic bio suviše duhovit. Borel je stao promatrati silhuetu Pamćenja, koja, kao i sve slične sprave odgovarajućih godina utemeljenja, nije imala više ničega humanoidnog u svome obliku. Čovjekoliki roboti davno su odbačeni u ropotarnicu i danas su u inventaru suvremenih bajki. Evo uporedbe: Pamćenje je nalikovalo na Središnju dijagnostičku aparaturu Berlinske klinike, onu za koju se tvrdilo da može na temelju pozitivnih činjenica o stanju organizma proreći život ili smrt za pet sekundi; Pamćenje bijaše izvod one sprave koja je otkrila tajnu karcinoma i koju su pohodili praznoglavi ljudi kao gospu lurdsku.

Život ili smrt, mišljaše Borel, i ugasi monitor. Magline nestade, ali, dakako, Pamćenje je unutrašnjim okom pratilo Sigmin cilj bez obzira na radnje njene posade.

Život ili smrt.

Na ugaslom ekranu Borel uhvati odraz svojega lica. Vidio je kesice ispod očiju, bore kao na isušenoj zemlji. Bijaše opaljen jer su na lađi imali izvore ultravioletnih zraka i zračili su se s vremena na vrijeme, po nalogu Pamćenja, radi održavanja vitaminske ravnoteže. Otkako je atmosfera na Zemlji postala toliko zagađena da je sa Zemljina lica nestalo turizma po uzoru na sedamdesete i osamdesete godine prošlog stoljeća; u tom pogledu između Borela i Jana te ljudi na Zemlji nije bilo nikakve razlike.

Borel je ostario na ovoj misiji. Odslik na ekranu jasno mu je pokazivao ono što je predobro znao. Život ili smrt... u tom je smislu ovo ekspedicija njegova života.

Kad je ugasio instrumente na armaturi u kontrolnoj sali (on i Jan zvali su je »komandnim mostom«), bilo je još tiše. Zujali su još samo oni instrumenti koji se nisu mogli isključiti i koji će — pohranjeni u tami čvrstih kutija posebnih legura — nadživjeti i trenutak eventualne katastrofe Sigme. No, ipak mu je bilo neugodno od tišine. Ili zbog odslika?

Čudno — koliko je godina potrebno čovjeku da se potpuno priuči na tu gluhoću?

Borel se neko vrijeme dvoumio da li da uključi glazbu ili da zatraži spoj s kapsulama druge posade u središnjem dijelu Sigmine utrobe. U hitnji odlaska, u onoj ludnici prije lansiranja u kojoj ne ide sve tako blistavo glatko kao u znanstveno fantastičnim romanima, ponijeli su jedino glazbu XXI stoljeća, glazbu savršeno opremljenih elektronskih studija, koja se piše i izvodi doista autohtono — bez ljudskog faktora. Borel je donekle bio upućen u prilike, dakako, na razini elementarne informacije.

Ljudi su povremeno dolazili u zvučne komore takvih studija u kojima je Zvuk sam sa sobom eksperimentirao, dolazili su onamo da bi se obavijestili u kojem se smjeru glazba sama od sebe razvija — a mnogi su u tim beskrajno novim, potpuno »übermenschliche« smjerovima, nalazili stanovitih zadovoljstava; među njima bilo je i fanatika i znalaca.

Borel je, međutim, imao konzervativno ustrojen sluh, ne mareći za proširenja Zvuka, odnosno mogućnosti percipiranja Novog zvuka, koje mu je mogla, da mu se ushtjelo, podariti elektronika.

Borel se u taj trenutak zaželi ljudskog zvuka i zamoli Centar interne komunikacije Sigme da ga spoji s bilo kojom od kapsula.

»S bilo kojom od kapsula« — ovaj čudan zahtjev produžio je cenzuru Pamćenja za cijelu sekundu, a zatim je Pamćenje odobrilo spoj.

— Bam, bam, bam...

Borel je slušao ne mičući se. Vrlo jednostavna provjera u Pamćenju, koju je zapravo obavila Dijagnostička komora (jedna provincija Pamćenja!) uvjeri ga da je sve u najboljem redu. Druga je posada spavala normalno. Srce Kapetana druge posade bilo je u planiranom i njemu dobro poznatom ritmu — usporeno u odnosu na normalan ritam ljudskog srca. Instrumenti su održavali usporeni bioritam i nužni metabolizam Druge posade (dva muškarca, dvije žene) u predviđenim okvirima.

Bam... bam... bam . ..

Borel pokuša naložiti Pamćenju da komponira nešto na taj ritmički obrazac, to jest na usporeni ritam ljudskog srca. Saslušavši njegov prijedlog, Pamćenje se upusti u ocjenjivanje. Svrstavši ga u klasu neozbiljnih prijedloga, odbije Borelovu ideju. Borel je bio preumoran premda je bilo jutro (možda je to uistinu bilo u nekoj vezi s jutarnjom gimnastikom) da bi ustrajao. Pamćenje završi taj spor citatom: — Carpe diem!

Borel, koji nije imao klasičku naobrazbu, smjerno zamoli prijevod.

— Uhvati dan! — odvrati Pamćenje, a Borel ga zapita: — Što će mi dan?

Pamćenje ga nije udostojilo odgovorom. Slegnuvši ramenima, Borel isključi zvuk Kapetanova srca i Komandni se most opet napuni

tišinom.

Svemir je općenito šutljiv. Prije godinu dana obdario ih je pljuskom meteora koji je ostavio brazgotinu na tijelu vitke Sigme. Jan i Borel izašli su tom prilikom van. Bijaše to sjajna prilika za promjenu. Pamćenje, koje je i samo registriralo ogrebotinu, nije se usprotivilo, prosudivši da bi ipak mogla biti posrijedi neka opasnost — i za brod i za njegov uređaj. Možda zajedno s autousavršavanjem — koje, to se ne smije zaboraviti, traje već više od pola stoljeća — ide i nešto (ljudske) sebičnosti?

Taj izlazak, koji je završio bez incidenta ali i bez uzbuđenja, uz stalne radio poruke, bilo je sve čime ih je obdario Svemir. Nikakva glazba sfera i uopće — nikakva promjena. U desetogodišnjoj perspektivi slika na ekranu teleskopa promijenila se u nekim pojedinostima. Svjetlo raste, zvijezda u kutu monitora sve je crvenija i slično. No kad je riječ o percepciji, je li deset godina ljudska perspektiva?

Borel iznenada odluči potražiti Jana, obavijestivši spravu da napušta Komandni most. Pamćenje nije odgovorilo. Bilo mu je to prilično svejedno.

Pa zašto je onda Sigma nosila i ljudsku posadu, dapače, dvije posade u svojoj ne tako prostranoj utrobi? Da bi se ljudi ukazali drugim civilizacijama u punom obličju? Borel se stane smijuljiti. Napokon, on je izabran u toku dugoga i zamornog ispitivanja u jednoj Mjesečevoj bazi metodom izvanredno strogog odbira. On se htio ukrcati, budući da je bio LB, »rođen u laboratoriju«.

Je li i Jan LB?

Ne, Jan je rođen u Pragu; majka mu je umrla pri porodu, a otac se kao pokusni pilot obrušio u Tihi ocean.

Može li se uopće pretpostaviti da o tome ne bi pričali svih tih godina?

Borel, međutim, dobio je ime od kompjutora — i u kombinaciji s njegovom krvnom grupom svaki, i manji kompjutor, mogao bi sračunati datum njegova rođenja... može li se tako nazvati nastanak u laboratoriju na Aljasci. LB Borel. I tako, nije se imalo o čemu pričati.

Borel je LB, a Jan nije ostavio nikoga svog na Zemlji. Ostalo je slično na Sigmi i na Zemlji. Je li to baš tako, je li to baš tako? Što se na Zemlji dogodilo u ovih pola stoljeća? Raketna je tehnika uznapredovala, to se vidi iz poruke. A u drugim područjima života? Ljudi još uvijek šalju poruke, što bi moglo značiti da ni Sigma, koja je i sama poruka, nije potpuno zaboravljena. Pamćenje je u pravilnim vremenskim razmacima obavještavalo opservatorije na rubu Sunčeva sustava o kretanju Sigme i te su poruke morale donde dopirati, pa makar i nakon nekoliko godina. U hijerarhiji aparata na Sigmi ovaj je dio Pamćenja bio među najvažnijima. Zapadne li sustav Sigme u

energetsku krizu, ovaj će dio Pamćenja funkcionirati dulje od kapaciteta za proizvodnju hrane za ljude! Ipak, razgovarati se nije moglo — neka se zamisli pitanje koje bi dobilo odgovor nakon dva puta po pedeset godina! Ima li uopće takvih pitanja na odgovore kojih bi se isplatilo tako dugo čekati?

Tko je sada u tim opservatorijima?

Borel je poznavao mnogo momaka, recimo s Jupiterovih stanica, ljudi njegova naraštaja. No oni su već davno povučeni na Zemlju u bolje uvjete. U godini lansiranja Sigme jedna je takva baza eksplodirala zbog greške na kupoli. Osim skupocjenih aparata tom je prilikom uništeno oko tisuću ljudi, vrhunski obrazovanih.

Ali sada... sada su tamo posve nove generacije, ljudi koji su na datum Sigmina lansiranja postojali samo kao brojke u proizvodnom programu ljudi.

Borel je pokušavao sebi predstaviti lice čovjeka koji možda upravo sada negdje na Jupiteru prima njihovu, prije dvadeset pet godina odaslanu poruku, i to mu se lice, u mašti, učini vrlo mladolikim. No kamo se djenuo Jan?

Zatekao je Jana pokraj staklenika. Instrumenti su prije tjedan dana stali zračiti proljeće. Jan je gledao, po tko zna koju sezonu, nježne zelene listiće u stakleniku.

Borel se zagleda u mršavo Janovo lice, ispod potpuno bijele kose. Tendenciozno se zagledao, jer je htio razabrati ima li na tom licu ikakvih tragova jučerašnjih gadnih sumnji. Jan ga preduhitri.

— Jesi li obavio kontrolu?

— OK.

— Te biljke. Čudesno. Iz tako iscrpljene zemlje. Da li se to jedna te ista biljka obnavlja?

— Hranimo ih.

— Čudesna je to životnost. Pogledaj ove pupoljke. Borel se nagne nad pupoljke, gledajući krajičkom oka Janovo naborano lice.

— Dišu normalno, krvotok...

— OK.

— Imaju li snova?

— Aparati bi ih registrirali.

— Volio bih da imaju snova i da ih vidimo na ekranima.

— Nemaju snova.

— Da, preduboko spavaju.

Jan kvrcne o staklo.

— Bilo bi ipak mnogo veselije kad bi biljke imale neki emotivni život.

— Što će ti to?

— Volio bih da vidimo Kapetanove snove.

— Zbog čega?

— Misliš li da će stari organizam podnijeti »smrzavanje« kao mladi?

Borel nije shvatio kamo smjera Jan.

Uostalom, on ni u jednoj točki nije dijelio sumnje prijatelja, radiofizičara Jana.

— Jesi li pitao Pamćenje?

Jan odgovori nakon kraćeg oklijevanja:

— Da. Uspio sam formulirati pitanje, na, kako ja mislim, odgovarajući način. No može li se Pamćenju uopće vjerovati nakon tako dugoga nekontroliranog usavršavanja samo u grubo poznatog smjera?

Borel slegnu ramenima.

— Mi mu moramo vjerovati. Inače smo propali. Inače je bolje da ovog trena izvršimo samoubojstvo.

— Eh, LB Borel, možda bi se moglo i poživjeti. Borel i opet slegnu ramenima.

— Znači, tvoje se sumnje nisu obistinite? Jan odgovori njušeći blijede listiće:

— Ne. Hrane, vode i kisika proizvodit će se za godinu i pol ne za dvojicu već za šestoricu ljudi Za obje posade. Prilično skromna proizvodnja, ili izvući ćemo se. Možda su na Zemlji gladniji, ako se ostvarila samo desetina predviđanja. Bit ćemo gladniji no danas, ali izvući ćemo se. To će trajati još jednu godinu nakon »odmrzavanja«, a daljnja odluka ovisi o prilikama, u sustavu. Za toliku proizvodnju hrane na brodu postoje jamstva, Pamćenje za nju jamči.

— Sigma je savršen brod.

— Zatim će se, u povratku na Zemlju, smanjiti proizvodnja hrane.

— Dakako, jer tada ćemo mi spavati u kapsulama.

— Da. Sve se čini OK. Ali mi smo stari.

— Pa što onda? Na Zemlji su »smrzavanja« starih osoba rutinski posao, koji može obaviti svaka osrednja opremljena klinika.

— Ali mi nismo na Zemlji.

— Predlažem doručak. Inače će Pamćenje svisnuti od jada. Ja, naprotiv, mislim da je sve u najboljem redu.

— Možda. U ovom trenutku, ako su na Zemlji ostvareni planovi s početka stoljeća, vanjskim svemirom juri na desetke lađa s djelomice »smrznutom«, djelomice aktivnom posadom spram različitih izvora poruka.

— Mene više zanima kakva je na Zemlji moda i da li se još igra nogomet.

— A zemaljska vlada?

— To me ne zanima.

U taj je trenutak Pamćenje besprizivno objavilo doručak.

Prolazeći prema blagovaonici, Borel ga šeretski priupita za

rezultate komparativne analize apstraktnog slikarstva iz fundusa Galerije moderne umjetnosti u Parizu.

Treba li reći da su u fundusu bili i najreprezentativniji primjerci slikarstva onih pamćenja kada su se jednom davno stala razvijati u tim neozbiljnim smjerovima?

Odvagnuvši Borelovo pitanje, Pamćenje uskrati odgovor.

Borelu sine da uz neprekinuti proces samoobuke ide i stanovita doza drskosti. Ili su pitanja ljudi bila sve gluplja ili je Pamćenje bilo zadubljeno u neke preče misli — u svakom slučaju odgovor je sve češće bio uskraćen.

*

Borel zatraži od Centra interne komunikacije odgovor na jednostavno pitanje: »Gdje je Jan?«. Uznemireno odbroja pet sekundi.

Može li se zamisliti jednostavnije pitanje?

Nakon tog vremena, ako Oči Pamćenja ne uhvate Janovu sliku. Centar će sam dati uzbunu najnižeg stupnja, koja će već nakon daljnjih pet sekundi biti prebačena na uzbunu višeg stupnja i tako, vrlo brzo, došlo bi do potpune mobilizacije svih aparata. Prošlo je još pet sekundi i Borel se zdvojno zapitao što se zbiva s aparatima. Borel podiže pogled. Na vrhu Pamćenja svjetlilo je Oko bez žmirkanja, a to je značilo da se Pamćenje upustilo u razmišljanje i da želi spriječiti ometanje sa strane.

»Jan je u Dijagnostičkoj komori« — stiže odgovor.

Jan kod liječnika! — prostruji Borelu glavom, jer tako su on i Jan prozvali Dijagnostičku komoru.

Bilo bi razborito zapitati Pamćenje što se zbiva s Centrom interne komunikacije, ali je Oko svjetlilo tako strogo i nedvosmisleno da Borel odluči odustati od pitanja. Je li Pamćenje na tragu koda poruke koja ih je već desetljećima obasipala iz srca sustava?

Borel na trenutak pomisli da bi bilo dobro prekriti Oko, na primjer, ubrusom, kao slučajno. Činilo mu se, naime, da ga Oko promatra, iako je, prema njegovom približnom poznavanju sheme Pamćenja, bilo potpuno isključeno.

Oko je samo relativno jednostavan signal prema van, obična žaruljica male snage, zemaljska, svagdašnja i poznata, koja se već dva stoljeća nije nimalo promijenila. Uzdahnuvši, Borel pomisli kako pretjeruje i kako bi bilo dobro malo se rastresti. Odlučio je sačekati Jana ispred Dijagnostičke komore.

Fizičar se oblačio u hodu. Borel spazi njegove zakržljale mišiće što su se objesili na kostima, žilje koje je iskočilo i noge tanke kao u paralitičara.

— Nisam u osobito blistavoj kondiciji — osmjehnu se Jan. —

Veoma me zanima u kojem se smjeru razvijala ljudska vrsta.

— Zacijelo je sve manje slična olimpijskim bogovima — pokuša se našaliti Borel, a Jan kiselo uzvrati:

— Imam sve staračke bolesti koje sam mogao uhvatiti u ovim steriliziranim uvjetima.

— Je li možda nešto gore od toga? Zašto si se odlučio na Dijagnostičku komoru?

— Napao me jutros kašalj. I počeo sam zaboravljati.

Borel odmahnu rukom.

— Hipohondrija.

— Ali »Doktor« drži da ću podnijeti »smrzavanje«. Neću se, doduše, probuditi kao mladić... povratka nema...

Borel još jednom odmahnu rukom.

— A to sa zaboravljanjem, o čemu je riječ?

— Reče mi jutros Pamćenje da je za dva dana Z dan.

Borel ga zapanjeno pogleda.

— A ja sam bio uvjeren da Sigma treba da još oko godinu dana leti do Z dana.

— I ja sam tako računao.

— Pogledao sam brodski dnevnik.

— A za dnevnik se brine Pamćenje?

— I to je doista tako. Prekosutra je Dan Z.

— Senilija — kiselo će Borel.

— Pođimo do Komandnog mosta. Da čujemo Drugu posadu.

*

— Bam...bam...bam. .. — Borel uključi Kapetanovo srce.

Dotle stigoše podaci iz kapsula: sve OK.

Oko Pamćenja jednako je svjetlilo iznad njihovih glava.

— Eto, vidiš. Senilija — reče Jan.

— Kako je građeno Oko? — zapita odjednom Borel.

— Kao noćna lampa. Ili džepna baterija.

— Toliko i ja pamtim.

Sjedili su na monitorima šišajući neukusne pilule. Bio je to dio svakodnevnog rituala.

Jan je, ne bez gađenja, evocirao sliku svojega tijela od maloprije — odslik na jednom Sigminu paravanu. Borel je razmišljao o Pamćenju.

Pola stoljeća usavršava se ova sprava, bivajući zamršena ne aritmetičkom već geometrijskom progresijom, i samo je energetsko ograničenje sprečava da se još više zakomplicira. A možda — tomu se valja nadati — raspoloživa količina materije i energije koju je Pamćenje vuklo iz Sigminih reaktora u svoje svrhe dopušta jedan već dosegnuti stupanj usavršavanja. Pamćenje previše zna a da bi se

odlučilo »ukrasti« još više energije iz Sigminih reaktora, jer interes Pamćenja ne može biti u beskrajnom Sigminom probijanju kroz prostor — već negdje u srcu sustava otkud stižu poruke. Pamćenje je zainteresirano za dekodiranje poruke barem toliko koliko i oni koji na Sigmi zastupaju ljudski rod. Zato je Pamćenje zainteresirano da Sigma stigne na odredište i njegovi se interesi podudaraju s interesima ljudi... Sve je u redu.

U redu je, napokon i to što se Pamćenje razvija autohtono. Borel se sjeti polemika s mijene stoljeća. Pamćenje će — prevladahu tada razumni i obrazovani — samo tako služiti ljudskoj vrsti ne bude li se obaziralo na to mogu li ga ljudi pratiti...

U osnovi, to je praćenje energetski problem... ljudi su tako zapetljani u svoj metabolizam... ljudski je mozak već davno dosegao onaj najviši stupanj svoje složenosti koji je dopustila raspoloživa energija i tvar što ga hrani. Frankenštajnski pokusi sa sivom tvari izvan tijela davno su prepušteni pripovijetkama strave i užasa. Ne bez stanovitog sažaljenja sjeti se Borel dvoboja djece Čudovišnih kalkulatorskih sposobnosti, koja su se umjetno proizvodila na početku XXI stoječa i autarhijskih pamćenja — takvi su se dvoboji priređivali posvuda po bazama kao pučke svečanosti i oni su, treba li to reći, završavali žalosno po ljudski rod. No i ovi porazi mogu se uzeti kao pobjede u osnovi ipak ljudske tehnike. Svaki je petnaestogodišnjak bio u stanju nacrtati početnu shemu tih sprava, No, u pogledu prognoze njihovih daljnjih razvoja i vrhunski su stručnjaci bili podjednako bespomoćni kao i petnaestogodišnjaci.

A kad bi Pamćenju stajala na raspolaganju gotovo beskonačna energija, odnosno beskrajna količina materije... pa ipak, nema u tome nikakve demonije! Pamćenje bi odgovorilo na pitanja, na primjer, o početku Svemira u vremenu, o kraju Svemira, o tome jesmo li sami u Svemiru — tko to? Mi? Ili Pamćenje? I Grk zagledan u beskrajnu rijeku bića koja propadahu i tiskahu se prema postojanju, u vatru što se ritmički pali i gasi, kao i stanovnik neke moderne metropole okupane neonom, u njedrima Zemlje, šetajući pet stotina metara ispod potpuno opustjelog Pariza postavljahu sebi u osnovi ista pitanja.

Borel je rastopio svoju pilulu i stao se dosađivati. Jer on je već desecima godina ovako spekulirao ni o čemu, učeći se drevnoj kineskoj mudrosti i strpljenju — i čeznutljivo pomisli kako u tim spekulacijama nije nimalo uznapredovao.

LB Borel proizveden je u okviru normalne proizvodnje — njegov kvocijent dopuštao mu je da upravlja bilo kojom svemirskom letjelicom, ali mu ne bi bio dovoljan za ulazak u neki snobovski klub natprosječnih. Uostalom, proizvodnja čudovišta davno je obustavljena čim je vrhunska znanost došla do neopozivog zaključka da se nikada neće moći proizvesti valjano Pamćenje sposobno za samousavršavanje,

na biološkoj osnovi...

Život na Zemlji drukčije je usmjeren — od trena kad je prva plazma pružila pipce prema komadiću tvari u pramoru — i to valja poštovati.

A što ako još nekih polemičkih pojedinosti, usavršavanje pamćenja širom Sunčeva sustava sjeti se Borel ugrozi i sam život svojim energetskim zahtjevima? Mnogi, a među njima i priznati znanstvenici, protivili su se takvim shemama pamćenja koje su im dopustile samousavršavanje. Argumentacija je bila prilično dijabolična. Oni drugi, na strani napretka, tvrdili su kako život u svom najvišem obliku (čovjek) raspolaže tako razornim sredstvima da je svake sekunde u stanju razoriti sva pamćenja ukaže li se za to potreba. Ova je argumentacija računala s preostalim arsenalom nuklearnih projektila kojim su Ujedinjeni narodi još raspolagali, a koji je sačuvan možda upravo u tu svrhu.

Da, ali ta argumentacija vrijedi na Zemlji ili u dosegu moćnih projektila, a što bi se dogodilo na Sigmi?

Pamćenje je tako znatno i po cijeloj Sigmi rasprostranjeno. Pamćenje je raslo koliko je to sebi smjelo dopustiti na račun Sigme i opreme koja je postala suvišna. Raslo je koliko je moglo a da ne ugrozi napredovanje Sigme prema cilju.

Borel otkloni te sumnje. Dijabolična argumentacija protiv Pamćenja suviše je romantična. Podsjeća na SF roman. Pamćenje želi rasti. Romantično gledano, moglo bi se reći da je Pamćenje samo metafora ljudske težnje za spoznajom, samo hipertrofirana ljudska znatiželja. Pamćenje hoće rasti, ali ga inače moć nad bićima i ljudima ne zanima — kao što ta moć malo zanima ponekoga kabinetskog crva, potonulog u knjige i mikroskope. Ili je to skroz naskroz naivno?

Još malo i Sigma će se ispuniti ljudskim. Kapsule će oživjeti. Kapetan i Druga posada otvorit će oči nakon mnogo desetljeća. No, prizor koji će ugledati nije se nimalo promijenio. Drukčiji su jedino on i Jan — oni su danas starci, a ukrcali su se na lađu u najboljim godinama. To će biti jedina promjena koju će Kapetan i Druga posada moći utvrditi.

Borel rutinski promotri ekran teleskopa. Svijetla točka, kao jučer i prekjučer, kao da je privlačila Sigmu po nekoj nevidljivoj niti. Ali i to je preromantično. Tamo je, po svoj prilici, posvemašnja pustinja i snažni prirodni izvor zračenja.

Borel se sjeti kako je s djedom krstario u malom amfibijskom plastičnom skuteru smrdljivim morem negdje oko Sicilije i kako mu je djed naložio da, kormilareći, drži neki rt na oku — kao što Sigma drži svjetlo. Jarka zvijezda s ruba ekrana nije mijenjala poziciju. Borel se odluči za izvanrutinsko provjeravanje Sigminih reaktora. Sve OK. Krivulje bioritmova »zamrznutih« drugova pokazivale su da su neke

biološke funkcije već oživjele. No taj će proces trajati satima. Dijagnostička komora bdjela je nad kapsulama svim svojim mnogobrojnim i nevidljivim pipcima. Borel svrnu pogled na Oko. Ono se bilo ugasilo.

— Dobar dan — pokuša se našaliti Borel. Pamćenje nije reagiralo.

— Je li dešifrirana emisija? — upita Borel ne nadajući se odgovoru.

Pamćenje odgovori, ali protupitanjem:

— Jeste li spremni za doček? — Isticali su, naime, posljednji sati do Dana Z .

Jan i Borel odlučiše prirediti malu gozbu za četvoro povratnika u život. Napose kad je Dijagnostički centar objavio da su svi životni centri »zamrznutih« proradili i kad je Pamćenje to potvrdilo.

— Bit će veselije na Sigmi — pomisli Borel.

Jedino je Jan pokušavao u sjajnim vratima trpezarije uloviti odraz svojih sjedina.

— Znaš li što su Eskimi još u prošlom stoljeću radili sa svojim starcima koji su prvi put promašili svog tuljana?

— Bajke — odvrati Borel. — Kvariš obiteljsku svečanost.

*

Pregovori oko trupla trajali su vrlo dugo. Zbog složenih Sigminih uređaja beznačajni dio materija na brodu mogao se tretirati kao čisti otpad što se izbacivao u prostor. Sigma je uspostavljala gotovo potpuno zatvoren sustav kruženja tvari, izbacujući s vremena na vrijeme nešto radioaktivnih otpadaka koji su nestajali u Svemiru. I onda voda, osobito je voda bila dragocjena... Meso, kosti i krv što je to drugo nego voda?

Kapetan je još zurio u mali pištolj—razarač koji mu je trenutak prije dodao Borel. Plavkasti plamičak nije ostavio ni toliko vonja koliko bi ostavio plinski upaljač, no grlić je još grijao. Dvije su žene bezosiećaino stajale sa strane. Oko je živahno svjetlucalo, te iako je to bila mehanička sprava, Kapetanu se učini da je raskolačeno.

Razarač još nije bio vraćen u futrolu a Pamćenje je od ljudi zatražilo da se odmaknu od trupla.

Počelo je dugotrajno natezanje.

Što se drugo moglo očekivati od Pamćenja, koje se ipak temelji na ljudskom razumu i njegovim osnovnim operacijama, nego da apelira na razum? Ono je strpljivo apeliralo na Kapetanov razum.

Bude li let trajao još punih pedeset godina a ne dva tjedna kao što je to jutros saopćeno ljudima, bude li odredište promijenjeno u skladu sa zbiljskim zadacima ekspedicije, bude li odluka negdje iz nutrine Pamćenja upravila kljun Sigme prema planetu nešto većem od

Merkura u sustavu crvene zvijezde s ekrana, što je onda dragocjenije od — tvari? Od hrane i vode u neprekinutom kružnom protoku?

Nije, međutim, bilo vremena za sva pitanja.

Kapetanu, čija svijest kao da se probijala prema novoj bistrini poput svijesti pridavljenog koji je isplivao na površinu, strujile su mozgom različne mogućnosti ucjene koje bi ih izvele načistac jedne ravnopravnije situacije.

No, one su bile ništavne.

Dvostruke komande Sigme prešle su (TKO ZNA KADA?) potpuno u domenu Pamćenja. Ljudima je tek prije nekoliko sati objašnjena ta jednostavna činjenica. Sigma je minimalno korigirala smjer svoga probijanja kroz prostor, tek koliko je bilo neophodno da ne uđe u polje sustava. Pamćenje nije našlo za shodno da bilo što objašnjava. U jednom maglovitom saopćenju, koje kao da je dolazilo iz drugog svijeta, kompjutorski hladno ukazano je na to da nastavak leta nalažu zbiljski interesi ekspedicije. Pitanje ljudi o tome da li je Pamćenje dešifriralo neku od poruka ostalo je bez odgovora.

Kapetan je, što uostalom treba smatrati prirodnim, smjesta pomislio na crnu kutiju i na sastav samouništenja koji je za manje od desetog dijela sekunde mogao pretvoriti brod u oblačić energije. Mjera predostrožnosti jedne nepovjerljive vrste: u trenu susreta sa superiornom a agresivnom civilizacijom, razaranje Sigme trebalo je da spriječi kako nepoznata i ne predvidiva civilizacija ne bi stekla suviše cjelovitu sliku o stanju zemaljske tehnike.

Još u prvom doticaju s Pamćenjem nakon svog oživljavanja, koje ga je bez okolišanja, potpuno neosjetljivo za takt i nijanse, obavijestilo o stanju stvari. Kapetan je pokušao ucijeniti samouništenjem. Pamćenje je hladno ukazalo na to da je crna kutija pod kontrolom.

Stajali su kao skamenjeni oko leševa pomislivši da je razaranje vitalnih centara Prve posade možda ipak bilo prenagljeno. Jedna žena zijevnu. Primijetili su gotovo istodobno da su vrlo umorni — kao da nisu prospavali pola stoljeća. Oko više nije bilo razrogačeno već potpuno okruglo i strogo. Razaranje broda je pod kontrolom Pamćenja. Pamćenju je stalo do toga da se let nastavi. Zbiljski interesi ekspedicije podudaraju se još jedino sa zbiljskim interesima Pamćenja. Koji su to, valja tek otkriti. Ali Kapetan je imao pištolj razarač u futroli na boku. Od njegove ruke pala su prije nekoliko minuta dvojica iz Sigmine posade.

Kapetan izvuče razarač i uperi ga na radio fizičara svoje posade — Le Duka LB. Obje žene smjesta pristupe fizičaru.

Pamćenje gotovo simultano objavi da se dopušta »ukop« po uobičajenom ceremonijalu. Oko se ugasi.

*

Lee LB ispruži se na ležaj »kod Doktora«. Svaki drugi dan ona je bila »naručena« na rutinsku kontrolu.

»Doktor« je zujao i psikao, bljujući perforiranu traku. Glas kojim je saobraćao s ljudima bio je nešto topliji od tona kojim se služilo Pamćenje. Ili je to samo uobrazilja?

Kakve su u ovom trenutku veze Pamćenja i Dijagnostičke komore? U normalnoj situaciji na Zemlji stanje je bilo slijedeće: već odavno su dijagnostičke komore posvuda u Sunčevu sustavu postale pokrajine pamćenja, osuđene na stagnaciju. Dijagnostičke komore bile su gotovo svemoćne pred tijelom, osobito bolesnim ljudskim tijelom, ali tko se još uistinu time zanima?

Tijelo je disfunkcija. Tijelo je smetnja. Mnogo je već prljave vode proteklo otkako su pamćenja objavila da bi gradovi na zemaljskoj kori bili, zapravo, savršene pojave prošlog stoljeća — kad ne bi bilo ljudi, odnosno zahtjeva koje nalaže sam život.

U kojem su trenutku novije povijesti izuma te dijagnostičke komore postale pokrajinama pamćenja?

Jednog dana otkriveno je da je rak, kao posljednja neizlječiva pošast tijela, neizlječiv iz temeljnih razloga. Karcinom je poseban oblik života oblik koji ima posve drukčije zakone i koji se prije stotine tisuća zemaljskih godina u pramoru borio za prvenstvo sa životom koji se danas smatra najvišim oblikom biološke organizacije tvari — izgubivši tu borbu. Rana dijagnoza napada toga alternativnog oblika života omogućuje njegovo potpuno uklanjanje bez posljedica — na temelju iste one pradavne pobjede u pra oceanu.

Rana dijagnoza raka postala je već davno stvar rutinskog pregleda od dvije-tri sekunde. Od tog je trenutka postalo suvišno da se dijagnostičke komore dalje usavršavaju, dapače, kako su one bile namijenjene ljudskom tijelu. Daljnje usavršavanje moglo ih je navesti na pokuse u kojima više ne bi bilo nikakvoga ljudskog interesa. I dok je jednom davno pamćenjima posvuda u Sunčevom sustavu izdan nalog preko identične šifre da se razvijaju bez obzira na ljudski rod, »doktorima« je uskraćena mogućnost daljnjeg samousavršavanja, a dešifriranje preostalih »tajnih poruka« života prepušteno je pamćenjima. Njima je prepuštena i obrana ljudi u slučaju napada neke nove bolesti iz Svemira, kao i kompletna medicina drukčijih oblika života u trenutku dodira s njima, trenutku koji je, po općem mnijenju — a to su hranila i pamćenja — samo stvar vremena.

Je li to bilo nepromišljeno? Nije li i ovim kompjutorima trebalo ostaviti mogućnost samousavršavanja, čak iako je tijelo potpuno — prozreno? Ne bi li te sprave, upućena na ljudsko, u određenom trenutku zaštitile ljudski rod? No tko bi se sigurno mogao tome nadati?

Lee LB, rođena u strahovito napučenom dijelu New Yorka (ISPOD

STAROGA GRADA TOGA IMENA), zanimala se oduvijek biologijom i medicinom, i bila bi liječnik da je to zanimanje još postojalo. »Doktor« joj preporuči vitaminsku kuru, obavijestivši je da je sve u redu. Njena gravidnost, koja joj je još jučer bila zapanjujuća novost, sada je već bila obična činjenica. Svikla se već živjeti s tom mišlju, iako je u trenutku očaja pomišljala na samo-razaranje. U cijeloj ju je stvari najviše ponižavalo to što je prije mnogo desetaka godina, prije ulaska u kapsulu za »zamrzavanje«, nisu obavijestili o stanju njene utrobe. I što je naslućivala o čemu je tu u krajnjem slučaju riječ... No posvuda je na Zemlji, još u godinama Sigmina lansiranja, proizvodnja ljudi potpuno lišena patetike. Pa ipak je Lee LB — iako i sama proizvedena u seriji od sto tisuća »prinova«, kao dio normalne godišnje proizvodnje jedne »tvornice« u predgrađu New Yorka — osjećala da je nepravedno to što je tretirana kao puko proizvodno sredstvo. Da li da se obrati »Doktoru«?

Njegove električne oči prijazno su svjetlucale. U komori je bilo toplo ali ne prevruće, i ugodno je zujalo.

Lee LB odustala je od pitanja. Iako se »Doktor« ponašao krajnje dobroćudno, Lee je znala da je Dijagnostička komora samo jedna relativno nevažna pokrajina Pamćenja. I da je za Pamćenje morao biti beskrajno složeniji zadatak stavljanje pod kontrolu sustava za razaranje Sigme nego podjarmljivanje ovako relativno jednostavne sprave.

Le Duk promatrao je isušeno Janovo tijelo. Čim se radio fizičar Druge posade probio do bistrine koja mu je omogućavala da razlikuje bića oko sebe, Jan i Borel učiniše mu se kao dvije egipatske mumije s kojih je netko odmotao prastari pokrivač.

Lee i Kapetan prekrili su trupla hladnoplavom zastavom Kompanije, kapelan je održao kratki govor, spomenuo je zemaljske brodove i svijetle ciljeve ekspedicije Sigma, iako o njima, u ovom trenutku, nije ništa znao. Planirao je mnogo duži govor, u kojem bi spomenuo sve njemu dostupne podatke o životu Jana i Borela, no čim je otvorio usta, sve mu se učinilo preglupim. Završio je vrlo nespretno — rečenicom u zraku, osjećajući cijelo vrijeme Oko na zatiljku. U tom je trenutku intonirana himna Svjetskog društva — elektronsko cvilenje i ribanje koje ih nije ispunjavalo ushitom, onim ushitom koji su osjećali ljudi prije stoijeće i pol slušajući himne carstava, na roda i država, nogometnih klubova. I ta je vrst histerije izbačena iz života, Himna je znak, a ne ugođaj. Ipak, cijela je Druga posada stajala u stavu »mirno«, sve dok im Kapetan nije dao znak. A sada kapsule. Poslije groznog događaja na Sigmi otprije dva dana one su postale nepotrebne.

Nije se moglo očekivati da će Pamćenje prepustiti kapsule bez opiranja. Kapsule su ipak bile na tehnički način već organizirana tvar,

a Pamćenje se zapravo mnogo više zanimalo za dijelove Sigmine opreme nepotrebne za daljnji let nego za biološki organiziranu tvar.

Bilo je, dakako, samo pitanje trenutka u kojem će Pamćenje uspjeti odijeliti članove posade, odnosno izolirati proizvođače ljudi, Lee i Tetix, čiji su životi bili posljednji raspoloživi oblik ucjene Pamćenja. Ali to se još nije dogodilo i Kapetan iznudi dvije kapsule za trupla Jana i Borela. Njegovu je akciju Pamćenje okvalificiralo kao krajnje nerazumnu.

O čemu je mislio Le Duk dok je s Kapetanom spuštao u kapsule tijela drugova, onih istih koji su bdjeli nad njihovim životima dok su spavali poput pretpotopnih bića »u kocki leda«?

Le Duk, a možda i Kapetan Sigme, a možda i Lee LB i Tetix, mišljahu o tome kako je Kompanija za vanjski svemir, plava zastava što je sada skrivala pocrnjela tijela mrtvaca, možda već davno propala. I kompanija koja je gradila osnovu Pamćenja možda je već davno bankrotirala, možda osim ulančenih pamćenja, koja su se uspjela centralizirati, na Zemlji nema više nikoga. A možda je nađen neki kompromis?

Hladna ceremonija privedena je kraju. Umjesto helenske popudbine Haronu — novčića u ustima pokojnika — ubacili su u kapsule poruku s osnovnim elementima situacije i nužnim opisima načina pogibije svojih drugova.

To nije hrana za Harona već za svemirske mitografe.

Oko se na trenutak upalilo, a zatim smjesta ugasilo. Je li to Pamćenje, vođeno svojim visokim svrhama, negdje s malog planeta sustava crvene zvijezde bilo zgađeno ovim odviše ljudskim prizorima? Kapsule, izbačene u prostor, nestale su s ekrana trenutno.

*

Dječji plač nikoga ne ispuni ushitom. Djeca nisu mogla a da se ne rode. »Doktor« ih smjesta preuzme pod svoje, zabranivši ljudima svaki dodir s novorođenima. Službeno objašnjenje »Doktora« i Pamćenja iznijelo je da je mlijeko proizvođača ljudi suviše ozračeno. Dakako, izvan Dijagnostičke komore nije na Sigmi bilo drugih načina da se to provjeri. Novorođene na Sigmi hranit će i nadzirati automat.

Le Duk je spekulirao na temu kakvi će biti dojmovi i spoznaje o ljudskoj vrsti.

Bio je to ujedno dan kad im je Pamćenje dalo stanovit krug podataka o planetu koji im je bio novim ciljem. Njegova je površina bila uzavrela, no ljudi bi podnijeli tu temperaturu i bez skafandera. To je prosječna dnevna temperatura kakva je vladala u Sahari prije natapanja. Smradna voda koja je u početku stoljeća preplavila Saharu učinila je od prirodne industrijsku pustinju. Planet kojem su letjeli u

susret imao je atmosferu, i to je bilo najuzbudljivije otkriće. Imala je gravitaciju manju od Zemljine i slabo magnetsko polje. Jednostavna spektralna analiza utvrdila je da su u sastavu tla glavna karakteristika željezni minerali.

Umjetni planet?

Kapetan je, po tko zna koji put, pitao za sadržaj radio poruka kojima ih je obasipao željezni planet. Pamćenje je lakonski potvrdilo da prima poruke, da je u neprekinutom doticaju s njihovim izvorom (odašiljačem) i da je poruka potpuno dekodirana. To bi obično bio kraj razgovora s Pamćenjem o toj temi.

Inače je dan »sretnih događaja« protekao mirno. Nešto je povećana proizvodnja hrane. Pamćenje, znači, nije lagalo. Kapetan je u Janovu osobnom dnevniku, u koji se Pamćenje nije petljalo, pročitao kako ih je Pamćenje informiralo o tome da će se na brodu proizvoditi hrane za šest ljudi. Jedna pojedinost: proizvodni kapaciteti bili su veći dok ih Pamćenje nije »osvojilo« i ugradilo u svoje ćelije. Jan i Borel bili su žrtve u osnovi razumnog načela krajnje štedljivosti, odnosno potpune podložnosti dalekim ciljevima. I onaj grozni potez Pamćenja koji je otkrila Lee LB uvjetovan je istim krugom razumskih motiva.

Što da se radi na brodu u ovako probistrenoj situaciji? Automati su vodili Sigmu, novorođeni su rasli u potpunoj izolaciji od drugih predstavnika svoje vrste. Moglo se igrati šah s nekiim pokrajinskim automatima Pamćenja, gimnasticirata i žvakati pilule. Le Duk je obavljao mjerenja preostalim instrumentima koji su mu bili na raspolaganju, koje, znači, Pamćenje još nije dospjelo ugraditi u svoje kolo i koji su bili srazmjerno primitivni. Planet im je isporučio sve one tajne koje je Pamćenje dopustilo da im otkrije.

Zanosili su se neko vrijeme mišlju da sagrade mali, primitivni prijemnik, i pokušaju uhvatiti poruku Željeznog planeta; Pamćenje bi ih s tome zacijelo spriječilo.

Uistinu, nije bila potrebna nikakva osobito blistava domišljatost da se prodre do korijena razloga zbog kojih ih je Pamćenje još uvijek držalo na životu, dopuštajući minimalnu proizvodnju hrane i regeneriranje vode i zraka.

Pamćenje se vriježi po načelu autoregulacije, bez obzira na ljudske interese. Filantropija nije bila taj razlog. Kad se sve sabere, isplivat će na vidjelo da je razlog u poruci s planeta.

Kao što su prvi istraživači novih svjetova u zemaljskim razmjerima u svoje crvotočne lađe ukrcavali zarobljene domoroce kako bi ih pokazali svojim kraljevskim gospodarima i znanosti koja im je služila, tako Pamćenje nosi njih, potpuno ih već obavijajući svojim instrumentima, na ogled sustavu koji mu je — tako predmijevahu Le Duk i Kapetan — obećalo izglede spajanja s gotovo beskonačnim izvorom energije...

Sisali su bljutave pilule, igrali šah, koitirali, gimnasticirali i obavljali primitivne mjerne operacije koje im je Pamćenje dopuštalo. Kao u nekoj velikoj, toploj utrobi — u Sigmi koja je za njih marila upravo kao za zamorce, ona blijeda poluslijepa stvorenja što se već pola stoljeća plode u Sigminim inkubatorima.

Što se zbiva na dalekoj Zemlji koja je za njih potpuno nijema (prima li Pamćenje još uvijek zemaljske emisije?), na kojoj su sličnim spravama na raspolaganju nesrazmjerno veći izvori energije nego Sigmini reaktori?

Je li to još uopće ljudski problem ili problem pamćenja?

Novorođeni sjajno napreduju. Majke iskazuju neku vrst bezvoljne nezainteresiranosti. No drugo im i nije dano.

Ili je Pamćenje izračunalo da Sigma raspolaže s dovoljno energije da se domogne planeta koji šalje emisije pa je odgodilo svaki daljnji rast, dopustivši proizvodnju hrane za šestoro ljudi — ili ima još nečeg u poruci što zahtijeva da toliki ljudi žive u škrtoj Sigminoj nutrini.

No poslije onoga groznog otkrića Lee LB jasno je da je Pamćenje izgubilo svaki interes za povratak na Zemlju, jer su pred njim blistavije perspektive, o kojima ljudski mozak ne može ni sanjati. Ili — ili... možda su razlozi vrlo plitki?

Možda će već sutra Pamćenje pozvati Kapetana na onaj razgovor u tri oka i objaviti smanjenje proizvodnje hrane, vode i zraka? Točno onakav operativni dogovor kakav uz jutarnju kavu obavljaju funkcioneri velikih kompanija, poslije kojega je Borelu i Janu, posredstvom Kapetana, naloženo samouništenje?

*

Na izmaku je jutro dana koji je unio nešto svježine u inače nepomućeno sivilo još jedne godine leta.

Kapetan, zavaljen u naslonjač pred monitorom, promatrao je opuštene mišiće svojih nogu. Završio je upravo jutarnju gimnastiku, koju je, radi štednje kisika, Pamćenje smanjilo na tri minute.

Sisajući bezukusnu pilulu, pomisli da bi se onaj kršćanski bog stvoritelj, da su ga kojim slučajem sreli u Svemiru (nisu ga tražili!), zacijelo zastidio svoje slike i prilike.

Bili su ljudi; ali ako su i grčki atleti bili ljudi a ne bogovi — onda je malo samosažaljenja bilo na mjestu.

Jan Borelovo pitanje spopadne ga snažno, kao neka sablast iz prošlih vremena: u kojem se smjeru razvijao ljudski rod?

Šahirati ili baciti domino? Baviti se strujom uspomena što su, kako je vrijeme dosadno prolazilo, gubile boju i oporost? Gledati filmove o godinama Sigmina lansiranja sa Zemlje?

Ušao je Le Duk s novošću koja bi, ovako potvrđena, iako

predmnijevana, mogla biti zanimljiva. Dovoljno su blizu planeta da bi mogli steći točniju sliku o optičkom izgledu njegove površine. Le Dukova srazmjerno primitivna mjerenja ukazuju na to da je površina kao nekim divovskim strugom uglačana, da nema ni vode, ni flore, ni faune. Oprezan upit upućen Pamćenju o istoj stvari potvrdi Le Dukove rezultate.

Promatrali su neko vrijeme šutke planet na monitoru. Aparati koje su na Sigmi još uvijek kontrolirali ljudi nisu zasad registrirali ništa nalik na njima poznate oblike života.

Tko zna, možda bi danas već i Zemljina slika na aparatima osjetljivih »ticala« bila približno ovakva.

Druga je posada prije godinu dana prekrižila svaku pomisao o mogućem povratku na Zemlju. Bilo je to još u trenutku kad ih je Lee LB obavijestila o svome otkriću.

Kapetan je tada bio zgrožen. Osjetio je navalu drhtave strepnje — slično su se vjerojatno osjećali jukatanski ratnici pred šačicom Cortesovih pustolova iz čijih su ruku sijevale munje.

Kapetanovo čelo nisu izbrazdali vjetrovi niti mu je koža ispucala na suncu. Bio je bjeloput, a žile su se jasno nazirale ispod tanke kože, kao na anatomskom modelu a ne na živu čovjeku. Glava mu je bila velika. Čelo ogromno, usne tanke, ruke i noge gotovo atrofirale. Fidija ili Michelangelo držali bi ga rugobom. Ipak. Kapetan je bio stari svemirski vuk, s tisućama svjesnih sati leta, pilot koji se spuštao na Marsov Phobos, što se još uvijek smatralo pothvatom u profesiji, kojega su dvaput izvlačili robotskim kliještima iz gorućih olupina, i koji se barem pet puta sam katapultirao iz lađa probušenih u meteorskim olujama, izbjegavši za dlaku sigurnom izgaranju.

Fizički uzevši, nije bio supermen; bilo je nepovratno prošlo doba Flasha Gordona i rano doba svemirskih letova, herojsko romantično razdoblje. Odlučivala je druga vrsta promišljenosti i sposobnosti za izvanrednu koncentraciju od one koja se zahtijevala na, recimo, sportskim borilištima. Bio je, dakako, obučen specijalnoj znanosti — njegova je oblast bila čista matematika. Kapetan je, istini za ljubav, više nalikovao na neku kreaturu iz uspaljene uobrazilje strip crtača s kraja prošlog stoljeća nego na živa čovjeka. Kazati da su njegovi živci bili kao od čelika, znači izraziti se metaforički. Zapravo, on nerava, u smislu histeričnog XX stoljeća, nije ni imao.

Takav se čovjek zgrozio kad mu je Lee LB došla s viješću da je komora za »smrzavanje« nedostupna; da je Pamćenje zabravilo neprobojna olovno čelična vrata koja ni atomski razarač nije mogao istopiti a da ne nastrada cijela lađa.

Nakon kratkog trenutka panike on neobično jasno predoči sebi cijelu situaciju. Pamćenje je stalo ugrađivati cijelu aparaturu u kojoj su svi oni desetljećima počivali kao u lijesovima, da bi ih ta aparatura

ipak privela životu, u svoj sustav. Kao i posvuda na Zemlji, i na Sigmi su zasad samo dva, ali kasnije i druga ljudska tijela postala disfunkcijom. Jan i Borel mogli su umrijeti tzv. prirodnom smrću, od starosti, ali je Pamćenje to smatralo nerazboritim luksuzom.

U svjetlu logike razuma koji je sazdao Sigmu, položio osnove za Pamćenje i opustošio Zemlju, to je uistinu bilo nerazumno. U osnovi, bio je to ljudski razum, dotjeran do svojih konzekvencija.

Čak i u situaciji koja bi obećala borbu s ravnopravnijim izgledima nije se imalo smisla opirati — ta cijela je vrsta na dalekoj Zemlji, ako su zbivanja na Sigmi u bilo kojem smislu tipična, proglasila sebe za disfunkciju pred izgledima superiornog razvoja Pamćenja.

Borel i Jan nisu se opirali. Borel je čak suho rekao da oni uglavnom znaju o čemu je riječ. Stanovit nedostatak muške hrabrosti prisilio je Borela da preda oruže Kapetanu. No to je pitanje izvedbe — tada je sve već bilo riješeno što se Borela i Jana tiče.

Zgroženost se istopila. Sa stanovitim, vrlo razmaženim, potpuno neborbenim sažaljenjem, sjećao se Kapetan koštunjavih tijela pokojnika. Dali su im sahranu koja se u prilikama Sigme može smatrati vrlo ceremonijalnom. I, uostalom, prilično nerazumnom jer je s tijelima dvojice drugova iz Sigme izbačeno i oko 150 kilograma vode.

Kapetan je posisao pilulu, koja je jednom davno imala okus kofeina a sada je u njoj bilo, rečeno jezikom kemije, kofeina u tragovima. Uzeo je drugu, bez nostalgije, držeći da one na Zemlji nisu mnogo bolje. Uistinu, hrana koju je jeo u prijašnjem životu nije bila mnogo bolja od ove što ju je danomice izbacivao Sigmin prehrambeni pogon. S najvećim je čuđenjem čitao knjige o vremenu kad se kuhanje smatralo umijećem.

Vrlo priprosto zaključivanje nedvojbeno im je, još prije godinu dana, ukazalo na to da se nikada neće vratiti na Zemlju. Njihov biološki sat stat će mnogo prije. Štoviše, njihov će biološki sat dotrajati jedva do planeta na koji pada Sigma. Možda će se generacija novorođenih vratiti na Zemlju? No kakvog to ima smisla?

Oni su se privikli na misao da im je uskraćena svaka mogućnost povratka i živjeli su s njom u hladnom savezu, iz kojeg nije proizlazila nikakva osjećajnost.

Kako danas izgleda Zemlja? Kakvog bi danas imala smisla nostalgija za Zemljom? Je li to nostalgija za lijepim pejzažom ili pak »nedirnutom prirodom«, sunčevim zalascima, šumskom hladovinom? Kapetan i Lee LB poznavali su takvo što samo iz povijesnih izvora. Zemaljski oceani postali su već potkraj stoljeća smrdljive bare s prvobitnim, sve nižim oblicima života. Vjekovni poriv »k moru!«, zamijenjen je sloganom »pod zemlju!«. Prije no što je posvemašnja planifikaoija uspjela zagospodariti proizvodnjom ljudi i sama je

unutrašnjost Zemlje stala nalikovati na goleme mravinjake. U toj se pak unutrašnjosti svakodnevni život nije razlikovao od života na Sigmi. Revolucionarni trenutak života u našem Sunčevom sustavu zbio se nešto prije Sigmina lansiranja spram Magline. Tada je najboljim umovima postalo jasno da se Pamćenja moraju razvijati neovisno o biološkoj osnovi. Tijelo je postalo disfunkcija i znanost se (napokon!) očistila od svega ljudskog. Povijest u ljudskom smislu stala je i počela je povijest izuma. Zbivanja su se uputila u dva smjera, od kojih su jednim posvuda u Sunčevom sustavu i na ljudskim brodovima išla pamćenja. Drugi je smjer bio nevažan, bio je to ljudski smjer i smjer pamćenja koja su iz ovog ili onog razloga »skliznula« u beskorisnu praksu umjetničke proizvodnje. U automatskom svijetu oni su se smatrali debilima. Čežnja za Zemljom bila je neosnovana. Čežnja za ljudskim je nešto drugo. Ljudsko su na Sigmi zastupali njih četvoro i novorođeni, s kojima još uvijek nisu imali nikakvih dodira.

Ovaj je dan unio promjenu.

Pamćenje ih je sve sabralo na Komandnom mostu. Pomislili su da je Sigma u opasnosti, no aparati su tvrdili da normalno napreduje. Pomislili su zatim da je došao dan kad će im Pamćenje saopćiti poruku.

Ništa od toga.

U dnu prostorije otvorila su se vratašca za koja nisu ni mali da postoje i dva su krmeljiva stvora stala puzati prema njima. Bili su bijeli poput krumpirovih klica, kakve su vidjeli u Sigminu stakleniku. I glasali su se.

Lee LB i Tetix pođu prema njima.

*

Pamćenje naloži poslovno kompjutorskim tonom da se novorođenima dade ljudski odgoj. Da se podučavaju u starim jezicima (!), u povijesti ljudske vrste i u znanostima prije povijesti izuma i nove povijesti tehnike.

Možda je ovaj zahtjev za ljudskim prvi put poslije svih onih složenih a tako logičnih i razumskih događaja unio u Drugu posadu nešto od prave ljudske groze.

Danima su buljili u ekran — u planet čiju poruku razrađuje Pamćenje u svojim nedostižnim krugovima. Što se tamo zbiva?

*

Počeo je odgoj u smislu helenskome, koliko god su Tetix i ostali bili za to sposobni. Novorođeni su sjajno napredovali. Još u početku

odgajanja Kapetan je zapanjeno ustanovio da jedno dijete upadno nalikuje na Jana.

»Lanac proizvodnje«, mišljaše Kapetan, »ostaje neprekinut. A mi smo mrtva straža nadolazećima...«

*

Godine 2103. umre Tetix LB.

Godine 2104. umre Le Duk, a nadživjeli — Jan II, Kapetan i Lee LB, ne dobivši dozvole za ceremoniju i nakon prijetnje potpunom izolacijom, upišu u brodski dnevnik da su oboje umrli prirodnom smrću. Tetix je bila uključena u neumitni tok tvari.

1. umre Myrminx, koji se rodio 2099. Umre od neke upale. Tih je godina Pamćenje preuzelo »Doktora« u svoj sustav. Myrminx je posjedovao fenomenalne matematičke sposobnosti. Nakon njegove smrti Pamćenje, i samo oneraspoloženo zbog ovog gubitka, vrati »Doktora« ljudima. Kad se 2109. rodi Ruth, Pamćenje je, nakon dugih savjetovanja s Nekim daleko ispred Sigme, dopustilo da se poveća proizvodnja hrane.

Godine 2110. počne spuštanje Sigme, na kojoj su tada: Kapetan, Lee LB, Ruth i novorođeni koji još nema imena.

*

Kapetan, sijed i još zgrbljeniji, već je srastao s naslonjačem ispred monitora, cijelu površinu kojega sada zaprema Planet.

Izbuljenih očiju sjedio je tako, poput Nestora, okružen staricom i djecom, izgubivši davno svoju hladnokrvnost, koju možda i danas opijevaju na Zemlji.

Oni nisu žalili što im je zauvijek uskraćena prisutnost na Zemlji. Ali su gorko žalili, koliko god su to još mogli, isušeni i sami poput tvari u krušenju Sigmina metabolizma, što im je bio uskraćen svaki generički doticaj; što je njihova vrsta već neshvatljivo daleko od njih.

Kad je 2110. počelo spuštanje Sigme, sve su već znali, ali su aparati što su im stajali na raspolaganju bili preslabi da bi to što su znali bilo kome u Svemiru mogli saopćiti.

Nešto prije početka spuštanja Pamćenje ih je poslovno hladno informiralo o preostalim podrobnostima poruke. A zatim je, prepustivši spuštanje nižim automatima, potonula u snatrenje i kontemplaciju o beskrajnim mogućnostima koje će uskoro proširiti njegove sustave.

Automati počinju kočiti Sigmu.

U toku spuštanja Kapetanu otkaže srce. U godini kad se rodila Ruth njega je napao karcinom, kojeg je »Doktor« odbio. Ali napad ga je iscrpio do iznemoglosti.

Nešto zatim umre Lee LB, doživjevši lijepu starost.

*

Automati, vodeni impulsima iz srca željeznog planeta, otvore Sigmina vrata i dva bezazlena stvora ispužu na čeličnu ploču.

Nekoliko sekundi kasnije Pamćenju u nastupu bijesa pregori komora u kojoj je bila pohranjena polovica podataka o povijesti izuma. Nešto u srcu Planeta uskratilo mu je zasad prikapčanje na ovdašnje energetske sustave.

Zatim se otvori crna rupa na blistavoj ploči i bezazleni nestanu u njoj. Bio je mrak, ali ugodnije.

Pamćenje primi bezuvjetni nalog iz srca Planeta, kojim se zahtijevala isporuka svih podataka što se odnose na ljudsku kulturu i umjetnost.

Sebeljubivo Pamćenje pokori se smjesta čim su mu stavljeni na uvid hladni i vrlo uvjerljivi podaci o razornoj energiji kojom se upravlja iz srca Planeta.

Osjeti se prevarenim, ako se to za Pamćenje može reći. Jer ono je isporučilo što se od njega tražilo, a druga je strana povukla neshvatljiv potez.

Potpuno nerazumno, potpuno neekonomično i — nelogično.

Potpuno nelogično, potpuno nerazumno i — neekonomično.

ČARA

Dmitrij Bilenkin:
Čara
Preveo Ivan Paprika

Na Marsu ne postoje mirisi koje bi čovjek osjetio. Baš nikakvi mirisi. Sasvim je moguće da je vjetar na Marsu nekako gorkast i neugodna mirisa, trave možda mirišu na sunce, a poslije oluje čovjek diše neobično lako i slasno. Sve je to moguće, samo što mi nikad nećemo saznati je li tako ili nije. Što se tiče nas, posvuda na Marsu miriše na gumu, kovinu i procijeđeni stlačeni zrak iz boce što ih vučemo na leđima.

Eto, tako je to uvijek, pa i sada.

Upravo idem uskom kamenitom jarugom, a u ruci mi geološki čekić. Sjajne plavkaste pločice škriljca pucketaju pod nogama. A zvuk kao da prigušuje vata. Prvih dana boravka u gluhoj razrijeđenosti Marsove atmosfere čovjeku dođe da svaki čas potrese glavom i tako izbaci iz ušiju vatu koja nije ni postojala. Sada sam se već navikao pa hodam i ne primjećujući sve ono što mi je tako reći do jučer bilo neobično. Sunce pali neštedimice, nad »obalama« jaruge nepodnosiva omara, no ja sve to i ne primjećujem. Zanima me, naime, nešto drugo.

Ispred mene korača Tanja. Sjena njena pleše po razdrobljenu stijenju, na krhotinama škriljca iz kojih svaki čas bljesne tinjac, toliko su joj pokreti laki i neusiljeni. Vitka je i stasita, a boce na leđima kao da sjede i uopće nemaju težine. Dok je gledam tako, obliše me valovi nježnosti. I ništa više ne vidim osim bluzice potamnjele od znoja, nogu gipkih u hodu, torbice što poskakuje na bedrima i ruku malčice stisnutih u šaku.

Kod okuke se zaustavila i maše. Požurih...

— Žila...

Kažiprstom je pokazivala ravnu žilu siva kamena, koja je koso sjekla slojeve škriljca.

— Žila sienita — složio se s njome.

Ona kimnu glavom. Rame joj gotovo dotiče moje rame. Zurim u žilu kao da sam sav pogružen u posao, no kradom, ispod oka, sav sam se pretvorio u oko i gledam u stranu. Ne gledam krhotine kamenja koje sam razbio nego biserje znoja nad njenom obrvicom, ožiljak od cijepljenja protiv ospica na osmaglu ramenu i smireno disanje njenih grudi. Čak i ono tupo rilo maske ne kvari Tanjinu ljepotu. Malčice mi je neugodno što je tako promatram. Imam dojam kao da nešto kradem. A pomalo se i stidim što sam se tako zaboravio pa ne obavljam savjesno svoj posao, posao istraživača.

Ipak sam sam sebe natjerao da se usredotočim. Odbijam čekićem uzorke, mjerim ugao pada žile i diktiram zapiske u priručni magnetofon. Tanja mi pomaže, posao teče brzo, radi se profesionalno, jedino što su mi gotovo nepodnosivi trenuci kad predajem Tanji uzorke pa nam se prsti dodiruju. Ne smiješ joj stisnuti prste, no ne smiješ ni pobjeći od njih. I glas ti ne smije zadrhtati i moji prsti ne smiju ništa reći njenim prstima kad ih dodirnu, a tako čezneš da joj reknu sve. I nekako mi se čini da je protuprirodno — ovdje u napetoj tišini Marsa — misliti o djevojci i o svojoj ljubavi prema njoj.

A ona? Kako ona? Eto kako. U njenu ponašanju ni traga naziranju da se dosjeća što ja osjećam prema njoj. Ona je neposredna, otvorena i ja nikako da dokučim da li ona zaista ništa ne primjećuje ili pak primjećuje sve, ali to skriva iz samo njoj poznatih razloga. I ona je kao stijena. Međutim, budući da ona tako hoće, znači da smatra kako je za nju bolje tako i svaki je neoprezan pokret može uvrijediti. A ja pak ne znam čega se više bojim: da se ona ne uvrijedi ili pak spoznaje da sam joj potpuno ravnodušan...

Napokon smo opisali žilu. No pri tome poslu nismo izrekli nijedne riječi niti smo napravili ijedan pokret ili najbanalniju kretnju koja bi mogla narušiti prijateljsko poslovan ton u našim međusobnim odnosima. Uostalom, sigurno ćemo se još koji put naći udvoje negdje gdje neće biti ni žive duše na stotine kilometara unaokolo.

Sad ja idem naprijed. Tako je lakše. No ne baš previše. Sad ona meni gleda u zatiljak, a mene stalno nešto tjera da se okrenem.

Obje strane jaruge postaju niže i naše se glave polako počinju uzdizati iznad rubova. Sa svih strana nas okružava ravnica prekrivena kamenjem. Crna je od polja lave što se prostiru sve do horizonta, a na njoj rijetke žile kvarca kao trag kapljica divovskog slikarskog kista. Goleme ploče lave odišu suhom jarom. Škriljci su pri kraju, a umjesto njih nastupa pijesak što se vije kao krivudava traka u plitku kamenu koritu. »Koritu presušena potoka«, rekao bih da sam se nalazio na Zemlji. Međutim, ovdje su potoci nešto što postoji samo u bajci. Valjalo ba zapravo razmisliti, i to dobro razmisliti, odakle se uopće stvorila ta jaruga kojom smo ma išli? I pokušavam...

Odjednom iznenađenje, golemo iznenađenje koje nam se približava svakim korakom. Nevjerojatno, a ipak zbiljski — pred nama se pružilo jezero.

— Voda — mucam zbunjeno.

Tanja me stiže, polako mi prilazi a lice joj sjaji od zadovoljstva, sjaji kao dječje lice oduševljeno kakvim darom kojem se posebno raduje... Dugo i sretno šutimo.

Sićušno jezerce, vrlo plitko i prepuno prozračne zelenkaste vode, optočeno je uzanom trakom bijela blistava mulja. Iz njega izbijaju rijetke iglice oštre trave crvene kao karmin.

A iznad svega toga spokojno ljubičasto nebo. I tišina svuda unaokolo, kao u snu, tolika tišina da Čujemo jedno drugo kako diše.

Oprezno, bojeći se da ne narušimo tišinu, prilazimo bliže. Na gustu tvrdu mulju ostaju tragovi, a mi ni sami ne primjećujemo da smo se uhvatili za ruke.

Na sjajnožutu dnu leži prozirna sjena čipkastoga vodenog bilja.

Tanja odjednom obara oči, kao dijete koje želi dobiti nešto što ne bi smjelo ni tražiti...

— Bi li se Tanja smjela... malo okupati?

VršKom cipelice čeprka po mulju, a ja je gledam i znam da bih joj to morao zabraniti, ali i da neću imati snage da je u tome spriječim.

Ipak, pokušavam...

— Ta znaš i sama da se to ne smije.

Ona zabacuje glavu tako oštro da joj se vlasi razastru na sve strane. Podbradak joj se prkosno uzdigao i sada se sva pretvorila u izazov...

No glas je ostao umiljat, nevjerojatno umiljat.

— No, dragi, dopusti. Hajde, dopusti. Ja ću biti oprezna; vrlo, vrlo oprezna.

Gledala me je tako da su mi sve instrukcije i propisi izletjeli iz glave. A zapravo ih i ja sam želim zaboraviti kao da nikad nisu ni postojali. Ta ovo je jezero — naše jezero. Ono je i nagrada, i praznik, a na kraju krajeva i mi sami nismo roboti. Napokon, Mars je već postao nastanjeni planet i teško da postoji išta bitnije što čovjeku ne bi bilo poznato.

— U redu — prasnuh naposljetku odvraćajući pogled od nje. — Ali samo uz pridržavanje svih mjera opreza...

No ona me više ne sluša. Ja pridržavam boce dok se ona svlači, vadim iz naprtnjače najlonsku vrpcu i pravim na njoj petlju. Tanja se smije i pokazuje mi jezik. Zna ona vrlo dobro da od mene može dobiti ili napraviti sve što joj padne na um...

Oprezno prilazi vodi. Bose joj nježne male pete prave jamice u mulju, a suncem opaljene noge čine se potpuno crnima na blistavo bijelu mulju. Vršcima prstiju dodiruje vodu i polako ulazi u jezerce ispitujući dno.

Dno je čvrsto, što i ja odmah vidim. Hip — i odjednom me zaslijepi vodopad kapljica i nasmijano lice djevojke. Glupo se smješkam: tko bi mogao i pomisliti da bi ovo naše današnje istraživanje moglo završiti takvim bezumljem! Ipak nismo smjeli uzimati djevojke na Mars. No, jednog su se dana morale i ovdje pojaviti. Pojaviti i donijeti sa sobom ono uzbudljivo drsko veselje, onaj smijeh koji razara sve surovo, sve što je pretjerano po propisu, tuđe Zemlji i ljudima. Ja je ljubim upravo zbog toga i bez nje više ne bih mogao, ni ovdje na Marsu, ni tamo na Zemlji. Ne mogu bez njene neposrednosti, bez njena osmijeha koji sve pretvara u ljepotu i užitak.

Sad već pliva; pliva iako joj koljena grebu po dnu. Ona je sva naslada, a ja? Ja sam ružan kip, statua što stoji na obali, drži najlonsko uže i osjeća kako mu je teška prašnjava odjeća sva mokra od znoja i kako svakom svojom porom čezne da je skine.

Napokon Tanja izlazi iz vode. Kapljice blistaju kližući joj niz tijelo i kao tamne mrlje prekrivaju dijelove mulja. Ona pokušava razvezati uže, a ja požurih da joj pomognem i sagnuh se nad uzlom što se zamrsio...

— Alaj si me spleo i zapleo...

Što to znači? Zar joj zaista glas malko drhti? Slušam, da, zaista, podrhtava. Digoh glavu i ugledah joj oči, ništa osim očiju, i Mars mi se odjednom počeo vrtjeti pod nogama.

U to iznenada — kao iznenadan udarac, Tanjine se oči stisnuše, pogled svraća na stranu, na licu — strah...

Naglo se okrenuh i ukočih...

Blizu, strahovito blizu ugledah tijelo zvijeri što se priljubila uz travu. Oči joj zlokobno sjaju, a noge sa srpastim blatnim pandžama napete, spremne na skok.

Svjestan sam da će se sad baciti na nas, znam da je taj grabežljivac — čara — već napadao čovjeka, znam da mu je skok munjevit, a znam i to da se ne mogu ni maknuti.

— Čara! — odjekne mi u ušima prigušeni krik — Čara!

To govori, to dovikuje Tanja. No, ja Tanjin glas gotovo i ne prepoznajem. Skamenjen i zbunjen vidim njenu ruku ispruženu prema zvijeri, njeno tijelo što se ispružilo naprijed kao da želi poletjeti. I govori... Govori zapovjednički i meko. Ne razabirem što govori, no u zvuku njen glasa osjeća se nepoznata snaga i vlast, što se obara na tu gomilu napetog mi šićja, na to zlobom iskrivljeno lice. Skok? Ne, skoka nema. Još nema.

Ukočenost popušta, prateći krajičkom oka čaru, primičem ruku pištolju, oslobađam ga tobolca, stavljam prst na spasilački okidač. U to Tanja iza leđa ispruži ruku i pokrije moju. Njen meki dlan naređuje mi da ostanem miran.

Zabranjuje mi da pucam. Shvatih, iako teškom mukom, da je hitac posljednja krajnost, da je promašaj gotovo stoposto siguran, a ranjena zvjer smrtonosno opasna. U tome beskonačno dugotrajnom trenutku uspijeva se burno uznemiriti instinkt koji je od mene zahtijevao da stupim u akciju, smjesta... I uspijevam primijetiti još nešto — da Tanjina ruka ne dršće iako je ispružena ravno prema strašnoj čari. Jedino polako gubi boju i počinje blijedjeti, počevši od šake prema ramenu... I vidim kako čara, kao očarana, postaje nesigurna, kako joj se gasi zlokobni sjaj u očima, kako joj mišićjem prolazi val, kako gubi napetost, kako joj zbunjeno treperi vršak repa i kako se opušta njena trokutasta njuška.

Odjednom čara frknu, skoči i pobježe prema obali, tamo sjeda te izrazom neshvaćanja pogledava na nas i počinje lokati vodu. Jezičak joj poskakuje brzo, brzo, kao u mačke. A zatim se okreće i bježi. Doduše, vrlo dostojanstveno, ali ipak bježi. Tanjina ruka pada kao da je odjednom istekla iz nje sva snaga.

Trenuci su izgubili dojam vječnosti. U Tanjinu licu ni kapljice krvi. Morao sam je prihvatiti da ne padne. No odmah se uspravila. Prkosno istakne podbradak, oči joj blistaju kao dvije zvijezde i ona ponosno veli:

— Ipak je poslušala. Ipak je to samo mačka. Doduše, marsijanska, ali ipak mačka... Samo mačka...

Sad sam ipak shvatio — bijesnu mi misao u glavi — sad mi je napokon jasno tko je nekad u davna vremena pripitomio zemaljske zvijeri...

PROCES RASTA

A. E. Van Vogt:
Process
Preveo Predrag Jirasek

Pod blještavim svjetlom toga udaljenog sunca šuma je disala i živjela svojim životom. Bila je svjesna broda što se spuštao kroz rijetiku sumaglicu gornjih slojeva atmosfere. No njezino instinktivno neprijateljstvo prema nepoznatu predmetu nije odmah uputilo poziv na uzbunu.

Deseci tisuća četvornih milja šume, s korijenjem što se isprepletalo pod zemljom, s milijunima krošanja, blago su se njihali pod laganim dodirima povjetarca. A tamo dalje, iznad brežuljaka i planina i uzduž gotovo beskrajne morske obale, prostirale su se druge šume, podjednako snažne i moćne poput nje same.

Od nepameti je šuma stražarila čuvajući zemlju od opasnosti koju je nejasno naslućivala. Sad se polako počela prisjećati u čemu se opasnost sastojala. Potjecala je od brodova, poput ovoga što se polako spuštao s neba. Šuma se nije posve jasno sjećala kako se branila u prošlim vremenima, ali je upravo grozničavo osjećala da se mora pripremiti za obranu.

I dok je postojala sve svjesnija broda što ju je nadlijetao visoko gore u sivo crvenom nebu, njezino je lišće šaputalo prastaru priču o bitkama koje je vodila i u kojima je izlazila kao pobjednik. Misli su strujale sporim tokovima kroz vi bracijske kanale i moćni udovi desetak tisuća stabala treperili su sve tananije i sve napetije.

Neizmjerna snaga tog drhtaja, koja se prenosila od drveta do drveta, zahvaćajući polako cijelu šumu, postupno je proizvela zvuk i pritisak. U početku je zvuk bio posve neprimjetan, poput povjetarca što lahori vječno zelenim kanjonima. Ali postajao je sve jači. Materijalizirao se. Postao je jedinstven i sveobuhvatan. I sad je cijela golema šuma stajala tu trepereći u groznici neprijateljstva, čekajući da joj se približi ta stvar na nebu.

Nije ju trebalo dugo čekati.

*

Brod je kliznuo sa svoje putanje. Njegova brzina, sad kad se nalazio blizu tla, bila je veća no što se činilo u početku. I bio je golem. Kočio se sad u svoj svojoj veličini iznad najbližeg drveća, spuštaju se sve niže, ne vodeći ni najmanje računa o krošnjama ispod sebe. Grane su počele praskati, slamati se, i cijela su stabla bila zbrisana kao

bespotrebne i mrtve stvari, bez težine i snage.

Brod je silazio, presijecao put kroz šumu što je stenjala i vrištala. Spustio se svom težinom na tlo pune dvije milje pošto je prvi put dodirnuo grane drveta. Iza njega je ostao golemi otkos slomljenih stabala što su drhtala i pulsirala u Sunčevu svjetlu, ravni trag razaranja — i to je bilo nešto, šuma se iznenada prisjetila, nešto što joj se već u prošlosti događalo.

Šuma se počela oslabađati svojih izmrcvarenih dijelova. Povukla je iz njih sav drvni sok i treptanje u pogođenim područjima je prestalo. Poslije će ona onamo poslati nove mladice da zamijene ono što je sada bilo mrtvo. Zasad je prihvatila djelomičnu smrt. I tad se u nju uvukao strah.

Bio je to strah pun bijesa. Osjećala je brod što je počivao na slomljenim deblima, na dijelovima njezina tijela koji još nisu bili mrtvi. Osjećala je hladnoću i krutost čeličnih zidova i njezin strah i bjesnilo postajali su sve jači.

Šapat misli prostrujao je vibracijskim kanalima. Čekaj, rekla je, ja posjedujem sjećanje. Davno zaboravljeno sjećanje na dolaske brodova poput ovoga. No, sjećanje se nije željelo obnoviti. Napeta, ali i nesigurna u sebe, šuma se pripremala za prvi udar. Počela je rasti oko broda.

Još u davnim vremenima ona je u sebi otkrila snage rasta sposobne za takav pothvat! Bilo je doba kad šuma nije bila tako prostrana kao danas. A onda, jednoga dana, postala je svjesna da se primiče drugoj šumi, sličnoj sebi. Dvije mase zbijenih debala što su rasla, dva gorostasa isprepletena korijenja, približavala su se jedan drugome oprezno, polako, čudeći se, uzbuđena spoznajom da je moguće postojanje njima sličnog životnog oblika. Približavala su se, dodirnula — i borila se godinama.

Za vrijeme tog dugotrajnog sukoba zaustavio se gotovo cjelokupan rast središnjih dijelova. Drveće se prestalo razvijati i granati, lišće je, pritisnuto nuždom, postalo čvršće i obavljalo svoje funkcije intenzivnije i u duljim razdobljima. Korijenje se razvijalo sporije. Sva se raspoloživa snaga šume uredotoeila na proces obrane i napada.

Zidovi debala izrastali bi preko noći, golemo korijenje prokopavalo je svoj put kroz tlo na milje u dubinu, probijajući se kroz stijene i rude, gradeći prepreku od živoga drveta, da bi se zaustavio osvajački pohod druge, neprijateljske šume. Na površini su se prepreke zgusnule u pojaseve šire od jedne milje, drveće je stajalo gotovo deblo uz deblo, i tu, na tim gustim barijerama, bitka je napokon prestala. Šuma se pomirila s preprekom koju je podigao njezin neprijatelj. Zatim je izborila sličan status quo s drugom šumom koja ju je napadala s druge strane.

Granice demarkaciona područja postale su prirodne, kao što je bilo

prirodno veliko slano more na jugu i visoki ledeni vrhunci čiji se led nije otapao cijele godine.

Kao što je to činila u bitki protiv dvaju svojih neprijatelja, šuma je sad usredotočila sve svoje snage protiv broda napadača. Drveće je počelo rasti za stopu svakih nekoliko minuta. Puzavice su se uspele na drveće i prebacile preko vrha broda. Bezbrojne lijane brzale su preko kovine i omatale drveće na drugoj strani. Korijenje tog drveća zakopalo se duboko u zemlju i usidrilo u slojevima stijena težih od ijednog broda što je ikad bio sagrađen. Debla su postajala deblja, a lijane su se proširile u čudovišno debele kablove.

Kad je svjetlo prvoga dana prešlo u sumrak, brod se našao zakopan pod tisućama tona drveta, skriven u lišću tako debelom da nijedan njegov dio više nije bio vidljiv. Došlo je vrijeme konačna obračuna.

Neposredno pošto se spustio mrak, sićušno korijenje počelo je, isprva nespretno, opipavati donji dio broda. Korijenje je bilo beskrajno maleno, tako sitno da su njegovi izdanci na vrhovima imali promjer od jedva nekoliko atoma, tako maleno da je u usporedbi s njima čvrsta kovina izgledala poput prazna prostora. Korjenčići su bili tako nevjerojatno maleni da su lako prodrli u najčvršći čelik.

U taj čas, kao da je samo na to čekao, brod je poduzeo protuakciju. Kovina se ugrijala, postala vrela, a zatim se užarila do usijanja. Bilo je to dovoljno. Sitni korjenčići smežurali su se i uginuli. Veće korijenje koje je okruživalo kovinaste zidove polako se zapalilo kad ga je zahvatila ubitačna jara.

Na površini je počelo strahovito razaranje. Plamenovi su šiknuli kroz stotine otvora brodske površine. Prvo su počele gorjeti lijane, a zatim i drveće. Nije to bio plamen nekontrolirane vatre, nije bilo žestoka požara koji se prenosi s drveta na drvo nezadrživim bijesom ognja. Davno prije šuma je naučila kako da kontrolira vatru koju bi izazvao grom ili spontano tinjanje. Trebalo je samo da se drvni sok pošalje u napadnuta područja. Što zelenije drvo to ga je natapala veća količina soka i vatra je morala biti snažnija da bi moglo gorjeti. Šuma se odmah nije mogla prisjetiti da li se ikad prije sukobila s vatrom koja bi stvarala prave prodore duž linija stabala što su lučila ljepljiv sok iz svake pore svoje kore.

Ova je vatra to mogla učiniti. Ona se razlikovala. Nije to bio naprosto oganj, bila je to energija. Ona se nije hranila drvetom, hranila se samom sobom.

Ta je činjenica napokon potpuno obnovila sjećanje šume. Jasno i nepogrešivo sjećanje na ono što je uradila davno da bi oslobodila sebe i svoj planet broda nalik na ovaj. Počela se povlačiti iz njegove blizine. Napustila je spaljeno drveće i guštaru kojima je pokušala zarobiti svoga neprijatelja. Kad je dragocjeni drvni sok bio povučen u zdravo drveće, što je sad podiglo drugu liniju obrane, plamenovi su buknuli

sjajniji i vatra je plamsala takvom žestinom da je cijeli prostor bio okupan sablasnom svjetlošću. Bilo je potrebna neko vrijeme dok šuma nije shvatila da plameni zraci više ne struje iz broda i da preostali žar i dim dolaze od drveta što je gorjelo.

Bilo je to, prisjećala se, upravo ono što se događalo u prošlosti. Pomamno, iako ponešto nevoljko, šuma je počela ostvarivati jedini način da se riješi uljeza. Pomamno, jer je potajno bila svjesna da je plamenovi iz broda mogu potpuno uništiti. Nevoljko, jer je način obrane koji je pripremala donosio sa sobom patnju i razaranje, što će ih donijeti udarci energije jedva nešto manje snažni od onih kojima se na nju oborio svemirski brod. Deseci tisuća korjenčića počeli su rasti prema stijenama i geološkim formacijama, koje su do tada pažljivo zaobilazili, od vremena dolaska posljednjega broda. Unatoč žurbi, sam je proces bio polagan. Malo korijenje, trepereći od nelagodna predosjećaja, prisililo se na prodor u udaljene, duboke naslage, iz kojih je unutrašnjim procesom osmoze počelo razdvajati zrnca čiste kovine od nečista, prirodna materijala. Zrnca su bila gotovo isto tako malena kao i korijenje koje je prije bilo prodrlo u čelične zidove broda, dovoljno malena da se mogu prenijeti, rastvorena u drvnom soku, kroz labirinte većega korijenja.

Uskoro je na tisuće zrnaca plovilo kanalima, a onda ih je bilo na milijune. Iako je svako za sebe bilo sićušno, tlo u kojem je šuma počela taložiti zrnca, uskoro je blistao u svjetlu vatre što je jenjavala. Kad se sunce toga udaljenog svijeta podiglo iznad horizonta, srebrnasta se sjaj prostirao stotine stopa oko broda.

Ubrzo nakon podneva stroj je pokazao da je svjestan onoga što se događa. Niz otvora pojavilo se u njegovim zidovima i leteći su predmeti isplutali iz njih. Spustili su se na tlo i počeli skupljati srebrnastu materiju duguljastim predmetima koji su finu prašinu usisavali u ravnomjernim količinama. Radila su uporno i krajnje pažljivo. Sat prije mraka strojevi su sakupili dvanaest tona najfinije prašine urana 235.

Kad je pala noć, sve su dvonošne stvari nestale u unutrašnjosti broda, otvori su se zatvorili. Dugačka silhueta u obliku torpeda polako se podigla uvis i krenula prema nebu još obasjanom suncem.

Šuma je postala svjesna situacije kad je njezino korijenje, duboko ispod mjesta na kojem je stajao brod, izvijestilo o iznenadnom smanjenju pritiska. Prošlo je više sati prije nego što je zaključila da joj je uspjelo otjerati neprijatelja. A protekli su dugi sati prije no što je shvatila da prašina urana, što je još uvijek ležala na tome mjestu, mora smjesta biti uklonjena. Zračenje je bilo preintenzivno i zahvaćalo je preveliki prostor.

Neočekivan događaj što je uslijedio zbio se zbog vrlo jednostavna razloga. Šuma je izdvojila radioaktivni materijal iz stijena. Da bi ga se

riješila, morala ga je vratiti u najbliže stijene koje su bile u stanju asporbirati radioaktivnost. Šumi se to činilo posve jednostavnim. Jedan sat pošto je počela provoditi svoj plan u djelo, golema se gljiva nuklearne eksplozije podigla u stratosferu.

Bilo je to nešto golema, nešto što šuma nije mogla pojmiti. Još nikad dotad nije vidjela ni čula smrt tako golemih razmjera. Bilo je to dragocjeno iskustvo. Strahovit orkan sravnio je sa zemljom četvorne milje drveća, toplotni udar i radijacija razbuktali su vatre s kojima se borila satima. Straha je polako nestalo kad se prisjetila da se i to dogodilo jednom u davna vremena. Sjećanje je potisnula jasna vizija prilike što joj se pružala...

Neposredno poslije svanuća idućeg jutra šuma je napala. Njezina žrtva bila je šuma što je — prema varljivu sjećanju — jednom davno zauzela njezin teritorij.

Uzduž cijeloga fronta što se prostirao između dvaju gorostasa buknula su atomske vatre. Snažna barijera drveća, koja je predstavljala vanjsku liniju obrane druge šume pala je pod udarcima strahovite energije.

Neprijatelj je reagirao normalno i povukao sve svoje rezerve drvnog soka. Kad je usredotočio svu svoju energiju na ogroman posao učvršćenja nove linije obrane, bombe su ponovo prasnule. Eksplozije su raznijele glavne zalihe sokova neprijatelja. Neprijatelj nije shvaćao što se događa i bio je izgubljen.

U ničiju zemlju, gdje su pale bombe, šuma napadač krenula je gotovo beskrajnom množinom korijenja. Gdje god je naišla na otpor bljesnula je nuklearna eksplozija. Uskoro, u podne idućeg dana, titanska eksplozija razorila je osjetljivu masu središnjeg drveća i bitka se završila.

Šumi su bili potrebni mjeseci da se razraste na području svoga poraženog neprijatelja, da istisne tuđe korijenje što je umiralo, da zavlada drvećem bez obrane i nepovratno ga u ključi u svoj posjed.

Kad je taj posao bio završen, okrenula se svom snagom protiv šume sa svoje druge strane. I ovaj put je napala atomskim udarom i paklenom je vatrom pokušala slomiti protivnika.

Odgovorila joj je jednaka sila. Eksplozija atoma.

Njezino je znanje prodrlo kroz barijeru isprepletenim korijenjem što je razdvajalo dvije šume.

Dva su čudovišta gotovo razorila jedno drugo. I preživjeli su samo bijedni ostaci koji su započeli mučan proces obnove. Kako su godine prolazile, sjećanje na ono što se zbilo postupno je blijedilo. Ono nije bilo nevažno. Brodovi su, zapravo, i dalje stizali. No, čak da se šuma i sjećala kako joj je to polazilo za rukom, njezine atomske bombe ne bi na neki način, eksplodirale u blizini broda.

Da bi se uljez otjerao, valjalo je poduzeti da se stroj okruži

debelom naslagom fine radioaktivne tvari. Brod bi je krajnje brižljivo sakupio, a zatim nestajao najvećom brzinom.

Pobjeda je bila tako jednostavna stvar.

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A. München)

POVRATAK OPEKE

Ludvik Souček:
Čertik Mefisto
Preveo Predrag Jirasek
Faust
Al'kako ćemo van iz kuće te?
Ti nemaš kola, sluge, zaprege?
Mefisto
Taj plašt nam treba tek rasprostrijeti,
On u visine će nas ponijeti.
Al'nemoj na put smjeli taj
Da nosiš velik zavežljaj.
Priredit malo ognjenog ću zraka,
On začas će nas dići do oblaka.
J. W. G o e t h e *»FAUST«*

Fizičar je nemirno koračao pločnikom što je dijelio ulica prepunu automobila od upravo nevjerojatno raznolikoga i dostojanstvenog svijeta engleskog parka, ograđenog žičanom ogradom, dovoljno gustom da ubacivanje papira ili ogrizaka na brižljivo njegovani travnjak učini nešto malo kompliciranijim a da bi vrijedilo truda. Neka je stabla jesen poprskala žutim, narančastim i crvenim tonovima, ali većina je lišća još uvijek prkosila, možda u ponešto naivnoj nadi da će ovaj put posve sigurno nadmudriti zimu i izdržati do proljeća. A potom će se vidjeti.

Fizičar je već treći ili četvrti put nervoznom kretnjom bacio pogled na sat. Kao uvijek i sad je prerano došao na dogovoreno mjesto, pa se nevoljko i nespretno, s izrazom nezadovoljstva, ugibao prolaznicima što su navirali iz radionica i kancelarija i još bog zna otkud, pod prigušenim svjetlom uličnih svjetiljaka što su se, dotad utopljene u predvečernjem svjetlu, počele paliti jedna za drugom. Napokon je stigao.

— Sigurno se već ljutiš? postariji je čovjek žmirnuo na nj iza toliko debelih stakala naočala da su njegovu licu pri davale izraz bespomoćna mučeništva. — Vozim se...

— Znam, znam, Alfi — odmahnuo je Fizičar rukom. — Ja sam kriv. Jesi li donio?

Alf je kimnuo.

— Dakako. Mislim da je to ono što si htio.

— Nećemo sada — nemirno ga je prekinuo Fizičar. — Pričekaj... dok stignemo.

Pronašao je u džepu svežanj ključeva i jednim od njih otključao

bravu spretno sakrivenu u golemoj masi kovana ukrasa na mreži ulaznih vrata što su vodila u park. Iza vrata prostirao se drugi svijet, ispunjen otužnim mirisom lišća što je trunulo, jedva čujnim šuškanjem nevidljivih stvorenja, s posve neuobičajenom mekoćom staza, posutih debelim slojem vlažna pijeska. Ostavili su po strani visoku zgradu čiji graditelj nije osobito energično nastojao spojiti klasičnu i tradicionalnu arhitekturu s funkcionalnom svrhovitošću suvremenoga znanstvenog instituta. Fizičar, neprekidno pola koraka ispred Alfa, koji ga je pratio ponešto zadihan i s aktovkom grčevito pritisnutom k bedru, skrenuo je prema travom obraslom brežuljku što je ispunio zabačeni kut parka, sa dviju strana okružen visokim zidom. Tek na udaljenosti od nekoliko koraka u polumraku večeri, zahvaljujući odsjaju svjetla udaljene ulice, moglo se razabrati da je brežuljak zapravo betonska građevina, koja je radi estetske cjelovitosti parka, a možda i iz drugih razloga, djelomično prekrivena slojem gline obraslim travom. Na oblim bokovima bunkera (jer taj je naziv građevini ponajbolje pristajao) Alf je primijetio čak i pokušaje ambiciozna vrtlara da i taj travnjak održi u savršenu stanju, a taj je, međutim, osim brižljiva sijanja, očito zahtijevao i svakodnevno šišanje još najmanje trista godina. Svaki početak je težak.

Fizičar je odabrao slijedeći ključ i otključao vrata obložena plastikom što je uspješno imitirala drvenu intarziju. Kad ih je odškrinuo, pokazalo se da je to zapravo nekoliko decimetara debela blindirana ploča što je bešumno prianjala profiliranim stranicama u masivni čelični okvir. Alf se nejasno prisjećao da je nešto slično gledao u kriminalističkim televizijskim serijama o uspjelim pljačkama banaka. Takva su vrata zatvarala njihove žuđene trezore.

Hodnik u bunkeru osvjetljavalo je mutno svjetlo skrivenih žarulja. Cijeli je objekt očito bio čvrsto i solidno sagrađen od slojeva čelika i betona položenih jedan na drugi, a možda još i čega drugoga. Blindirana su se vrata zatvorila, utihlo je šuškanje skrivenih stanovnika parka, a blagi miris truleži polako je slabio. Potisnuo ga je ništa manje diskretan miris ozona i one osobite, nedefinirane jetkosti što se javlja pri radu elektronskih uređaja. Poslužitelji radara dobro je poznaju i sigurno znaju o čemu je riječ.

— E, da vidimo — ispruži ruku Fizičar.

Uz malo oklijevanje, koje je prije bilo izazvano osjećajem nedostatka formalnosti nego nepovjerenjem, o kojem razumljivo nije moglo biti ni govora, Alf je povukao patentni zatvarač na aktovki i posegnuo za kutijicom od pjenasta polistirena, na kojoj je široka gumena traka obje njene polovice čvrsto držala jednu uz drugu. U mekanu ležištu, što je oblikom točno odgovaralo obrisima predmeta, ležala je stvar prilično neugledna izgleda, stvar što je nalikovala komadu potpuno trošne kožne torbe na kojoj je vrijeme ostavilo svoje

tragove, ili fragmentu nestručno paljene opeke. Fizičar je posegnuo u ležište kutije svojim kratkim prstima plosnatih nokata.

— Pazi, molim te — gotovo je bolno jeknuo Alf i njegov paćenički izraz se pojačao. — Ja bih, znaš...

— Pa hoćemo li pokušati napraviti s tim nešto, ili ne? — dreknuo je Fizičar, na kojeg se očito prenio vidljivi Alfov nemir. — Ako ne, onda . .

— Hoću, svakako, samo to... to je, znaš, izvan moje nadležnosti, ali ako ti stvar uspije, bit će to... mislim, genijalno. Zbilja!

Fizičar je napravio grimasu genijalnom uspjehu koji bi trebala omogućiti jedna neugledna opeka, a i Alfovoj nadaleko poznatoj nesigurnosti. Da sâm sistematski nije prekoračivao svoje kompetencije u svim mogućim, prije svega etičkim pravcima, ne bi tu sad stajao ni taj stari smušenjak i prijatelj Alf, a ni on sam. Ne bi tu bilo ni bunkera, a dakako ni kronoselektora. Njega ni u kojem slučaju. Samo bi jesen po svoj prilici bila ista, jesen koja se uvijek ponavlja bez i najmanje nade da će tu dosadnu pravilnost osvježiti kakvim čudom. Fizičar, međutim, nije vjerovao u čuda, ali ih je zato izvodio s osobitim zadovoljstvom. Kronoselektor je u tom smislu bio vrhunsko dostignuće.

— Bilo bi dobro da mi kažeš nešto o tom crijepu, Alfi — okretao je fizičar u ruci komad crveno smeđe paljene gline. —Moram se barem približno orijentirati.

Alf je suspregnuo bolno grčenje kutova usana zbog očite fizičareve neučtivosti. Crijep! Za boga miloga!

— To je pločica, otkrivena u Ras Shamri — objasnio je. —Ili, ako hoćeš, u Ugaritu.

Fizičar u tom smislu nije pokazao nikakvih osobitih zahtjeva.

— Potječe iz takozvanog amarenskog razdoblja, kad su vojske starog Egipta pretvorile nekad slavni i moćni Ugarit u prah i pepeo. Jedini dokument o tome zapravo je ova glinena pločica, koju je poslije oštetila vatra. Na njoj je, na žalost, moguće razabrati samo pečat faraona Amenhotepa III. Invazija Ugarita odigrala se, dakle, pretkraj njihove vlasti, a možda i nedugo po nastupu njegova sina Ahnatona. Znaš, bio je to onaj heretik koji je sve stare dobre i provjerene bogove pokušao zamijeniti jednim bogom, Atonom, bogom Sunca.

— Ne znam — rekao je Fizičar. — To prepuštam tebi. Kad je taj... ta stvar otprilike nastala?

Alfu su iza stakala naočala oči bljesnule svetim nadahnućem.

— E, tu smo, prijatelju! Kad bismo to znali, riješili bismo cjelokupni problem datiranja povijesti egipatskoga Novog carstva, Bliskog istoka, Krete i niza ostalih kulturnih krugova, na primjer mikenskog. Obično se razdoblje 18. dinastije, to je da znaš upravo dinastija Amenhotepa i Ahnatona, datira svojim počecima oko godine

1580.

— Naše ere? — ne trepnuvši je upitao Fizičar. Alf je samo progutao.

— Ne, dakako da ne! Prije naše ere. Znači da bi do uništenja Ugarita trebalo doći otprilike oko godine 1375. Samo...

— Samo što?

— Samo što se uspoređivanjem s hebrejskim izvorima utvrdilo da nije isključena golema, gotovo tragična greška da je došlo do ponavljanja nekoliko stoljeća staroegipatske povijesti.

— Ne razumijem.

— Pa, zapravo, ni ja ne shvaćam kako je do toga moglo doći. Naprosto, jedni te isti vladari ponavljaju se, možda, dva puta.

— Aha, misliš kao kad bi Churchilla i Roosevelta jednom smjestili u 16. stoljeće, pa bi se zatim u ljetopisima naših praunuka pojavili opet u dvadesetom, zar ne? — podigao je pogled Fizičar.

— Upravo tako. Samo pod drugim imenima... a i razlika bi bila veća, gotovo 600 godina. Bilo bi to otprilike kao da je jedan Churchill Kolumbov suvremenik, razumiješ? Tada još civilizacijski razvitak nije bio tako brz da bi nam omogućio razlikovanje dvaju razdoblja, na primjer prema tehničkim dostignućima. Churchill 15. i Churchill 20. stoljeća živjeli bi gotovo podjednako. Nikome ne bi ni palo na um da je zapravo riječ o jednoj te istoj osobi. Shvaćaš?

— Ne previše, ali to nije bitno, Alfi. Cijela je preslavna povijest poput španjolske krčme, u kojoj svatko nalazi uglavnom ono što sam donese. Ukratko, ti bi rado vidio tu svoju opeku kako je izgledala u početku, je l'tako?

— Tu tablicu. Svakako. A prije svega stalo mi je do toga da točno datiraš vrijeme njezina nastanka.

— Aha. Pa, u načelu bi išlo. Stvar nam donekle komplicira taj požar, koji je tablicu mogao oštetiti neposredno nakon njezina nastanka. Ti misliš drukčije?

— Do požara je zbilja moglo doći neposredno nakon nas¬tanka tablice. Možda je to bio kakav ultimatum, a odmah zatim pri požaru Ugarita ..

— Poštedi me pojedinosti, Alfi, molim te! Svi ste vi samo gomila fantasta koji uporno podržavate jedan drugoga, a konkretno ne znate ništa. Ukratko, morat ćemo malo pripaziti kad nam se ta tvoja slavna opeka užari. A onda ćemo vidjeti. Dođi, obući ćemo sad nešto neobično.

Alf je napravio začuđen izraz, ali se nije protivio. Fizičar je otvorio vrata koja su vodila iz središnje prostorije bunkera gdje su dosad sjedili na klupi, u prostoriji koja je svojim uređajima nodsjećala na čekaonicu željezničke stanice, ili suda. Pružio je Alfu tešku zaštitnu odjeću, sličnu svemirskom skafandru, s nizom vijaka za stezanje.

Drugu je sam počeo navlačiti preko odijela. Alf je neko vrijeme zbunjeno okretao čudnovati kombinezon, prije no što je otkrio pravi otvor kroz koji je mogao uvući svoje mršavo i malo pogrbljeno tijelo. Na vješalici je opazio dva kuglasta šljema s prozirnim otvorima ispred lica, a neki poluprozirni blještavi premaz pokrivao je preostali dio sfere.

— Čemu to služi? — upitao je nesigurno. — Ja se, dakako, u to ništa ne razumijem, ali...

— Ništa ti ne brini — nehajno ga je prekinuo Fizičar, posvećujući punu pozornost osiguraču vijka. — Tamo su katodne cijevi... i još neke stvari. Zračenje, doduše, ne prekoračuje normalu, ali sigurno je sigurno. A osim toga. nećeš uprljati svoje svečano predavačko odijelo, Alfi.

Da. tamo su katode, pomislio je. A osim njih i još štošta drugo što ti ionako ne bi shvatio, prijatelju Alfi — strahovite sile, sputane — toplo se nadao — magnetskom zamkom moćne superprovodne cijevi, koju je bez prestanka hladio tekući helij. Tamo su goleme električne napetosti. Struje elementarnih čestica, koje bi, da se ukloni mučaljiva i nijema barikada superprovodne klopke, glatko bila u stanju pretvoriti u pepeo cijele gradove. Nalazio se tamo, zapravo, mali model svemirske crne rupe, jedinoga fizikalno prisutnog vremenskog stroja, užasna hobotnica, u kojoj su se materija i prostor pretvorili u nemateriju i neprostor, mjesto kojih su ispunile sile gravitacije. Dakako, u skladu s teorijom. Nešto nezamisliva u stanju je ondje pograbiti čeličnu tračnicu sekundi koje u smjeru vremenske osi jure od beskonačnosti prošlosti k beskonačnosti budućnosti, smotati je poput klupka vune i hitnuti natrag, u susret struji. Nešto što je i na udaljenosti od lijepih nekoliko metara od blindirana tijela kronoselektora u stanju pretvoriti beton u kašastu masu, uništavati drveće (na što se vrtlar bez prestanka žalio), a od pijeska na stazama praviti obrasce kakvi nastaju na metalnoj ploči povlačimo li po njezinu kraju gudalom. Skafandri su, dakako, bili ništavna, gotovo smiješna zaštita, no ipak su donekle snižavali opasnost od radijacije. Fizičar je bio siguran da Alf pod stare dane ne kani osnovati obitelj, a sam se već odavno oprostio s mišlju da bi mogao imati djece. Genetski se, dakle, posve sigurno ništa neće dogoditi, a klinički se, nadajmo se, ništa neće pojaviti. Sve dosad klopka je služila besprijekorno. A one usputne pojave i vrtlarovi prosvjedi bit će ionako puka koincidencija. Uostalom, vrag nek ih nosi, rekao je Fizičar sam sebi. Navukao je debele rukavice od olovom natopljene gume i položio tablicu u pretinac koji je, zapravo, predstavljao transportni mehanizam, sam kronoselektor bio je smješten na više katova ispod poda bunkera.

— Jedva je ušla, mrcina jedna — primijetio je preko ramena Fizičar. — Da je samo malo veća. morali bismo komadić odlomiti.

— Zaboga! — zgrozio se Historičar i srdito brisao oznojena okrugla stakla naočala. — To nikad ne bih...

— Ne boj se, stari moj! Mi ćemo ti poljepšati taj tvoj Amenhotepov telegram. Bar se nadam. Do sada sam se zadovoljavao zahvatima *en detail*, razumiješ, Alfi? Ovo je prvi pokušaj većeg formata.

— To mi laska — ustanovio je Alf. — Ali zašto sam upravo ja taj sretnik?

— Sjetio sam se tebe — ravnodušno je rekao Fizičar — jer sam trebao nešto prilično staro i srazmjerno precizno datirano. Taj tvoj rebus prilično je složen, ali barem ćemo se malo zabaviti.

— Smijem li znati čime si se do sada, hm, zabavljao?

Fizičar je slegnuo ramenima.

— Svime što mi je bilo pri ruci. Promatrao sam, recimo, muhu kako se postupno pretvara u crva, u jaje i zatim u Ništa, puno joj baš ne treba, znaš.

— Kako to: Ništa? — zabrinuto je pitao Alf. — Pa to bi i naša tablica...

— Moglo bi tako završiti kad bismo se ponašali kao mlada supruga koja telefonira prijateljici dok peče odreske. A toga se mi ne moramo bojati. Telefon sam ovdje samome sebi zabranio, pa ćemo pripaziti. Zatvori skafander i pričvrsti šljem, Alfi, pogledaj, ovako.

Spretnim pokretima kratkih prstiju pritisnuo je magnetski zaponac i pričvrstio srebrni mjehur s prozirnim prozorčićem uz okrugli kovinasti ovratnik. Alf ga je oponašao sve prije samo ne spretno, ali je u posljednji trenutak opet podigao šljem.

— Čuj... — rekao je potišteno.

Fizičar ga je upitno pogledao kroz prozirni otvor, a zatim je, ne skrivajući nestrpljenje, i on skinuo šljem.

— Što je opet, molim te?

— Ništa, ništa. Znaš kad sam već... a kako to, zapravo, radiš? S tim vremenom, mislim. Kao povjesničar —

Fizičar se nacerio, očito raspoložen.

— Ničeg se ne boj! Zbog toga nećeš ostati bez namještenja, Alfi. Ne mogu, na žalost, zadovoljiti tvoju znatiželju, jer, kao što je poznato, povratak u prošlost, suprotno struji vremena, doslovce naprosto nije moguć. Ali ja sam ti onaj idiot koji to nije znao, a kome je to uspjelo. Čekaj, ne prekidaj me — kretnjom je zaustavio Alfa. — Ovako ti je to: jedini fizikalno moguć vremenski stroj jest crna rupa, koja nastaje gravitacijskim kolapsom zvijezda određena tipa. Čovjek koji bi se, dakako posve teorijski — našao unutar Schwarzschildova polumjera u takvoj crnoj rupi bio bi u stanju u brzom slijedu pratiti cijelu buduću povijest svemira. Tamo mu baš ne bi bilo osobito ugodno, utroba visoke peći u usporedbi je s crnom rupom za život upravo sredina rajskog blaženstva, a, uostalom, tako veliki zahvat apsolutno nam je

nepristupačan. Zadovoljio sam se nečim mnogo jednostavnijim, što je crna rupa uglavnom nadahnula. S muhama je do sada išlo. Vidjet ćemo što će učiniti tvoja tablica.

— Do sada mi nisi objasnio apsolutno ništa — zbunjeno je rekao Alf.

— Do sada ne, a neću ti, čini se, ništa ni objasniti, jer ionako ćeš shvatiti frišku figu. Pokušat ću ti ukratko — značajno je bacio pogled na sat ugrađen u zidu — objasniti načelo kronoselektora jednom prihvatljivom analogijom. Znaš li koji je osnovni zakon svijeta, Alfi?

Alf se zamislio.

— Ljubi bližnjeg svoga?

Fizičar se ukočio, a zatim je iskreno zahihotao.

— Za to ne znam, starče, i u svom životu to na vlastitoj koži nisam iskusio. Mislio sam na nešto drugo: mislio sam na očigledne i nedvojbene zakonitosti našega svijeta, makrosvijeta, koje su statistički rezultat vjerojatnosti naprosto neuređenog i tim zakonitostima nepotčinjenog mikrosvijeta, dakle, atoma i njihovih čestica. Mi očekujemo sigurno da će voda za čaj nad plamenom početi kipjeti, jer je to vjerojatno i iskustvom potvrđeno. Postoji, međutim, i mogućnost da se ona napola zaledi, kad bi koji spretnjaković tako djelovao na gibanje molekula da se prestanu gibati kako im drago. Kad bi toplinsko titranje molekula u tvom cijenjenom tijelu kojim slučajem postalo jednosmjerno, odletio bi u svemir poput rakete. Takvog spretnjakovića koji je u stanju razvrstavati molekule i atome fizičari su teorijski zamislili. Zovu ga Maxwellov demončić, i on nam čak tu i tamo u jednadžbama i služi. S vremenom je, vidiš, posve ista stvar. Naš svemir prepun je elementarnih čestica vremena, ja ih zasad nazivam krononima — koji se gibaju posve neorganizirano, a rezultat je te neorganiziranosti naše vrijeme, koje lijepo protječe jer mu to nalaže zakon vjerojatnosti. Mogućnost da se tu i tamo počne brže kretati naprijed ili da se vrati unatrag beznačajna je i zapravo isključena, sve dok...«

— Sve dok? — tiho je rekao Alf.

— ... sve dok u igru ne uđe moj demončić, koji je u stanju, dakako samo na ograničenu prostoru, zgrabiti za vrat odabrane kronone i izbacivati ih jednoga za drugim, recimo na muhu, ili na taj tvoj slavni crijep. Materija, bombardirana negativnim vremenom, razumiješ — shvaćaš li što time želim reći? — prebacuje se u prošlost. Pomlađuje se. Kadšto i previše, teko da se ne zanosim iluzijama da bismo se ti ili ja u dogledno vrijeme bez ikakve opasnosti mogli vratiti u sretne godine prvih batina. Samo — tko zna?

— A pozitivno vrijeme?

— Ti misliš budućnost, zar ne? — Fizičar je zavrtio glavom. — Na ovaj način to, na žalost, ne ide. Barem ne s ovim strojem. Kao fizičara

to me, razumljivo, ždere, ali filozofski uzeto tako je i bolje, zar ne?

Alf je slegnuo ramenima.

— Ja sam povjesničar, pa onda...

— Da, da, shvaćam — nestrpljivo ga je prekinuo Fizičar. — Već je vrijeme, Alfi! Obuci se već jednom, molim te. Ako budemo malo galamili, čut ćemo se i kroz šljemove. Moj je demončić tiho stvorenje, iako ne baš previše mirno.

Za nekoliko minuta završili su sve pripreme. Fizičar je otvorio pregradu u zidu, koja je do tada skrivala neosvijetljeni ekran i nekoliko brojčanika. Pritisnuo je prekidač. Iz dubine ekrana isplovila je slika spaljene i okrnjene tablice Amenhotepa III, s mračnim proročanstvom o uništenju cvatućega grada Ugarita. Televizijska kamera nemilosrdno je otkrivala svaku napuklinu, prorez i vatrom oštećenu površinu pretvorenu u bezličnu masu.

— Počinjemo, Alfi — čuo je Historičar udaljeni glas Fizičarev. — Izvolite se ukrcati. Za početak ćemo se malo požuriti. Ako si u pravu, uglavnom se ništa neće dogoditi dobrih 2000 godina unatrag, zar ne?

Alf je kimnuo, iako je to u šljemu skafandra bilo teško.

Fizičar je manipulirao komandnim uređajima na panelu. Kazaljke su se pokrenule i počele putovati po brojčanicima smisao kojih Alf nije shvaćao. Neke su treperile, druge su pužući sporo napredovale od brojke do brojke. Ekran je malo potamnio, prijem slike kao da se pogoršao, ali nakon kratkog vremena Alf je primijetio da sniježenje prouzrokuje nešto poput čađe, što je gusto padalo cijelom plohom slike nestajući na njezinom donjem bridu. Fizičar je naslutio njegovo pitanje.

— Vrijeme — rekao je. — To vrijeme sniježi, znaš. Ne znam što je to i zašto je tako, ali tako očito mora biti. Napokon, zašto i ne bi? Da možda nisi čekao da se pojavi starina Kronos osobno, sa svojom krivom batinom?

Vrijeme je sniježilo crnom čađom, vraćalo se, probijalo protiv struje poput bjelice što se vraća nasuprot brzicama, poput leptira koji uzlijeće kroz tuču, poput usamljena vojnika što disciplinirano maršira kroz kišu kugala. Alf je primijetio da se neke sitne pojedinosti tablice naglo mijenjaju. Tu bi nestala napuklina, tamo bi se popunio otrgnuti fragment. Nalikovalo je to na komičan film koji dobro raspoloženi kino operater sa smislom za lopovluke pušta unazad, sa skakačima koji izlijeću iz vode natrag na trambulin, a razbijeni tanjuri klize stapajući se u svoj prvotni lik u nespretnim rukama. Tablica je postajala suvremenik davno zaboravljenih ratova, pokraj nje promicale su kormilom unaprijed zmajske korablje Vikinga, padala su carstva, zapravo se rađala, i u tren oka nestajala u prvotnom kristaliničnom, kaotičnom rastvoru nomadskih plemena. Alf je osjećao strahovitu težinu. Disao je isprekidano i s poteškoćama, jednom je

rukom pritiskao materiju skafandra na grudi, a drugom je prtljao oko magnetskog zaponca.

— Pusti to na miru — promuklo je naredio Fizičar. — I to je sasvim normalno. Svaka zabava vrijedi svoju cijenu.

Vrijeme je sniježilo.

— Približavamo se sedmom stoljeću. Usporit ću da slučajno ne bismo štogod preskočili, Alfi. Tu je negdje i onaj tvoj noviji mogući datum.

Vrijeme je sniježilo u sedmom stoljeću prije Krista. U Lidiji se pojavio prvi kovani novac. Pobješnjeli Sankerib sravnio je sa zemljom Babilon, svom nasljedniku Assarhaddonu za zabavu. Cvjetali su Milet, Efez i Korint. U Rimu su vladali kraljevi, a netko nepoznat utiskivao je u mekanu glinu »Ep o Gilgamešu«. Tablica se probijala unatrag godinu za godinom, desetljeće za desetljećem, stoljeće za stoljećem. Trajala je u vremenu. Alfu su s čela kapale teške kaplje znoja, škakljale ga po obrazima i pekle u očima.

— Jednu pretpostavku mirno možemo prekrižiti, Alfi — rekao je Fizičar i sam se boreći s mučninom. — Već smo protutnjali godinu tisućitu. Sada više... pazi!

Jedna od kazaljki na komandnom panelu stigla je gotovo do kraja skale, a zatim se naglo vratila na polaznu poziciju. Fizičar je strelovito pritisnuo prekidač. Crno sniježenje je prestalo.

Obojica su se nadvili nad ekran. Tablica je pred njima ležala potpuno izmijenjena, prekrivena tisućama tragova ptica što su trčkarale mokrim pijeskom plaže. Klinopisni znakovi gusto su ispunjavali cijelu njezinu površinu, a pečat faraona Amenhotepa III pomaljao se iz njih poput zlokobnog mjeseca u posljednjoj četvrti, okružen izduženim ovalom kartuše. Alf je a olakšanjem odahnuo.

— Otprilike 1230 — rekao je Fizičar pogleda upravljenog na okance iza kojeg su do trenutka kad je pritisnuo prekidač hitro skakale brojke. — Na dlaku ti, na žalost, ne mogu reći, siroticu smo već potopili prilično duboko. Bio je to požar. Dobro da sam primijetio naglo povećanje topline i da nam se ta tvoja dragocjenost nije pretvorila u grudu blata, Alfi. Požar ju je očito zadesio prilično vremena pošto je ta tvoja glinena posjetnica bila uručena. Da nastavim?

— Još uvijek izgleda prilično staro — rekao je Alf. — Vidiš li te napukline? Mislim da bismo možda mogli...

Fizičar se bezglasno nasmije — glasni smijeh bio bi pre više naporan. Da, znanstvenici su, dakako, svagda i uvijek isti.

— Za svaki slučaj — rekao je i iz pregrade na upravljačkom pultu izvukao fotografski aparat pričvršćen na pokretnu polugu. Napravio je nekoliko snimaka ekrana. — To je bolje, sa svaki slučaj. Onda, koliko još?

Alf je razmišljao.

— Sto godina bismo se još mirno mogli usuditi.

— Čini se da si se brzo uživio u ulogu Fausta, prijatelju — rekao je Fizičar.

»O, molim, samo uzmite,
ni u čem neću vas sputati,
hoćete l' štogod prigristi,
u letu komad zgrabite!
Sad hrabro i bez nutkanja!
Služi vam spremni Mefisto .. .«

Opet je pritisnuo prekidač i vrijeme je polako nastavilo silaziti sniježenjem crnih čestica čađi sekundi i minuta. Fizičar je napeto pratio brojčanike, posebno motreći na okance što je odbrojavalo prošlost. Nekoliko je puta neodlučno prinio prst panelu, a zatim ga opet povukao.

— Što je? — upitao je Alf.

— Ne znam. Kronoselektor nailazi na neki otpor. Silazimo kroz vrijeme polakše nego prije. Svi uređaji rade na granici preopterećenosti. Čini se da ćemo morati prekinutu

— Demončić se umorio? — pokušao se našaliti Alf.

— Možda. Nije isključeno da se približavamo nekoj vremenskoj prepreci. Na tom području još se nismo ni orijentirati. Moramo dopustiti mogućnost svega što nije apsolutno isključeno. A ja se, istini za volju, ne prisjećam ničega što bi bilo isključeno. Vidiš — stali smo.

— Kako to — stali?

— Tako kako kažem. Tvoja se tablica zaustavila u vremenu negdje blizu datuma svog nastanka. Otpor vremena suviše je jak. Ne mogu riskirati cijeli uređaj; direktor bi me bestijalno umorio. Demončić je za danas grogi.

— A što ćemo s tablicom?

— Ostavit ćemo je ondje gdje je sada. Tamo se, prijatelju, sad događaju stvari od kojih je najbolje da se držimo po strani. Tablica miruje u vremenu osvajanja Ugarita i odbija da se pomakne. Kad se, napokon, sretno vratila kući... Pokušat ćemo je sutra maknuti natrag.

Isključio je glavni prekidač i ekran je zatamnio. Neke kazaljke grčevitim su se hodom vratile na nulte točke.

— Čudan je to osjećaj da se nedaleko od nas nalazi nešto u svome vremenu, udaljenom više od tri tisuće godina — rekao je Alf brišući maramicom znoj s lica. Šljem skafandra odložio je s uzdahom olakšanja. — Što ti misliš?

— To ti se Čini čudnim? Možda zbilja i jest — ali samo zato što smo naučili promatrati vrijeme kao neminovno jednosmjernu veličinu. Kad moj demončić odraste i usavrši se... Ali, ne trčimo pred rudo.

Obojica su skinuli skafandre i na hodniku ih objesili poput

mlohavih hitinoznih košuljica larvi što su ih napustili leptiri. Fizičar je iz foto aparata izvadio film i nemarno gurnuo kazetu u džep.

— Strpi se do sutra, Alfi. Kad si već imao dovoljno strpljenja za štrapac dug tri tisuće godina, pričekat ćeš još jedan dan, zar ne?

Alf se složio smijući se i prošao kroz teška vrata bunkera koja mu je Fizičar odškrinuo. Kad je okretao tanki ključ u kompliciranoj bravi, postao je svjestan da nešto nije u redu. Nije osjećao vlažnost jesenskog truljenja već upravo suprotno — suhu jaru zasićenu jetkim mirisom dima. I svjetlo se promijenilo. Udaljeni odbljesci što su dopirali do bunkera nisu bili hladno svjetlo žarulja već živi ognjevi. Hitro se okrenuo da bi vidio kako Alf tiho i nepatetično pada na tlo i kako mu iz leđa strši nekoliko dugih crnih predmeta.

Parka je nestalo. Uokolo se prostirala pješčana pustinja iz koje su, tamo gdje je još prije nekoliko sati bila žičana ograda, stršile zadimljene ruševine nekih koliba. U širokom polukrugu oko bunkera, koji je sad nelogično odudarao od svoje okolice, stajalo je nekoliko dvokolica u koje su bili upregnuti konji. Na svakoj po tri gotovo posve gola čovjeka, sa čudnim šljemovima na glavama. Jedni od njih, vozari, pridržavali su uzde konja, drugi su iznad glava visoko dizali buktinje što su lelujavim plamenovima osvjetljavale cijeli prizor. A treći su zapinjali duge crne lukove. Bila je to posljednja slika u Fizičarevim zjenicama, koja je za djelić sekunde prethodila njegovoj posljednjoj misli: taj prokleti crijep doista je stigao kući.

MEĐU DIDONIJANCIMA

Poul Anderson:
(iz »The Rebel Worlds«)
Preveo Goran Pavelić

Roman »Pobunjeni svjetovi«, iz kojega ovdje objavljujemo ulomak, umnogome je karakterističan primjer Andersonova pisanja. Poul Anderson (rođen 1926) diplomirao je fiziku, matematiku i filozofiju. Od 1947, kad je počeo objavljivati, Anderson nerijetko u svoja djela unosi elemente epskog načina kazivanja. A taj je način i pogodan za teme kojima se Anderson bavi u svojim djelima: sudbine galaktičkih carstava, međuplanetarni ratovi i vremensko putovanje. No, u sklopu cijele te grandioznosti on ne zanemaruje čovjeka kao pojedinca. Njegovi romani (i »Pobunjeni svjetovi« među njima) ponekad dosežu ozbiljnu akcionost prave »space opere« (u pozitivnom smislu), ali uvijek je u tome prisutan i čovjek, ljudi sa svojim sudbinama i životima. Zato je i izabran ovaj dio romana, u kojem dolazi do uzbudljivog susreta dviju različitih rasa. Ljudi što su preživjeli napad u svemiru dolaze u dodir sa čudnom kulturom bića na planetu na kojem su se uspjeli spasiti. Anderson vješto i logički gradi sliku potpuno strane civilizacije, koja je djelić mozaika u ratu što ga vode zemaljsko carstvo i pobunjeni svjetovi. (G. P.)

Brod takvog oblika, uzak i duguljast, što je jurio za njima nekoliko posljednjih kilometara, nije bio namijenjen za miroljubive svrhe. Bio je jednostavne proizvodnje, očito ne iz gradilišta Imperija. Imao je potpuno naoružanje, kao i **Asieneueve**, ravnomjerno raspoređeno po trupu. Šiljat pramac i spuštena krila označavali su da taj brod može ulaziti u atmosferu češće nego njegov zemaljski suparnik... da bi krenuo u pljačku.

Barbari, sine Flandryju. *Iz neke divlje zemlje, s nekoga divljeg planeta, gdje su možda još prije stotinjak godina ratovali čelikom, samo je netko pronašao koristi — vojne ili komercijalne — da ih nauči letu kroz svemir i opskrbio ih letjelicama i osnovnim znanjem... Nije ni čudo što nam nisu odgovorili. Vjerojatno nitko na brodu ne zna anglijski!*

— Bijelo svjetlo — zapovijedi on. — Emitiraj »pax«. Moraju prepoznati znak mira. Hugh McCormac ih ne bi uzeo (jer to je učinio) da nisu imali dodira s njegovom civilizacijom.

Naređenje je bilo izvršeno odmah.

Na plaćeničkom se brodu pojave plavo bijele mrlje energije nakon kojih su slijedili projektili.

Flandry začuje zveket rastrgane kovine. Pritisne dugme za borbu. Odgovor Asieneueve bio je trenutan. Bio je to odgovor samog broda. Na takvim blizinama čovjek nije mogao primjećivati ono što se događa

a kamoli brzo reagirati. Blasterski top opali. Njegovi protuprojektili polete prema onome što je bilo ispaljeno na nj. Sekundu zatim cijevi se otvore da bi ispustile svoje velike ptice.

Nuklearne su detonacije divljale. Elektromagnetska polja mogla su otkloniti kišu iona ali ne i zračenje topline i rendgenske zrake, ni nalet energije i napad materijalnih torpeda. To moraju učiniti interceptori, budu li mogli.

Barbari su imali znatnu prednost, s obzirom na planet, u brzini i visini. Takvoj se meti bilo teško približiti i teško je bilo probiti njeno obrambeno polje.

Ipak, dugogodišnja Rovijanska uvježbanost donijela je ploda. Plamen naglo proklju̇ča oko neprijatelja. Usijani su komadi letjeli s mjesta gdje se nalazio oklop. Iskrivljen, zgnječen, opaljen, napola istopljen, ostatak broda odletio je kometnom stazom oko planeta natrag u vanjski svemir.

Ali Zemljani se nisu mogli izvući. Stručnjaci za taktiku izračunali su da je vjerojatno vrijeme trajanja za razarač u takvom sukobu manje od tri minute. Plameni jezici su pržili i uništavali životne dijelove Asieneueve. Nijedna bojna glava nije je pogodila izravnim udarom tako da je do kraja uništi; ali tri su eksplozije bile tako blizu da je njihov udar zaderao u trup, ričući, spaljujući i razbijajući strojeve kao da su od porcelana, bacajući ljude i razdirajući ih poput crvenih lutaka od krpa.

Flandry opazi napuklinu na mostu. Čelična krhotina prereže jednog Rovijanca napola, kao što bi cirkularna pila prerezala drvo. Krv šikne, raspr̀si se u maglu od kapljica zbog iznenadnog bestežinskog stanja, nestane zbog smanjenog pritiska i iščezne, ostadoše samo razbacane mrlje. Zapanjen, zaglušen, Flandry je uspio zatvoriti pregradu i navući rukavice što ih je zaboravio staviti prije nego što je sav zrak nestao kroz rupu; krvario je iz nosa i ušiju.

Tada zavlada tišina. Razarač je umrtvljenih strojeva dostigao krajnju visinu što mu je dopuštala brzina i sada je počeo padati prema planetu.

*

Nijedan od čamaca nije bio sačuvan. Ako nisu bili potpuno uništeni, najvažniji im sustavi nisu radili. Nije bilo vremena za popravke ili sastavljanje. Tek je jedna od četiri letjelice ulijevala slabu nadu. Iako fuzioni generator nije radio, njeni su akumulatori mogli pokrenuti dva pogonska čunja što su se činili upotrebljivi; upravljački instrumenti i kontrole također su bili u redu. Aerodinamičko spuštanje bilo je moguće. Svi su iskusni piloti bili ubijeni ili ranjeni — ali Flandry je letio u bojnim letjelicama prije nego što je prešao u

Obavještajnu službu.

Tek što su inženjeri uspjeli sastaviti potrebno, valjalo je hitno napustiti brod. Uskoro će ući u atmosferu. To će dovršiti ostatak oklopa. Probijajući se kroz beztežinsko stanje, bez zraka i u mraku, zdravi su vukli ranjene do poletne platforme. Za sve nije bilo mjesta ako ostanu u skafanderima. Flandry podigne pritisak iz tankova, i kako je koji čovjek ušao kroz dekompresionu komoru, tako su mu skinuli debeo oklop i izbacili ga kroz otvor. Uspio je pronaći mjesta za tri odijela, uključujući i njegovo — a tada se odjednom sjeti da ga ne smije nositi dok su svi drugi nezaštićeni. Uzeo ih je uglavnom zbog pogonskih motora što su bili pričvršćeni na njih.

One s najtežim ozljedama smjestili su u sigurnosne stolice. Ostatak se ljudi nagurao među sjedalima. Flandry ugleda Kathryn među njima. Žarko je želio pružiti joj kopilotovu stolicu da bi sjela; spojni krugovi lako bi se mogli prekinuti u sudaru što ih je očekivao. Ali Ensign Havelock bio je vješt u tako važnim slučajevima. O njegovoj pomoći ovisio je njen život.

Pri prvom dodiru sa stratosferom Didoa, letjelica i ljudi se stresu. Flandry se trgne.

Dalji je tok bio neopisiv: pad u meteoritu, kroz plamen, udaranje, grmljavinu, oluju, noć, planine i pećine oblaka, kroz kišu poput metaka, kosi pad i vrtoglava jurnjava prema horizontu što se približavao stravičnom brzinom, dok je buka urlala i tresla, vibracije su potresale mozak u lubanji i vragovi su plesali na ploči s instrumentima.

Flandry i Havelock su donekle uspjeli održati kontrolu. Najveći su dio brzine poništili kočenjem prije nego što su došli do visina gdje bi to moglo biti kobno. Uspjeli su preskočiti tropski pojas i nisu se sudarili i prevrnuli prilikom prolaska kroz jake vjetrove u nižoj atmosferi. Izbjegli su vrhunce što su se pružali da ih uhvate, i čudovišni olujni vjetar, divljiji od ičega što je bilo poznato na Zemlji, koji bi raskinuo njihov brod i bacio ga u more. Usred borbe nad mjeračima i pokazateljima, divljeg skakanja ruku po pilotskoj ploči i nogu po pedalima, usred neprekinute okrutnosti zvuka, vrućine i zavijanja strojeva, uspjeli su ostati svjesni svojeg odredišta.

Željeli su stići u Port Frederiksen. Njihov ih je pad odveo do sjeverne hemisfere. Prepoznavši najveći kontinent, borili su se da pogode približno točnu geografsku širinu i usmjerili su se sa zapada prema njoj.

Bili bi stigli do cilja, ili barem blizu njega, da im je početna brzina omogućila točan smjer. Ali Asieneueve je bila bačena u retrogradnu orbitu. Sada je rotacija planeta djelovala protiv njih, prisiljavajući ih da potroše višak energije prilikom usporavanja. Kad je brod postigao sigurnu brzinu, akumulatori su mu bili prazni. Preopterećen, nije imao

mogućnosti da postigne dugi balistički pad. Nije preostalo ništa drugo već da posljednju kuglu iskoriste za spuštanje.

Repna krila također nisu mogli upotrijebiti. Prilikom naglog ulaska u polje gravitacije ljudi bi zgnječili jedni druge, jer nisu bili privezani. Flandry primijeti neku čistinu okruženu šumom. Medu humcima i šaši svjetlucala je voda. Bolje i močvara nego vrhovi drveća. Stajni trapovi se pojaviše; brod se zaljulja, propne, okrene i spusti pod strmim kutom; leteća stvorenja otprhnu u buci, njih tisuće, a tada zavlada tišina.

Za trenutak se Flandryju smrači pred očima. Iz tame ga izvuče slab žamor.

— Sve u redu? — promuca on. Prsti su mu se tresli i on ih pokuša smiriti.

— Nema novih ozljeda, sir — odgovori neki glas.

— Možda nema — odvrati drugi, — ah O'Brien je umro prilikom spuštanja.

Flandry zatvori oči. *Moj čovjek,* probode ga misao. *Moji ljudi. Moj brod. Koliko ih je ostalo? Prebroji sam... Dvadeset i trojica s lakšim ozljedama, Kathryn i ja. Sedamnaest, šesnaest ozbiljno ozlijeđenih. Ostali — ti su životi bili u mojim rukama!*

Havelock progovori oklijevajući:

— Radio je uništen. Ne možemo pozvati pomoć, sir. Što kapetan želi?

Rovijanče, ja sam morao misliti o tome a ne ti. Preostali životi su još uvijek u mojim nespretnim, ubilačkim rukama.

Flandry s mukom otvori kapke. U ušima mu je jako zvonilo, jedva je čuo sam sebe kako govori i činilo mu se kao da zvuči previše mehanički.

— Ne možemo dugo održati unutrašnji pritisak. Posljednji ergi ističu. Izvucimo najprije ozlijeđene, prije nego što se pozabavimo prenosom na daskama.

On ustade i pogleda svoje ljude. Nikad još nije preživio nešto toliko teško.

— Lady McCormac — reče on — vi poznajete ovaj planet. Možete li što predložiti?

Nije je vidio zbog ljudi što su se nalazili oko nje. Njen baršunasti glas nije podrhtavao.

— Izjednačite pritiske polako. Ako smo blizu na morskoj razini, zrak je približne gustoće kao i na Zemlji. Znadete li gdje smo?

— Smjerali smo prema Aeneanskoj bazi.

— Ako se točno sjećam, na ovoj je hemisferi sada rano ljeto. Pretpostavljajući da nismo daleko od arktičkoga kruga, dan će biti nešto malo duži od noći. Imajte na umu kratko razdoblje rotacije. Nemojte računati na mnogo svjetla.

— Hvala. — Flandry izda potrebne zapovijedi.

Saavedra, oficir za veze, pronašao je neki alat, skinuo ploču s primopredajnika i pregledavao je.

— Možda uspijem skrpati nešto da se možemo javiti bazi — reče.

— Koliko će vam dugo trebati za to? — upita Flandry. Snaga mu se pomalo vraćala u mišiće, a bistrina u mozak.

— Nekoliko sati, sir. Potrebno je neko vrijeme dok ne nađem standardnu frekvenciju.

— A možda nitko neće slušati. A kad nas i čuju, morat će triangulirati i — hmmm.

Flandry zavrti glavom.

— Ne možemo čekati. Drugi se brod približava. Kad naiđe na ostatke onoga što smo ga uništili, krenut će u lov za nama. Pruža mu se izvrsna prilika da nas pronađe; dovoljno je da ovako primitivan planet pretraži detektorom za kovine. Ne želim da se zadržavamo u blizini. Vjerojatno će poslati projektil.

— Što da uradimo, sir? — upita Havelock.

— Mislite li, lady, da bismo mogli stići do baze prelazeći kopnom? — obrati se Flandry njoj.

— Ovisi o tome gdje smo sada — odvrati Kathryn.

— Kao i na većini svjetova, tako su i na Didou topografija i urođeničke kulture različne. Možemo li ponijeti dosta hrane?

— Pretpostavljam da možemo. Ovakvi su brodovi opremljeni gomilom smrznutih i suhih namirnica. Pretpostavljam da ima pitke vode.

— Ima. Možda je malo prljava i zaudara, ali didonijski kukci nisu opasni po čovjekovo zdravlje. Biokemija im je potpuno različita.

Kad su vrata otvorili do kraja, zrak se pretvori u parnu kupelj. Stotine čudnih vonjeva ih zapuhnu: jetkih, miomirisnih, oštrih, trulih, teških, neizrecivih. Ljudi su hvatali zrak i pokušavali se znojiti. Jedan je vojnik počeo skidati košulju. Kathryn ga uhvati za ruku.

— Nemojte — upozori ga ona. — Bez obzira na oblake, ultraljubičaste zrake su dovoljno jake da vas opeku.

Flandry se prvi spusti niz pomoćne ljestve. Razlika u težini jedva da se osjećala. On osjeti miris ozona u vonju močvare i pomisli kako bi djelomično povećanje pritiska kisika moglo biti povoljno. Njegove čizme zašljapkaju u blato duboko do gležnja. Zvuči života su se vraćali: cvrkutanje, graktanje, zvižduci, lepet krila. Kako mu se sluh povratio, čuo je sve to mnogo bolje zbog povećane gustoće zraka. Male su životinje šuškale u raslinju džungle.

Šuma nije bila nalik na kišne šume na svjetovima nalik na Zemlju. Drveća su bila nevjerojatno raznolika, od kvrgavih i trnovitih patuljaka do vitkih uspravnih divova. Loze i gljive pokrivale su mnoga stabla. Lišće je bilo također najrazličnijih oblika. Zelene boje nigdje:

prevladavale su tamnocrvena i smeđa, u koje su se stapale ljubičasta i zlatna; takav je bio i spužvast, mekan pokrov na tlu. Sve je odisalo tamnim bogatstvom tonova. Nije bilo pravih sjena, a Flandryjev se pogled ubrzo izgubi u tami ispod drveća. Primijetio je da će se trebati probijati kroz gusto raslinje.

Nebo nad njima bilo je biserno sivo. Sloj nižih oblaka prolazio je ispod njega. Blijedo osvijetljeno mjesto označavalo je Virgil. Na ovom je području bilo jutro. Mogli bi krenuti prije zalaska sunca budu li sve spremili.

Dao se na posao. Rad je bio težak. Bio je zadovoljan što je tako. To ga je oslobodilo od poginulih i uništenog broda.

Najprije je valjalo prenijeti ranjenike na uzvišeno, suho tlo. Ozljede su uglavnom bile prijelomi kostiju i potresi mozga. Ako vam se skafander razdere u svemiru, nema vam spasa. Dvojica su imala gadne i duboke rane u trbuhu, gdje su ih razrezali komadi kovine, srećom, te su rupe bile dovoljno male pa su ih ostali dospjeli zatvoriti prije nego što je zrak pobjegao. Jedan je čovjek bio u nesvijesti, hladne kože, slabo je disao, a puls mu je bio isprekidan. A O'Brien je umro.

Srećom, liječnik je bio na nogama. Imao je pune ruke posla. Noseći mnoštvo instrumenata, Flandry ugleda Kathryn kako mu vješto pomaže. Čudno se iznenadivši, on se sjeti da je na neko vrijeme bila nestala. Nije bilo u njenu karakteru da se odmah ne baci u posao.

Kad su istovarili i posljednju stvar, ona je već završila bolničke poslove i radila je na pripremama za sahranjivanje. On je spazi kako i sama kopa. Kada je stigao do nje, O'Brien je već bio pokopan. Voda je probijala oko njega. Sanduka nije imao. Ona ga pokrije zastavom Imperija.

— Hoće li kapetan pročitati molitvu? — upita ona. On je pogleda. Bila je prljava i umorna kao i on, ali je stajala uspravno. Mokra joj je kosa pala niz glavu i obraze, ali bila je jedina ljepota na ovom svijetu. On prepozna oštricu i držak s bokserom svojega mersejskog ratnog noža, što ga je zadjenula za pojas ogrtača.

Nesmotren od iscrpljenosti, on izlane:

— Vi to želite?

— On nije bio neprijatelj — reče ona. — On je bio od Hughovih ljudi. Odajte mu počast što mu pripada.

Doda mu knjigu s molitvama. Ja? pomisli on. Ali nikad nisam pomišljao. Ona ga je promatrala. Svi su ga gledali. Njegovi prsti umrljaše stranice dote je glasno čitao veličanstvene riječi. Sitna je kiša počela škropiti.

Dok je alat zveckao, Kathryn povuče Flandryja za rukav.

— Molim vas, trenutak — reče. Hodali su jedno kraj drugoga.

— Malo sam izviđala — reče mu. — Proučila sam vegetaciju, popela se na drvo i ugledala planine na zapadu — znam otprilike gdje

se nalazimo.

Njegovo srce počne jače lupati.

— A što je s ovim područjem?

— Ne znam baš mnogo. Radila sam, uglavnom, u Gaetuliji. Ipak, svoju sam prvu godinu provela negdje ovdje, više zbog treninga nego zbog istraživanja. Uglavnom, imamo izgleda da sretnemo Didonijance, koji su već upoznali ljude; lokalna je kultura prilično visoka; ako naiđemo na jedinku koja zna jedan od naših pidžina, to jest verziju koju ja znam, moći ćemo s malo prakse razumjeti njihov jezik. — Njene se crne obrve stisnu. — Neću skrivati od vas da bi bilo bolje da smo se spustili zapadno od onih planina. Ne samo što bi to skratilo naš put. To područje nastanjuju neka divlja i neprijateljska bića. No, možda ću uspjeti nabaviti kakvu pratnju preko druge strane.

— Dobro. Jeste li možda pronašli kakvu stazu za prolazak?

— Jesam. To sam, zapravo, i tražila. Kroz ovo gusto i isprepleteno raslinje ne bismo napredovali ni jedan kilometar prije zalaska, jedino ako istrošimo blaster do kraja. Našla sam jedan prolaz nekoliko metara od ruba močvare, koji ide ma nje više u našem smjeru.

— Želio bih da smo na istoj strani vi i ja — reče Flandry.

— I jesmo — nasmiješi se ona. Što vam drugo preostaje već da se u Port Frederiksenu predate?

On osjeti okus poraza, nalik na povraćanje.

— Vjerojatno ništa. Natovarimo se i krenimo. — Okrenuo se na peti i ostavio je, ali nije mogao izbjeći pogledu što ga je slijedio i palio između ramena.

Teret s broda bio je težak za ljude, koji su još morali i na smjene nositi ranjenike na improviziranim nosilima. Osim hrane, odjeće, alata, revolvera, municije, plastičnih prekrivača za zakloništa i drugih nužnih stvari, Flandry je zahtijevao da se ponesu i tri svemirska odijela. Havelock se usudio prosvjedovati:

— Smatra li kapetan da ih moramo vući sa sobom? Pogonski su motori dobri ako želimo poslati izviđače, ali nisu povoljni za mnogo kilometara pod gravitacijom planeta niti njihovi radio odašiljači imaju velik doseg. Pretpostavljam da nećemo naići na stvorenja protiv kojih bi nam oklopi dobro došli u borbi.

— Možda ćemo morati odbaciti stvari — prizna Flandry — ali nadam se urodeničkim nosačima. Nosit ćemo odijela sa sobom.

— Sir, ljudi su već sad nasmrt umorni. A na nogama su.

Flandry pogleda u svijetlo mlado lice.

— Biste li radije željeli biti mrtvi na leđima? — odbrusi on. Preleti pogledom preko umornih, prljavih i zgurenih osoba za koje je odgovarao.

— Uzmite teret — reče. — Pomognite mi, građanine Havelock. Ne namjeravam nositi manje tereta od drugih.

Kroz sitnu otužnu kišu začuje se kako su ljudi uzdahnuli, ali su ga poslušati.

Prolaz je bio pravi spas. Grane i šljunak bili su izmiješani — kako je rekla Kathryn, to su učinili Didonijanci — i tvorili su čvrstu široku površinu, što je postupno vijugala kroz šumu prema uzvišenom tlu.

Malo pomalo sumrak se spustio. Flandry natjera skupinu da napreduje, osvjetljavajući put svjetiljkama. Pretvarao se da ne čuje prigušene primjedbe iza leđa, iako su ga boljele. Noć je pala, jedva nešto hladnija od dana, mrklo tamna, puna kre ketanja i udaljenih krikova. Ljudi su nastavljali teturati.

Nakon još jednog sata noćne more Flandry zaustavi skupinu. Preko staze tekao je potok. Visoko je drveće okruživalo malu livadu i nadnosilo se nad njom. On preleti svojom svjetiljkom unaokolo, nakratko osvijetlivši lišće i oči u tami.

— Voda i kamuflaža — reče. Što mislite, lady?

— Dobro je — reče ona.

— Znate — pokuša on objasniti — moramo se odmoriti, a zora će uskoro svanuti. Ne želim da nas zamijete iz zraka.

Ona nije odgovorila. Ne dugujem odgovor onome koji je izgubio moj brod, mislio je on.

Ljudi skinuše svoj teret. Nekolicina ih je prožvakala hranjive pločice prije nego što su pali u san kao ostali. Liječnik Felipe Kapunan reče Flandryju:

— Kapetan, bez sumnje, smatra da bi on trebao prvi držati stražu. Ali imat ću sat ili dva posla, dok budem pregledavao ranjenike. Treba promijeniti zavoje, trebaju im svježi encimi, antiradijacijske injekcije, sredstva protiv bolova — uobičajene stvari, pa mi pomoć nije potrebna. Pozvat ću vas kad budem gotov.

Njegovu posljednju rečenicu Flandry jedva da je i čuo. Tonuo je u čudesno ništavilo. Posljednje što je osjetio bilo je tlo — prostirač od bilja, kako ga je Kathryn nazvala, iako je više podsjećalo na sitne crveno smeđe spužve — vlažna, ali udobna podloga.

Doktor ga probudi kao što je rekao i ponudi mu stimulativnu pilulu. Flandry je proguta. Kava bi bila poželjna, ali se nije usuđivao dopustiti da se upali logorska vatra. Prijeđe livadu kružeći, pronađe naslon između dva ogromna korijena i osloni se leđima o deblo. Kiša je prestala.

Na Didou je zora svanjivala kradomice. Činilo se kao da se svjetlo zgušnjava u vrućem, vlažnom zraku, kap po kap, kao i magla čiji su pipci puzali preko pozaspalih ljudi. U neopisivoj tišini čulo se samo žuborenje potoka i kapanje vode s lišća.

Začuje se korak. Flandry se počeo dizati, s blasterom napola izvađenim iz futrole. Kad je ugleda, on spremi oružje i pokloni joj se uzdrhtala srca.

— Moja lady. Što... što vas je probudilo tako rano?

— Nisam mogla spavati. Mislim na premnoge stvari. Smijem li vam se pridružiti?

— Dakako.

Sjeli su zajedno.

*

Odjednom, na istoku, paklenski se sjaj probije kroz lišće. Nekoliko sekundi kasnije u zraku zagrmi i tlo se potrese od udara.

Ljudi skočiše na noge. Flandry i Kathryn se razdvoje.

— Što je to? — poviče Saavedra.

Flandry poviče u vjetar što se podigao:

— Bio je to drugi barbarski brod, što nas je htio dokrajčiti.

Minutu kasnije začuše grmljavinu golemog tijela što je letjelo nadzvučnom brzinom. Vjetar prestade i uznemirena leteća stvorenja vratiše se kružeći bučno nazad na drveće.

— Visoko nabijena bojna glava — ocijeni Flandry. — Namjeravali su poubijati sve u krugu od nekoliko kilometara.

On podigne vlažan prst prema normalnom jutarnjem vjetru:

— Puše prema istoku; ne moramo biti zabrinuti. Prokleto sam sretan što smo jučer toliko prešli!

Kathryn primi obje njegove ruke:

— Imao si pravo, Dominic — reče ona. — Hoće li to prekinuti tvoju tugu?

Nije bilo tako. Ali ona mu je dala hrabrosti da misli: Vrlo dobro. Ništa se ne postiže tim tmurnim mislima. Mrtvi su mrtvi. Moj je posao da spasim žive... i poslije, ako bude poslije, da upotrijebim sve moguće trikove i spriječim svoje pretpostavljene da me ne okrive prestrogo.

Ali okrivljavat će me moja savjest. No, možda mogu naučiti kako da je se riješim. Oficir Carstva mnogo je bolji ako nema savjesti.

— Ljudi, voljno! — reče on. — Slijedeće razdoblje rotacije provest ćemo ovdje, oporavljajući se prije nego što krenemo.

*

Šuma je naglo prestajala na čistini. Stupivši na nju, Flandry ugleda uređene redove grmlja. Sa tri strane farmu je okruživala prašuma, a četvrta je bila okrenuta prema dolini s maglicama isparenja. U ovih su šest didonijskih dana napredovali uspinjući se.

Znakove zemljoradnje nije spazio odmah. — Stoj! — poviče on. Blaster mu se pojavi u ruci. Stado nosoroga?

Ne... ne može biti... dakako da nije. Afrički rezervat Glavnog savjetnika Mulelea bio je udaljen 200 svjetlosnih godina. Šest životinja pred njim po veličini i općoj građi nalikovalo je na nosoroge, iako im je svijetloplava koža, gotovo bez dlaka, bila glatka, a nisu imale ni repa. Ramena su im bila istaknuta tako da su činila podlogu. Uši su bile velike i nalik na lepezu. Lubanja je bila visoko izbočena iznad dva mala oka, na nosu se nalazio rog, a usta su im bila čudno meka i pomična. Rog je bio velika crna oštrica s nazubljenim hrptom iza njega.

— Stanite, Dominic! — Kathrvn se požurila da mu se pridruži. — Ne pucajte. To su noge.

— Hm? — On spusti oružje.

— To je naša riječ. Ljudi ne mogu govoriti nijedan od didonijskih jezika.

— Zar su ovo? — Flandry je naišao već na mnogo oblika obdarenih inteligencijom, ali svi su oni imali nekakav ekvivalent ruku. Što li vrijedi inteligencija ako ne može aktivno oblikovati svoju okolinu?

Dvije su životinje bile na kraju polja i krčile panjeve, a treća je vukla oguljenu kladu prema kući čiji se krov nazirao iznad vrha uzvisine. Četvrta je vukla grubi drveni plug preko iskrčena zemljišta.

— Pođimo! — požuri Kathryn naprijed, unatoč svom teretu.

— Heeej! — Ona stane i mahne rukama.

Noge su također stale i kratkovidno škiljile. Uši i nosevi su im se micali. Flandry pomisli da bi mogli napasti.

— Raširite se — naredi on ljudima koji su nosili oružje. On potrči prema Kathrvn.

Začuje se lepet krila. Stvorenje što je kružilo među niskim oblacima, jedva vidljivo, spusti se ravno prema šestoj nozi.

— Krilo. — Kathryn stisne Flandryjevu ruku. — Morala sam vas prije upozoriti. Ali promatrajte. Prekrasno.

Noge su bile manje ili više sisavci, po načinu razmnožavanja; spolovila su im se jasno razlikovala, ženke su imale vimena. Krilo je nalikovalo na pticu... možda. Tijelo mu se moglo usporediti s velikom guskom, pokriveno sivo smeđim perjem, a s donje je strane imalo bijelo-plava pera, istočkana plavim oko grla, na krilima i na kraju dugačkoga trouglastog repa. Imalo je jake pandže za hvatanje i primanje. Vrat je bio duguljast i na njemu se nalazila glava što se groteskno savijala unatrag. Lice kao da se sastojalo samo od dvaju velikih topaznih oka. Kljuna nije imalo već samo crvenu hrskavičavu cijev.

Krilo se spusti na nogino desno rame. Izbaci dugačak jezik (?) iz cijevi. Flandry primijeti čvor na obje strane noge, malo ispod podloge. Desni se čvor razmrsi, nalik na pipak, duži od dva metra u punoj duljini. Istaknuti ekvivalent krila, jezik, utakne se u hvataljku. Tako

povezana dva organizma krenuše prema ljudima.

— Još uvijek nedostaje ruka — reče Kathryn. — Ne, čekajte. Noga za plugom zariče.

— To je poziv cjeline za jedinkom.

— Ali ostatak... — pokaže Flandry. Četiri noge jednostavno su stajale gdje su i bile.

— Dakako — reče Kathryn. — Bez partnera to su samo glupe životinje. Tada rade samo rutinske poslove dok ne dobiju poziv od cjeline. Ah. Evo je.

Nova se životinja spustila s drveća i pojurila preko brazdi. Kao i krilo, ovo stvorenje također nije imalo nosa ili usta već jednostavno dužu cijev. Pomalo je nalikovalo na majmuna. To — on — bio je mužjak. Nosio je pojas s torbicom i željeznim nožem.

— Je li to Didonijanac? — upita Flandry,

— Ruka — reče Kathryn. — Jedna trećina Didonijanca.

Životinja stigne do ljudima najbliže noge. Popne se na lijevo rame, smjesti se kraj krila i izbaci svoj »jezik« da bi uhvatila preostali »pipak«.

Kathryn krene u susret. Flandry je slijedio, pomalo zbunjen. Simbiotski odnosi mu nisu bili nepoznati. Činilo se da je i na Didou evolucija pošla istim smjerom .

Ali ovo je ludo! — mislio je Flandry. *Stanje u kojem dva mala stvorenja ne samo što jedu već sišu i krv iz velikog. Užasno.*

Noga zarokće. Krilo ćurlikne kroz otvore, u kojima su se zacijelo nalazile nekakve glasnice i rezonantne komore. Huka pročisti svoje grlo i proizvede začuđujuće različite zvukove. Kathryn je pažljivo slušala.

— Nisam stručnjak za ovaj jezik, ali govore slično kao što se govori u okolici Port Frederiksena, tako da ih mogu prilično dobro razumjeti. Ime ove jedinke je Gospodar Pjesama, iako »ime« nosi pogrešne konotacije...

Ona progovori. Flandry zapazi nekoliko anglijskih riječi, ali je nije mogao razumjeti.

Pretpostavljam da se Didonijanci previše razlikuju da bi naučili ljudski jezik — mislio je on. — *Ksenolozi su vjerojatno izmislili različite pidžine za različite lingvističke skupine; glasove koje ljudsko grlo može proizvesti i koji nose semantičku poruku što je Didonijanac može shvatiti. S novim je divljenjem gledao Kathryn. Koliko li je za ovo trebalo truda!*

Tri joj glasa odgovore. *Nesposobnost čovjeka da govori didonijski nije samo stvar grla i usta* — sine njemu. *Čovjek s vještim glasom to može riješiti. Ne, struktura je bez sumnje potpuno drukčija.*

— Onona ne zna pidžin — reče mu Kathrvn. — Ali Otkrivač Spilja ga govori. Pozvat će onona za nas.

— Onona?

Kathryn se nasmije.

— Koja zamjenica vrijedi u ovakvom slučaju? Neke kulture inzistiraju na razlikovanju spolova jedinica neke cjeline. Ali za većinu nije važan spol već sposobnosti vrste i pojedinih cjelina, tako da tvore cjeline koje im se čine najboljima u određeno vrijeme. Takvu združenost zato i zovemo »onona«, bez obzira na spolove. I ne razbijamo glavu deklinirajući tu riječ.

Krilo uzleti. Ruka je ostala na nozi. Ali kao da se svjetlo zatamnjelo. Njih su dvoje zurili u ljude, a tada se ruka počeše i noga započne kopati.

— Potrebno je sve troje za punu inteligenciju — zaključi Flandry.

Kathryn kimne glavom.

— Da. Ruke imaju najveći prednji dio mozga. Same za sebe otprilike su jednake čimpanzi. Da li je to najbistrija zemaljska životinja? Sama je noga prilično glupa. Ipak, povezani u troje mogu misliti podjednako dobro kao i vi i ja. Možda čak i bolje, ako je usporedba moguća. Još pokušavamo pronaći testove i mjerenja koja bi nešto značila.

Ona se namršti.

— Recite momcima neka spreme oružje. Među dobrim smo narodom.

(Odlomak iz romana »The Rebel Worlds«, »Pobunjeni svjetovi«)

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A. München)

Motiv utopije u romanu *»Kraj detinjstva«* Arthura C. Clarkea

Za razmatranje osobenosti motiva utopije u okviru naučne fantastike veoma je ilustrativan roman engleskog pisca Arthura Clarkea »Kraj detinjstva« (»Childhood's End«), U ovom delu, motiv o kome je reč nema ključno mesto u strukturi radnje već se javlja u jednom širem referencijalnom kontekstu.

Pre svega, neophodno je da bliže odredimo značenje termina »utopija«, karakteristično za Clarkeov roman. Ovaj se motiv ne javlja samo u naučnoj fantastici već i u nekim drugim oblastima, gdje ima bitno različite oblike ispoljavanja, pa, dakle, i različito značenje.

Clarke, doduše, nigde eksplicitno ne definiše utopiju, ali na osnovu više primera iz njegovog opusa nije teško razabrati da on pridaje ovom terminu značenje veoma blisko onome koje bismo mogli označiti kao tradicionalno. U delima engleskog pisca utopija se. naime, shvata kao idealna slika sveta — sveta onakvog kakav bi trebalo da bude, za razliku od onoga kakav jeste. I dok u ovom pogledu Clarke bitno ne odstupa od tradicije, do načelnog razmimoilaženja sa prethodnim koncepcijama dolazi na dva druga nivoa: kad je posredi način ostvarenja utopije i kada je reč o smeštanju u širi okvir, gde se stiču mogućnosti za njeno vrednovanje nezavisno od aksiološkog sistema ideala koje ona otelovljuje.

Zamisao da se svet utopije može isključivo realizovati naukom predstavlja jedno od opštih mesta naučne fantastike, koje je naročito došlo do izražaja u Clarkeovom opusu. Uverenost engleskog autora da je prvenstveno nauka (i to znatno pre egzaktna nego humanistička) u stanju da suštinski menja čovekov svet, leži u osnovi i onih njegovih dela koja ne ulaze u oblast naučne fantastike, tako da se ne može shvatiti i kao jedan od činilaca Clarkeova opšteg pogleda ne svet.

Međutim, upravo u naučnoj fantastici, koja je engleskom piscu dopustila najviše slobode prilikom stvaranja slike sveta, ovaj činilac — kao temelj utopije — doživeo je najrigorozniju proveru. Postavivši naučnu utopiju u koordinate ne više zemaljske već kosmičke istorije ljudske rase, Clarke se i nehotice našao pred obavezom da iz osnove preispita održivost pretpostavki na kojima je ona počivala i valjanost ciljeva za koje se zalagala. Ovo preispitivanje nije, doduše obezvredilo nauku kao ključni činilac u razvoju civilizacije čovečanstva, ali je ukazalo na neke načelne nedostatke utopije koja se na njoj temelji. Nedostaci o kojima je reč čine jednu od tematskih okosnica romana »Kraj detinjstva«.

Naučna utopija opisana u ovom delu ima jednu značajnu

karakteristiku. Ona ne predstavlja plod pregalaštva ljudskog roda već dolazi kao posledica spoljne intervencije vanzemaljskih bića. što su na znatno višem nivou razvoja od civilizacije čovečanstva. Motivi ove »altruističke« akcije Overlorda nisu relevantni u okviru našeg razmatranja; Štaviše. ni ljudskim akterima romana »Kraj detinjstva« ne polazi za rukom da ih dokuče sve do samog svršetka dela. kada se ispostavlja da je u planovima došljaka iz kosmosa utopija bila tek jedna privremena i sporedna faza, u čijem zaleđu uopšte nisu stajale pobude altruističke prirode u nekom strožem značenju ovog termina.

Clarke navodi tri uslova koja su omogućila Overlordima da za ciglih pedeset godina iz temelja promene čovekov svet: »jasno postavljen cilj«, »poznavanje socijalnog inženjerstva« i »moć«. Težište biva na moći, obimu znanja potrebnom da se uspostavi kontrola nad planetom. Kao i u svim utopijama, ova kontrola čovekova sveta ima za cilj stvaranje uslova u okviru kojih bi svaki pojedinac bio oslobođen obaveza što sputavaju njegovu stvaralačku delatnost. Oslobođenje čoveka stvaraoca odvija se na više nivoa, počev od neposrednoga proizvodnog rada pa do profesionalnih odnosa u nekim oblastima zabavljačkog karaktera, kao što su pojedine sportske grane. Overlordi su pre svega omogućili potpuno automatsku proizvodnju osnovnih potrošnih dobara, što je sasvim ukinulo borbu za golu egzistenciju, karakterističnu za sva prethodna razdoblja. »Aktivna radna nedelja sada je iznosila samo dvadeset časova, ali ni to kratko vrijeme nije bilo obavezno. Preostalo je malo posla rutinske, mehaničke prirode. Ljudski umovi bili su odveć dragoceni da bi se trošili na ono što je, ponekad znatno umešnije, moglo da uradi nekoliko hiljada tranzistora, pregršt fotoelektričnih ćelija i kubni metar integniranih vodova.«

Dokolica, nastala kao rezultat raspolaganja znatno obimnijim slobodnim vremenom, dozvolila je svima da se posvete što temeljitijem i dugotrajnijem obrazovanju. Uporedo sa povećanjem opšteg stepena obrazovanja raskršteno je i sa nekim tradicionalnim zabludama duhovne prirode koje su opterećivale Čovečanstvo čak i onda kada više nije bilo nikakvoga stvarnog osnova za to. Zahvaljujući nekom uređaju dobijenom od Overlorda, ljudi su stekli i neposredan uvid u vlastitu istoriju.

Uslovi idealnog materijalnog blagostanja, odnosno veoma visokog životnog standarda, učinili su da sasvim splasnu sve ideološke nesuglasice i da dođe da raspuštanja stajaćih vojski, do korenitog poboljšanja opšteg stanja na mnogim područjima od drugorazrednog značaja. Nestanak državnih granica stvorio je od zemlje »jedan Svet« i počeo iz temelja da briše sve rasističke predrasude. Kriminal je praktično išćezao.

Tu su počele da se javljaju prve naprsline u strukturi naučne utopije — ali naprsline samo za čoveka a ne i za Overlorde, koji u

utopiji nikada nisu videli konačan cilj već samo sredstvo. Iako su ljudi najzad dobili besprekorne uslove da realiziraju svoje stvaralačke potencijale, ne sputavani više stegama starog sveta, dokolica kao stvaralački conditio sine quo non počela je polako da se pretvara u svoj negativni korelat — dosadu.

Postupnost ovog regrediranja ispoljila se na više planova, ali je u osnovi imala jedinstven uzrok. Pojava Overlorda i njihovo stalno prisustvo delovali su veoma inhibirajuće na osnovni čovekov stvaralački agens — radoznalost. Nije više bilo nikakvog smisla straćiti čitav život u odgonetanje stvari, ni onih umetničke ni naučne, odnosno filosofske prirode, koje su Overlordi. možda, već odavno otkrili.

Ova nepreduzimljivost postala je najočiglednija na polju umetnosti. »Kraj borbi i sukoba svih vrsta predstavljao je ujedno i kraj kreativne umetnosti. Bilo je, doduše, bezbroj umetnika. i amatera i profesionalaca, pa ipak se nije pojavilo nijedno stvarno delo u književnosti, muzici, slikarstvu ili skulpturi u toku čitavih pokolenja. Svet je još živeo na

lovorikama prošlosti koja se nikada više neće vratiti.«

Rasa kojoj su iznenada bile zajamčene neograničene slobode i poklonjeni nepresušni izvori raznovrsnih uživanja — što je »prema svim merilima prethodnih razdoblja predstavljalo utopiju« — bila je odveć ogrezla u »zadovoljstva sadašnjice« da bi do nje doprlo brižno pitanje retkih filosofa: »Šta nam dalje predstoji?«

I dok je ovo fundamentalno pitanje, kao i u svim prethodnim razdobljima, ostalo na čisto akademskom nivou, naprsline naučne utopije Overlorda počele su da izazivaju podozrenje ljudi od duha tamo gde su bile najuočljivije: u umetnosti. Činjenica da se u ovoj oblasti stagnacija već polako pretvarala u dekadenciju ponovo je oživela raspre o motivima i politici Overlorda, došljaka iz kosmosa.

Prva eksplicitna zamerka upućena na račun naučne utopije dovela je do osnivanja nove utopije, koja je, doduše, takođe počivala na naučnim temeljima, ali čiji krajnji cilj nije bilo materijalno blagostanje već povratak izgubljenih stvaralačkih potencijala ljudi, koji su se sve više pretvarali u »pasivne parazite« sposobne samo da primaju ali ne i da stvaraju.«

Nova, umetnićka utopija, izrasla na mestu gde je naučna počela da gubi inicijativu i da zatvara duhovne horizonte čoveka, dobila je neposredno otelovljenje osnivanjem kolonije nazvane »Nova Atina«. Ideal koji je trebalo da otelovljuje Nova Atina gotovo da je bio bez presedana u prošlosti. Osnovna zamisao utemeljivača ove utopijske zajednice bila je da se »stvori nezavisna i postojana kulturna kolonija sa vlastitom umetničkom tradicijom«. »Svi na ovom ostrvu — kaže jedan od upravljača Nove Atine — imaju poneko stremljenje, koja se

sva lako mogu podvesti pod jednu definiciju. Raditi nešto, bez obzira koliko to malo bilo, bolje je od svega drugog.«

Očigledno je da vrednost ovog rada određuje u isti mah i vrednost same umetničke utopije. Stvaralački napori žitelja Nove Atine bili su pre svega usredsređeni na iznalaženje originalnih oblika izražavanja i u okviru tradicionalnih i novih umetničkih područja. U ovakvoj situaciji bilo je izuzetno zanimljivo, ali na izvestan način i arbitrarno, čuti sud došljaka iz vasione o opštoj vrednosti umetnosti, odnosno, u krajnjoj liniji, o svrsishodnosti utopije nazvane Nova Atina. Prilika za ovu proveru ukazala se za vreme posete jednog Overlorda — posete koja je prividno bila usredsređena na analizu načina življenja i ciljeva kolonije, ali iza koje su se nalazili motivi potpuno drugačije prirode. »Postojali su i takvi ostrvljani koji su pozdravljali ovu posetu kao izvrsnu priliku da se reši jedan od manjih problema vezanih za psihologiju Overlorda — njihova sklonost ka umetnosti. Da li će je oni smatrati detinjastim zastranjivanjem ljudske rase (podvukao Z. Z.)?«

U ovom pogledu, čitaoci romana »Kraj detinjstva« nalaze se u nešto povoljnijem položaju. Oni su u prilici da prisustvuju podnošenju izveštaja Overlorda koji je izvršio inspekciju Nove Atine — izveštaja u kojem se prvi put neposredno uvodi kosmička perspektiva u postupak valorizovanja čovekova pokušaja da sačuva umetnički oblik izražavanja svoga stvaralačkog duha, koji u prošlosti — odnosno u zemaljskim okvirima — niko još korenito nije doveo u pitanje. »Ne treba da preduzmemo nikakvu akciju u vezi sa kolonijom« — rezimira Tantalteresko. »To je zanimljiv eksperiment, ali ni na koji način ne može da utiče na budućnost.«

U romanu »Kraj detinjstva« svest o kratkovečnosti i nepostojanosti utopija poseduju samo Overlordi. Na kraju drugog dela romana, koji nimalo slučajno ne nosi naslov

»Zlatno doba«, Supervizor za Zemlju, Karalan, pragmantno rezimira svu tragičnost ovog mita. »Ljudi nikada neće shvatiti koliko su bili srećni. U toku samo jednog veka čovečanstvo je doseglo vrhove sreće o kojima jedna rasa može samo da sanja. Bilo je to pravo Zlatno doba. Ali zlato je istovremeno i boja sunčeva zalaska, boja jeseni: a samo su Karalanove uši mogle da dokuče titraje prvih naleta zimskih oluja. I jedino je Karalan znao kakvom se neumoljivom brzinom približava kraj Zlatnog doba.«

Kosmička dimenzija razvoja inteligentnih rasa — prema Clarkeovoj koncepciji — ne priznaje utopije. Oni koji su se opredelili za Zlatno doba, bez obzira na to da li se ono

temeljilo na nauci, umetnosti ili nečem trećem, gube svaku važnost u ustrojstvu Vaseljene, pretvarajući se u bića koja neumitno tonu ka stagnaciji i dekadenciji. Da bi se dospelo do viših nivoa univerzalne kosmičke evolucije, utopiju treba prihvatiti samo kao sredstvo a ne

kao konačno ispunjenje cilja.

Razume se, priroda uvek stvara rasipničko obilje, što dopušta pretežnost onih rasa koje nisu smogle hrabrosti da se suoče sa ovim izazovom i prevaziđu nivo utopije. »One su se vratile natrag dok je još bilo vremena, kloneći se i opasnosti i napretka. Njihovi svetovi postali su Rajska ostrva, ali više nisu igrali nikakvu ulogu u istoriji Vaseljene.«

Zoran Živković